

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Koldingbogen 2003

Kolding

KOLDINGBOGEN 2003

Koldingbogen 2003 udgives af Kulturudvalget i Kolding med støtte fra følgende sponsorer:

Arbejdernes Landsbank

BG Fonden Kolding

Burcharths Farve- & Lakfabrik A/S

Danske Bank

Fiberline Composites A/S

Munk Bog & Idé

Nordisk Solar Compagni A/S

Optikjær

Sydbank

Sydjysk Kloak- & Industriservice

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Koldings kulturarv er viden om begivenheder og mennesker, der har betydet noget for Koldings udvikling. Det er også viden om, hvordan dagliglivet har formet sig i by og omegn før i tiden.

Kulturarven er papirer, fotografier, kort, genstande m.v., som Kolding Stadsarkiv og Museet på Koldinghus gemmer på, så det er til rådighed, når historikerne – både de professionelle og amatørerne – vil beskrive udviklingen i lokalsamfundet. En del af den nyere kulturarv findes desuden i menneskers erindringer om andre mennesker og begivenhedernes rette sammenhæng.

Koldingbogens artikler er en blanding af artikler baseret på lokalt kildemateriale og erindringer, og begge dele bidrager til at beskrive Kolding og Koldingegnens fælles hukommelse, den lokale identitet.

Koldingbogen er den 33. i rækken, og jeg vil hermed takke forfatterne og medarbejderne på Kolding Stadsarkiv for det store arbejde bag bogens udgivelse og sponsorerne for deres støtte til bogens udgivelse.

Dan Nielsen
Kulturudvalgsformand

<i>Kolding først af alle med gadeillumination til jul?</i> Jesper Ratjen	5
<i>Rektor Knud Moseholm</i> Christian Liebing	13
<i>Da Kolding fik en Lions Klub</i> Torsten Sørensen & Niels Jørgen Østergaard	21
<i>Skorstensfejerne i Kolding</i> Lillian Krag	29
<i>Koldings ældste rockorkester</i> Carl Riisgaard	38
<i>Husassistent på Overmarksgården for 50 år siden</i> Irma Juhl	42
<i>Bådebyggeriet i Bramdrupdam</i> Jørgen Kristensen	45
<i>Kontorelev på Kolding Centralbibliotek i 1952</i> Gurli Kobstrup Jensen	51
<i>Skotøjsforretningen A/S Marius Mogensen</i> Inge Thiele Andersen	57
<i>Georg Herman Born – min farfar</i> Kirsten Elisabeth Krag	65

<i>Lille-pige hos konsul Eff</i> Helge Lorenzen	74
<i>Fra et hjørne af Kolding i krigens tid</i> Paul Frederiksen	81
<i>Kvarterløft i Sydvest kvarteret</i> Karen Sommer Møller	91
<i>Noget om Koldings kloakker</i> H. C. Ervald	96

KOLDINGBOGEN 2003

33. årgang

Udgivet af Kulturudvalget i Kolding

Redigeret af stadsarkivar Birgitte Dedenroth-Schou

Sats og tryk: Jørn Thomsen Offset A/S, Kolding

ISSN 091-877

Forsidebilledet: Georg Herman Born præsenterer sin flyvemaskine i Låsbygade, 1911.

KOLDING FØRST AF ALLE MED GADEILLUMINATION TIL JUL?

AF JESPER RATJEN

KOLDING FØR STOCKHOLM? – ELLER?

I den skønne tusmørketime, da de første Stjerner blinker ude over Brændkjærgaard – samtidig med, at gadeilluminationen tændes i Koldings gader – får klummeskriveren „Public“ på Kolding Folkeblad en af de første dage i december 1935 besøg af en vred Koldingkøbmand. Vreden er hverken rettet mod Public eller koldingenserne, men mod linierne i en artikel i hovedstadsavisen Dagens Nyheder, hvor han har læst: Folk skulde ane, hvad der ligger for et Slid bag den Julepyntning. Den lille utrættelige Julemand, Direktør Hans Koberg, der indførte Ideen her i Landet efter at have set, hvor dejligt det saa ud paa Kungsgatan i Stockholm, kan tale om, hvor utaknemmelig en Verden vi lever i. Den unavngivne Koldingkøbmand forklarer sin vrede: Er det ikke ærgerligt? Sagen er jo den, at det var Kolding, der først indførte juleilluminationen. Sikkert endda før Kungsgatan i Stockholm. Og saa er det vel nok kreperligt at se Æren for Ideen gjort svensk! Man skulle da synes, at det var værre at se København tage æren, hvis den rettelig tilkom Kolding!?

Nogle dage senere beskriver Kolding Folkeblad i en illustreret artikel, hvordan man langvejs fra kan se Slotstårnets lyskransede tinde, og når man kommer ind i byen en

Gadeillumination festligere end før – helt forbi „Dronning Dorotheas Plads“ snor lysguirlanderne sig ud af Losbygade, og de funkler i Jernbanegade, Østergade, Helligkorsgade og Søndergade. Det er Kolding Handelsstand, der har taget Initiativet. Længere nede i artiklen finder journalisten anledning til at tilføje: Måske er det unødvendigt, men vi vil dog endnu engang minde om, at Kolding var den første danske By, der præsenterede Gadeillumination.

Så har vi vist fået det slået fast!

JULETRÆET PÅ AKSELTORV

Et stort juletræ på Akseltorv har, om ikke været tradition, så forekommet siden 1921. Det blev det år skaffet og rejst af „De unges Juleindsamling“ og tændt søndag den 11. december kl. 5 eftermiddag til koncerteren af et orkester fra „De unges Idræt“. Formålet var at kaste glans over byen og især over den juleindsamling, som byens 5 politiske ungdomsorganisationer havde iværksat til fordel for Koldings arbejdsløshedsramte familier. Til indsamlingen ved juletræet havde kommunen udlånt sine stemmeurner ligesom der var stillet et kontor på Rådhuset til rådighed. De indsamlede penge ville blive omsat i varer og gavekort til byens købmænd.

ET ÅR UDEN JULETRÆ!

Året efter var initiativet slukket, og der var derfor intet juletræ på Akseltorv. De kommunale finanser havde i 1922 været så presede, at man havde måttet opkræve 4 måneders ekstraskat, så behovet for julehjælp har ikke været mindre. Arkitekt Schmidt fik da også ros for, at han sammen med „anerkendte Kræfter“, havde taget initiativ til en julekoncert i Teatersalen med indsamlingsformål. Det var lokale kræfter, som bidrog: *Musikdirektør Lomholts fortrinlige Strib-Ensemble spiller kompositioner af Beethoven og Lomholt. Fru Carla Grau synger, akkompagneret af Frk. Pauline Halling, og Frk. Ursula Marcus spiller et Par af de bedste Ting fra sin Koncert forleden. Endvidere læser Arkitekt Schmidt op. Men: Man savner Juletræet paa Torvet, hvor en vis tristhed må have hersket. Et læserindlæg i Folkebladet op mod jul 1922 „belyser“ situationen: Er Kolding Kommune nu bleven saa fattig, at der ikke er Raad til et Blus bag Skiven paa Rådhus-Uret? – Avisen glatter ud: Maa vi hertil bemærke, at Lyset bag Uret i Almindelighed er tændt hver anden Aften. – Men, de handlende kan ikke tillade sig at lade mismodet brede sig: Juleudstillingerne bliver Aar for Aar mere storstadsmæssige i Kolding og Trængselen paa Gaderne i lige Maade, kan Folkebladet da heldigvis også berette.*

JULETRÆ IGEN!

Juletræet på Akseltorv kom igen i 1923 med Odd Fellow-brødrene som indsamlere til „de fattiges Jul“. Under træet var opstillet en mælkejunge til indsamling af penge til julehjælp for byens fattige. Kolding Dreng For-

bund (K.D.F.) musicerede med lidt spage trut i basunerne. Nogle år senere var det musikdirektør Lomholts orkester, som underholdt den fremmødte menneskeskare med et fyldigt repertoire af julemelodier. Herefter såvede man ud i gaderne for at glædes over de oplyste, pyntede butiksvinduer, som *skinner ud i det kommunale Halvmørke* (1930).

OPLYSTE BUTIKSVINDUER FRA 1920

Juletræet på Akseltorv i 1921 havde på mere end én måde været en sensation, for bare året før havde det næppe kunnet lade sig gøre. Brændselsrationeringen havde under og efter 1. verdenskrig lagt en dæmper på udskejelserne. Først så sent som den 6. december 1920 gav regeringen kommunalbestyrelserne bemyndigelse til at tillade de handlende at oplyse deres forretningsvinduer elektrisk i åbningstiden. Torsdag den 9. december 1920 meddelte Kolding Avis: *Nu maa Butiksvinduerne straae. Elektricitetsudvalget frigav i Gaar Vinduesbelysningen. – Og nede i artiklen: Thi glæder vi os til i Aften at spadsere hjem gennem et festillumineret Kolding! Samtidig steg prisen på „Lyselektricitet“ fra 75 øre til 1 kr. pr. KWh.! At klappe med den ene Haand og slaa med den anden, kaldte Kolding Avis det.*

DEN SÆRLIGE JULE-SØNDAGS VINDUESUDSTILLING

Fra 1921 ser det ud til, at nyhederne i Koldings juleudsmykning foruden juletræet også kom til at omfatte en særlig søndagsudstilling fra den første „julesøndag“ – d.v.s. den trediesidste søndag inden jul. *Hele Lørdag*

Nat havde Forretningsfolkene travlt med at arrangere de særlige Søndagsudstillinger. Vel kostede det meget Arbejde, men Resultatet blev ogsaa, at de Tusinder af Mennesker, der i Aftes var ude at se paa Butikker, fik en rigtig Aften ud af det. Musikken leveredes af en Højtaler i et af Musikhandler Marcus' Vinduer, hvorfra der hele Aftenen vældede Toner af alle mulige Arter, beretter Folkebladet blandt andet den 8. december 1930, og Jydske Tidende kan præcisere: Bilerne havde slemme Kvaler med at trænge sig igennem Jernbanegades Menneskehav, men i Østergade var det en Tak bedre. En Betjent maatte foran Vognen, og saa gik det langsomt, langsomt fremad. Hen mod Aften blev det for slemt, og saa afspærredes Østergade

for al anden Kørsel end Barnevognskørsel. En del af disse mange tusinder – på en time passerede 8000 mennesker i Østergade – kom til byen med Koldings privatjernbaner: Troldhedebanen, Sydbanerne og til og med 1929 Egtvedbanen, Statsbanerne og rutebiler, samt med privatbiler så mange, at parkeringspladsen på Akseltorv blev overfyldt, og man måtte lade bilerne parkere ogsaa i Torvegade. (1929).

1930. ET PIONÉR-ÅR

I 1930 begyndte der at ske noget mere. Det begyndte med, at en af de Handlende i Jernbanegades øverste Del gik i Lag med at pynte sin Butiks Facade med Gran og Lys, og nu er en

Julebelysning i Jernbanegade i retning mod Rådhuset, december 1930. Foto: V. Baumsgaard.

lang Række Forretninger fulgt efter i samme Stil. I Formiddags begyndte de Handlende i Jernbanegades øverste Del, Strækningen mellem Slotsgade og Torvet, at trække Guirlander med elektriske Lys over Gaden, berettede Kolding Folkeblad lørdag den 6. december 1930.

Ni granguirlander med kulørte pærer skulle krydse den nævnte del af Jernbanegade og give et smukt og livligt gadebillede, der kunne skabe julestemning i byen, hvis gader til daglig henlå så sparsomt oplyst, at det gav anledning til jævnlig omtale. Byens Hovedstrøg henligger i Mørke hedder det f.eks. i en samtidig avisoverskrift om Jernbanegade, så der ligger nok mere end kun julehandel-propaganda bag de forretningsdri-

vendes belysningsinitiativ. Der er desuden opstået en euforisk stemning, hvor man har villet overgå hinanden og sig selv. Malermester Brandt nævnes som den person, der især havde været virksom for sagens løsning, så her får vi nok udpeget primusmotor for lanceringen af den koldingensiske gadeillumination til jul.

Guirlanderne i Jernbanegade tændtes samtidig med byens juletræ på Akseltorv lørdag den 6. december 1930 kl. 17.

PYNTNINGEN SMITTER

Den smukke Idé skal nok danne Forbillede for andre Gader, om ikke i Aar saa til næste Aar,

Julebelysning i Adelgade set fra Akseltorv, december 1930. Foto: V. Baunsgaard.

fremfører Jydske Tidende forhåbingsfuldt. Der kom ikke til at gå mange dage. Allerede tirsdag var installatør P. W. Christiansen igang med guirlandeophængning i Adelgade og installatør Overbeck i Østergade. I *Løbet af Dagen i Dag* ophænges i Adelgade en Række Guirlander. Der bliver ialt en Snes Stykker fra Torvet til Kirkepladsen. De hænges på Kryds over Gaden og forsynes med smaa klare Pærer. Ved selve Krydsningerne anbringes der større Pærer, saa hele Ophængningen vil danne et meget smukt Mønster. Lysene tændes enten i Aften eller, hvis dette ikke kan naas, Onsdag Aften. Ogsaa Østergade vil faa sine Guirlander. Disse vil blive anbragt som i Gadens Navne, Østergade i København, saaledes at hver Guir-

lande gaar op i en Spids i Midten og saaledes danner to Halvbuer. Ogsaa disse Guirlander forsynes med hvide Pærer, der tændes første Gang Onsdag Aften.

Hov! Der fik den kønne myte om, at Kolding var først med gadeillumination til jul sig vist et skud for boven?

VI OG VERDEN ILLUMINERER

Var den københavnske Østergade også guirlandeillumineret i 1930? – Ja, faktisk. I *Gaar tændtes Julelysene paa Strøget* havde hovedstadsavisen Politiken allerede mandag den 1. december 1930 haft som billedoverskrift på forsiden. Kolding Folkeblad bringer den 18.

Julebelysning i Adelgade set fra Akseltorv, december 1930. Foto: V. Baunsgaard.

december fotos af juletræet på Københavns Rådhusplads (som tændtes dér første gang i 1914) og illuminationen på Strøget under overskriften: *Omtrent lige så kønt som i Kolding*. Det må da kaldes en indrømmelse! Efterhånden er der vel kun tilbage sammen med Folkebladet den 11. december at tilslutte sig synspunktet:

Det er mærkeligt, hvorledes en Idé som denne med lysprydede Granguirlander over Gader i Tiden før Jul lige med eet opstaar og slaar igenem saa at sige Verden over. Vi ser i franske Blade, at Paris i Aar illuminerer Hovedgader. Vi ser Københavns Strøg pyntet paa samme festlige Maade. Og Kolding er straks med. Joh, joh, Kolding og Paris! – og så ganske vist København. Men, Jydske Tidende har spurgt nogle af byens gæster, som har erklæret: Der kan Nabobyerne alligevel ikke være med. Da var Helligkorsgade også fulgt i de guirlandesmykkede gaders spor med en ophængning som Østergades og dagen efter besluttede de forretningssdrivende i den resterende del af Jernbanegade fra Slotsgade til Buen at følge trop, men med hvide pærer. Pionerernes kulørte pærer dannede ikke skole. Nu er Søndergade ogsaa med! forlyder det i Jydske Tidende lørdag den 13. december, og at der tales om Koldings Udsmykning viden om. Hver gade med lamper og guirlander ophængt efter sin metode.

Oplandsbyerne Vonsild og Almind fik ikke juleguirlander det år i december; de fik gadebelysning!

Var det måske blevet for meget?

I adskillige Aar ses det festligste Lys. Granguirlander med glimtende Lamper, store, „svævende“ Kranse, Kæmpejuleklokker hænger højt til Vejrs.

Men . . .

Det er, ligesom det store, samlende Symbol: Juletræet foran Raadhuset, er blevet mindre derved. Man er blevet forvænt med Lys og Pragt. Det giver ikke mere det Glædesgys i een, naar man staar paa Torvet og ser Træet.

Og det er en Skam. For det første er Træet det smukkeste, vi endnu har haft rejst, og for det andet er der en Hensigt med dette Træ udover at glæde de forbigående og minde dem om Julen. Denne Hensigt staar skrevet paa en Plade ved Træets Fod, hvor der staar en Bøsse til at putte Penge i. Glem ikke denne Bøsse! Husk den med en Skærv – helst hver Gang De gaar forbi. Hvis alle gjorde det til en Regel at stikke et Par Ører i Bøssen hver Dag i denne Tid, vilde der komme mange Penge ind til de fattiges Jul. Som det nu gaar, er det ikke godt. Indsamlingen gaar nemlig daarligere end i Fjor. Og dette Misforhold bør ophæves. Vi maa holde Standarden. Et af Juletidens smukkeste Tegn er Godgørenheden. Ingen Glæde er saa rig som den at glæde andre, føler Folkebladet den 18. december 1930 sig kaldet til at ytre.

KUNSTEN STIGER

I 1931 lød det: *Kolding er flottere juleklædt end i Fjor*. Låsbygade, som efter Egtvedbanens lukning i 1930 savnede dens passagers passage gennem gaden og nu følte sig som en slags stedbarn, kom også med: *I Losbygade hænger Guirlanderne fra den ene Ende af Gaden til den anden (maaske med lidt rigelig Afstand) og danner en festlig Indkørsel til Byen. (...) Der hvor Østergades og Helligkorsgades Udsmykning finder hverandre, hænger en stor Juleklokke. I den er anbragt et Højttaleranlæg, som vil glæde de julestemte Spadserende. På*

Juletræet tændes foran Rådhuset 1. december 1958. Foto: P. Thastum.

Buen, er der rejst et juletræ og en mægtig guirlande er spændt hen over den store, åbne plads. Den sydlige side af Jernbanegades brede del har fået guirlander mellem master langs fortovet. Guirlander fra sidste år har fået tilføjet klokker og stjerner. Hvordan mon det går i Paris?

STOCKHOLM KOM FØRST!

Kungsgatan i Stockholm var bevisligt illumineret med lysguirlander i 1929, og et fotografi fra Stockholm viser Drottninggatan således illumineret allerede i 1923! – Men det havde de handlende i Jernbanegade næppe oplevet. Det ser ud til, at 1930 også var debutåret for guirlandeillumination på det københavnske Strøget. Det er muligt, at den københavnske direktør fik sin inspiration i Stockholm, men koldingenserne fandt selv på det. Samme år. I 1930!

Hvis førstepladsen med hensyn til indførelse af gadeillumination til jul må glide Kolding af hænde, så er Kolding endnu ikke truet på rekorden:

Det første juletræ i Jylland tændtes i Kolding.

Det var i 1822, at der var opløb på Rende-banen for at se det sjældne syn. Det gik således til; (sådan som Kolding Folkeblad den 30. december 1930 refererer fra Jyllands-Posten):

I Kolding boede den Gang den gamle Kordegn og Lærer ved Borgerskolen i Kolding Peter Jürgensen. (...) Peter Jürgensen havde, som saa mange gode Borgere paa den Tid, ikke mindre end 10 Børn, hvoraf de tre studerede i København. Da Rejsen fra København til Kolding ikke var saa bekvem som i vore Dage, men ofte

kunde strække sig over fem og seks Dage, var det nogle Aar siden, at de tre Sønner havde aflagt Besøg i deres Barndomshjem. Imidlertid havde de alle tre lovet at komme hjem til Julen dette Aar. Da det var første Gang, de skulde se den mindste af deres Søsken, som var kommen til Verden under deres Fraværelse, lagde de paa Vejen hjem Raad op om, hvorledes de nu bedst skulde glæde deres lille Søster, og i det hele taget gøre Juleaften saa festlig for Familien som vel muligt.

Pludselig udbrød den ældste af dem: „Jeg har det! Hør nu her, vi laver et rigtigt Juletræ.“ Aaret forud, 1821, havde de alle tre fejret Julen hos en jødisk-tysk Familie i København, og dér havde de for første Gang set et rigtigt smykket og tændt Juletræ.

Den ældste Broders Forslag blev under Begejstring enstemmig vedtaget, og da de kom hjem, gik de straks i Gang med Forberedelserne til Juleaften. Da det hele skulde foregaa i Hemmelighed, laasede de Lille-Juleaften Dørene til Familiens Dagligstue, og ud paa Aftenen bar de et stort Juletræ ind og pyntede og smykkede det efter fattig Evne.

Fra Familiens Side, baade store og smaa, var man meget spændt paa, hvad der skulde foregaa i Dagligstuen Juleaften, og stor og ubeskrivelig var Forbauselsen, da Dørene til Dagligstuen efter Julemiddagen blev smækket paa vid Gab, og dér stod det første tændte Juletræ i Jylland.

Hvad der videre skete inde i den gamle Kordegns Lejlighed, melder Historien intet om; men uden for Huset, Rendebanen nr. 16, stod Byens Borgere i store Skarer. De troede alle, at der var Brand, og de maatte ile hen og trykke Næsen flad mod Kordegnens Ruder for at se det tændte Juletræ.

Da der, saa vidt vides, ikke foreligger tidligere

Aarstal om tændte Juletræer i Jylland, kan det vel her slaas fast, at det første tændtes i Kolding i Aaret 1822.

REKTOR KNUD MOSEHOLM

AF CHRISTIAN LIEBING

Da den 47-årige Knud Moseholm i sommeren 1947 blev udnævnt til rektor for Kolding højere Almenskole, havde denne institution i det nærmest forudgående århundrede gennemløbet en højst ejendommelig udvikling.

Med usædvanlig rundhåndethed havde staten 1845 til Kolding lærde Skole opført byens største og fornemste ikke-kirkelige bygning. Nøjagtig halvdelen var udformet som rektor Ingerslevs privatbolig, og da Christian den 8. året efter på gennemrejse som en selvfølge overnattede på skolen, skal han efter en rundgang have ytret: „De har sandelig en pæn lejlighed – med skole til“.

Samtidig lod man som led i en forsøgsordning skolen selv – i stedet for som hidtil universitetet – afholde studentereksamen. Vel at mærke med berømthederne H. C. Ørsted og J. N. Madvig som censorer.

Men blot ni år senere nedlagde staten simpelthen latinskolen til fordel for en Højere Realskole under Vejle Amt. Koldings borgere betragtede dette skridt som en degradering af deres by og oprettede så i 1880 landets første kommunale latin- og realskole, der oven i købet 1893 – flere år før statsskolerne – gav adgang for piger.

Almenskoleloven af 1903 (som daværende rektor Georg Bruun havde en væsentlig andel i) gjorde den så til Kolding højere Almenskole, normalt kaldt Alménskolen.

Under rektor Hakon Fogh viste Kolding Kommune sig ligeså generøs som i sin tid staten ved at bekoste en meget omfattende udvidelse og nyindretning af hele bygningskomplekset, så at Moseholm kunne overtage en fuldt ud moderne, veletableret og velfungerende skole med ekstra stærk lokal position derved, at dens – støt voksende – mellemskole var byens eneste i offentligt eje.

MOSEHOLMS SKOLE- OG UNIVERSITETSTID

Moseholms akademiske karriere forløb ikke

Knud Moseholm, 12 år gammel. Foto: Nellemann-Andersen, Odense.

helt traditionelt udgangspunktet taget i betragtning. Efternavnet var navnet på hans barndomshjem, en solid bondegård i det sydfynske Nørre Broby, hvor tilværelsen var præget af det grundtvigske livssyn. Faderen var efter eget sigende af selve Kristen Kold „blevet sat således i gang, at han aldrig gik i stå“.

Drengen fik i friskolen fremragende lærere, blandt andre den kendte Jørgen Nielsen, hvis fortællekunst åbnede hans sind for digtning og fædrelandshistorie, udvidede kundskaberne og stimulerede læselysten. Konfirmationsforberedelsen i det 20 km fjerne Ryslinge krævede to ugentlige cykelture.

OG HVAD NU?

Landbruget interesserede ham ikke tilstrækkeligt, og at sætte ham på gymnasiet i den forkætrede „sorte skole“ var utænkeligt. Redningen var Høng Eksamenskursus, der kunne blåstemples som ledet i Grundtvigs ånd. Der tog han præliminæreksamen og 20 år gammel studentereksamen; skolen manglede endnu eksamensret, så han måtte gå op som privatist med fuldt pensum og blive eksamineret på Københavns Universitet med fremmede eksaminatorer og censorer, en skrækvision for nutidens unge.

Med eksamensbeviset i lommen styrede landsbystudenten direkte mod Frue Plads, gik til immatrikulationsfest i lejet kjolesæt og tog så med glubende appetit fat på studiet til skoleembedseksamen efter den dagældende krævende trefagsordning, der kort efter blev afskaffet for så at blive genindført i 30'erne. Blandt professorerne dyrkede han med begejstring Erik Arup, der netop den

gang provokerede med sin omvurdering af Danmarks middelalderhistorie; i engelsk blev han eksamineret af den ligeså avancerede, pædagogisk banebrydende Otto Jespersen, og i latin var det ham ikke ukært, at A. B. Drachmann koncentrerede undervisningen mere om Roms historie og samfundsstruktur end om fagets rent sproglige side.

Men derudover orienterede han sig andetsteds, hørte datidens store ånder som litteraturhistorikeren Vilhelm Andersen og kiggede inden for hos kulturforskeren Vilhelm Grønbech; ved universitetsfester oplevede han berømmheder som sprogforskeren Vilhelm Thomsen og var med i et fakkeltog for Georg Brandes.

I det hele taget nød provinsianeren, hvad hovedstaden bød på af politisk og kulturel inspiration til et åbent, modtageligt sind. Som flittig teatergænger nåede han at se den halvfjerdsårige Betty Hennings samt de dengang unge stjerner Poul Reumert, Bodil Ipsen og Liva Weel. En særlig spændingsfyldt aften i Det Kongelige Teater var premieren på regensammeraten Kaj Munks debut med „En idealist“.

Fra tilhørerpladserne i Folketinget fulgte han opmærksomt 1920'ernes ophidsede debatter, der gjorde Ove Rode til hans politiske helt. På og uden for Regensen levede han en tilværelse, hvor han sluttede venskaber, der varede livet ud.

FRA FREDERICIA TIL KOLDING GYMNASIUM

Det var således en alsidigt erfarende nygift cand.mag., der med pædagogikum fra Metropolitanskolen, lyst til at undervise og en

køn klat studiegæld i august 1928 tiltrådte en stilling som adjunkt ved gymnasiet i Fredericia. Her påtog han sig gennem 19 gode år alt det arbejde, de skiftende rektorer pålagde ham; kollegerne betroede ham tillidsposter, og ægteparret trivedes blandt nære venner.

Rektorembedet i Kolding var vist det eneste, han søgte, og det stod også hurtigt klart, at han ville få det, ganske vist via et intermezzo som pædagogisk konsulent ved den danske brigade i Tyskland. Herfra hjembragte han ny menneskelig erfaring – desuden en frakke af et fremmedartet militært tilsnit, som han længe flottede sig med.

En begynder succes opnåede han ved allerede i sit første embedsår at få moderniseret skolens navn til *Kolding Gymnasium*; Byrådets socialdemokratiske flertal vandt han for fornyelsen bl.a. ved at påpege det klasseprægede i ordet *højere* i det gamle navn.

I øvrigt havde han i hele sin embedstid et fint fungerende, frugtbart samarbejde med de lokale myndigheder, særligt med de to skoleudvalgsformænd Ejnar Bech og Svend Christensen. Et ligefremt sprog og uhøjtidelige omgangsformer gjorde det let for ham at skabe kontakt til andre, og i det hele taget må Kolding siges at have haft en god mand i Knud Moseholm.

Samarbejdet med skolens broget sammensatte lærerkollegium forløb fra første færd praktisk talt gnidningsfrit. Opdukkende ønsker om ændringer i de daglige rutiner blev i begyndelsen motiveret med standardformlen: „Sådan gjorde vi i Fredericia“, hvad der en dag fik en ældre selvbevidst lektor til halvhøjt at brumme: „Ja, men sådan gør vi ikke her“. Takket være Moseholms sikre

Knud Moseholm i 1949. Foto: Aage Petersen.

taktfølelse fandt forholdet dog hurtigt sit naturlige leje.

Karakteristisk var det, at han i sin chefstilling behandlede samtlige lærere og – som han lidt gammeldags sagde – lærerinder som kolleger, uden generende indblanding og kontrol, under den selvfølgelige forudsætning, at man var fagligt kompetent og passede sit job. Selv gik han til dagens dont med udtalt pligtfølelse og arbejdsglæde; da helbredshensyn en overgang tilskyndede til nedsat tempo, kommenterede han situationen: „Kan jeg ikke arbejde, vil jeg ikke leve“.

I de uundgåelige småkonflikter med myn-

Rektor Knud Moseholm og lærerkollegiet på Kolding Gymnasium, 1958. Foto: Aage Petersen.

dighederne om løn- og arbejdsforhold og med forældrene fastholdt han vidtgående solidaritet med de ansatte.

Sådan gik 23 år i en fin balance mellem tillid og respekt.

Et spændingsskabende fænomen af typen „kredsen omkring rektor“ undgik han gennem et bevidst anlagt socialt adfærdsmønster. Således indbød han i eksamenstiden ikke blot tilrejsende censorer til en fornøjelig frokost, men også de pågældende kollegers ægtefæller, en meget værdsat nyska-

belse – og kraftig belastning af husets køkken.

Efterårets lærerskovtur i Lisbergs bus førte han veloplagt til de af ham selv udvalgte mål. Han afslørede her en forkærlighed for fynske lokalmuseer, bondegårde med specielt bindingsværk og frem for alt interessante landsbykirker. Den sagkyndige redegørelse for en sådan kirkes kunstneriske særpræg og hans åbenlyse forelskelse i baroktidens prædikestole kunne lejlighedsvis forhindre selskabet i at nå kroens middag på det aftal-

te tidspunkt. Engang overhalede bussen en landmand på traktor; først en halv mils vej senere sagde han: „Det var min bror“. Private anliggender skulle ikke fremkalde unødigt opmærksomhed.

Han introducerede begrebet „pædagogisk smørrebrød“, dvs. „lærd aftenforedrag i faglokale, efterfulgt af selskabeligt samvær med forfriskninger“.

Rundhåndet og venuesæl inviterede han – et af årets højdepunkter – alle til fødselsdagsgilde med gule ærter, snaps og hjemmegjort underholdning. Hvert år udspekulerede han nye udviklede bordplaner, der af herrene krævede historisk viden, når de skulle finde de rigtige damer.

Sit politiske ståsted havde Moseholm nok i Det radikale Venstre, men i videre forstand og i hvert fald skolepolitisk var han konservativ i dette ords egentlige betydning.

Han var således stærkt imod afskaffelsen af Landstinget med Grundloven af 1953. Derved kom han ganske vist i bås med venstrehøvdingen Knud Kristensen, uundgåeligt men irriterende.

I 1959 berøvede en ny skolelov gymnasiet de to yngste mellemskoleklasser. Derom sagde han med et dramatisk udtryk fra de islandske sagaer: „Nu er vi blevet fodhugget“. Dette var så en medvirkende årsag til, at han 1966 så sig tvunget til at afskaffe skolens smukke Majfest, der siden århundredskiftet havde været et charmerende træk i byens ansigt. Alle Koldings små piger drømte om engang som majdronning med gylden krone og svøbt i fløjls og hermelin at blive båret gennem gaderne, mens hele elevskaren fulgte, syngende de uopslidelige majsange (Så lad da Kolding skole beholde sine

stole...) og svingende lysegrønne bøjegrene fra Skamling – alt sammen under tusindtalige borgeres udelte opmærksomhed.

Et helt nyt spor fulgte han beslutsomt ved allerede i 1968 at sikre skolen en – efterhånden stærkt besøgt – undervisningsafdeling til Højere Forberedelseseksamen. Alligevel røbede navnet *Kolding Gymnasium med HF* – først senere ...og *HF* – en antydet smag af fremmed fugl.

Endelig var det for den traditionsbevidste historiker smerteligt, at uløselige pladsproblemer i tresserne tvang byrådet til at overveje en udflytning af gymnasiet fra den

Moseholm med lærere og en elev ved majfestløjerne på Skamling i 1950'erne. Bag Moseholm ses Christian Liebing.

plads, hvor der havde været holdt skole i mere end fire hundrede år.

Ved morgensangen i festsalen yndede han at supplere de løbende kundgørelser om hverdagens dit og dat med at notere nationale mindedage, f.eks. trehundredeårsdagen for svenskehærens overgang over de islagte bæltter – påbegyndt nede ved Binderup strand, eller han omtalte aktuelle verdenshistoriske begivenheder og deres videre perspektiv.

Uden at kunne kaldes oratoriske mesterstykker var hans translokationstaler grundigt gennemarbejdet, krydret af velvalgte citater. Lykønskingen til dimittenderne ledsagedes af manende ord om frihed under ansvar.

I de unge år i Fredericia havde han anlagt en noget barsk optræden, mere en professionel facon til disciplinens opretholdelse end et dybtliggende karaktertræk. Gymnasialsterne havde da også hurtigt erkendt sagens rette sammenhæng, så brøsigheden endda forlenede ham med et stænk af popularitet, der bl.a. nedfældede sig i en ordbog over hans farverige gloser af egen tilvirkning. De fleste havde et tydeligt præg af misbilligelse; en elevs svigtende engagement affødte titlen „pygmælatiner“ eller „slappensak fra Snorkeustrup“; dårligt engelsk havde „guldgraverudtale“ og uro i klassen mindede ham om „Svendborg Sommermarked“.

Som rektor mente han ikke at kunne tillade sig nogen form for jovialitet eller slappe tøjler, der ville føre til, at tingene kom ud af kontrol. Tværtimod markerede han her en alvorfuld strengthed med krav om flid, ro og orden.

Vore dages ret til 10% lovlige forsømmelser var en utænkt tanke. Brug af alkohol ved

fester og på ekskursioner burde begrænses til et minimum – i realiteten nul. Og hans personlige udlevering af terminskaraktererne med umisforståelige bemærkninger til en elevs tilbagegang i et fag var en rigtig gyser for hele klassen. Rosende ord hørte dog også til, og han opfordrede ideligt kollegerne til ikke at være karrige med fortjent anerkendelse i det daglige arbejde.

Selv ruttede han nu ikke med ug'erne. Og selvom strengtheden efterhånden mildnedes mærkbart, stod han til det sidste omgivet af urokket respekt.

FORENINGEN NORDEN OG ARBEJDE FOR TREKANTUNIVERSITET

Ved siden af lærer- og rektorgerningen plejede Moseholm flittigt andre kulturelle interesser. En af dem var Foreningen Norden, hvor han i en årrække sad i hovedbestyrelsen. Det medførte elevrejser til de nordiske lande, ligesom han nidkært arrangerede lærerudvekslinger, hvad der indebar, at skolens dansklærere – og han selv – efter tur en fjortendages tid underviste på en skole i Norge eller Sverige, der samtidig sendte en kollega til Kolding. Man sad så i vintermørket ved et højre läroverk nord for polarkredsen og talte gebrokkent svensk, hvad eleverne antog for dansk – deroppe et regulært fremmedsprog.

Omkring 1965 udfoldede han, støttet af en mindre kreds, ivrige bestræbelser for at få oprettet Danmarks tredje universitet her i Kolding. Man nåede faktisk at igangsætte undervisning til filosofikum, men dermed måtte sagen droppes. Odense vandt kapløbet. En lignende vanskæbne havde ramt et projekt i begyndelsen af 20'erne, da den initia-

Moseholm med to nybagte studenter i sit sidste rektorår 1970. Foto: P. Thastum.

tivrige sønderjyde lektor H.H. Misfeldt ville gøre byen til sæde for „Genforeningsuniversitetet“.

BOLIG I REKTORHAVEN

Stillet over for behovet for nyanskaffelser til skolen afslørede Moseholm ofte klar ulyst ved at give penge ud – også det offentliges; mindet om barndommens nødtvungne sparsommelighed spillede ind her. Tilsvarende havde han en udtalt forståelse for elever fra

småkårshjem og var ligeledes beskeden i sin personlige livsførelse. F.eks. affandt han sig i en menneskealder med en tidligere varmemesterlejlighed som tjenestebolig. En halv snes år før sin pensionering erhvervede han et kønt beliggende mindre hus på den dengang fredede Ejlersvej, der senere gennem opfyldninger blev en „brøgende hovedfærdelsåre“. Stedet havde siden 1830 meget passende heddet „Rektorhaven“. Grunden gik lige ned til Slotssøen. Man var genbo til selve Koldinghus.

Her trivedes han fortræffeligt sammen med Lilli, som han havde lært at kende i studieårene, hvor hun spillede violin på Det Kongelige Danske Musikkonservatorium. Også hun var fynbo og kaldte altid sin mand Knu. Hun var livsglad, umiddelbar og udadvendt. Det var hende, der tog kørekort, købte bil og sommerhus. Hun etablerede en rytmisk børnemusikskole efter Grete Agatz' metode. Desuden var hun aktiv i Kolding Byorkester og flere amatørorkestre. De kunstneriske anlæg genfindes i parrets efterslægt.

HISTORISKE VÆRKER

Knud Moseholm forlod først sit embede et par måneder før halvfjerdsårsdagen. Det påfølgende otium blev ingenlunde en hviletid; især høstede han resultater i byens lokal- og personalhistorie.

Et kuriosum: Gennem arkivstudier lykkedes det ham omsider at fastslå oprindelsen til gymnasiets latinske motto *Doctrinae et Virtuti*, der prydede facaden fra 1845. Han var medredaktør af trebindsværket *Kolding* i det tyvende århundrede. Han og vennen Aksel Nellemann udgjorde under fællesnavnet *Nellemose* et utrætteligt arbejdende makkerpar, der gravede ukendte forgængere frem af glemselens mørke og registrerede skolens lærere fra midten af 1500-tallet til 1930.

Sammen med Karen Margrethe Carstens udarbejdede han „Koldingstudenter og deres lærere 1935-1959“ og med Aksel Nellemann „Koldingstudenter indtil 1856“ – et biografisk værk, der krævede undersøgelser i talrige arkiver landet over.

Ikke uventet blev han Ridder af Dannebrog; mere originalt blev han ved sin afgang

Knud Moseholm og Aksel Nellemann studerer Koldingkirkebøger på Stadsarkivets læsesal i lokalerne på bibliotekets 6. etage i Jernbanegade sommeren 1986. Foto: Jørgen Ejler.

hyldet med et festskrift indeholdende bidrag af mange kolleger. Mest overraskende var dog nok den pengegave, han på sin 90årsdag modtog fra Veluxfonden „for Deres foretagssomhed højt op i årene“.

Enkelte detaljer i denne artikel, især navne og årstal, er hentet fra Moseholms maskinskrevne selvbiografi, der er stillet til rådighed af familien.

DA KOLDING FIK EN LIONS KLUB

AF TORSTEN SØRENSEN & NIELS JØRGEN ØSTERGAARD

Faktisk begyndte det hele i USA! I 1917 samledes de såkaldte frokostklubber i en organisation, der valgte løven som kendetegn og „we serve“ som motto. Medlemmerne af denne private organisation satte sig nemlig som mål, at dens medlemmer skulle hjælpe alle, der havde brug for det.

Organisationen fik navnet „Lions International“, og fra USA kom den i 1948 til Stockholm. Herfra spredte organisationen sig til hele Europa. I dag findes der Lions klubber over hele verden, og Lions International er nu verdens største private hjælpeorganisation.

I Danmark blev den første klub oprettet i København i september 1950 på svensk initiativ. Fire år senere fulgte Aalborg og Aarhus med, og i løbet af få år var der Lions klubber i de fleste større provinsbyer. Her i landet er prins Henrik i dag organisationens protektor.

Det var Lions klubben i Horsens, der i 1963 satte sig for at oprette en klub i Kolding. Medlemmer i Horsens kendte købmand Erik Merrild Knudsen og revisor Kaj Olsen fra Kolding, og det var de to, der var ildsjæle ved dannelsen af klubben. De kendte gennem deres erhverv adskillige af byens erhvervsfolk, og i foråret 1963 blev der sendt en indbydelse til personer, som man vidste kunne være interesserede i at oprette en Lions klub.

Det første orienterende møde blev holdt på Borgerkroen, Helligkorsgade 20, den 29. maj 1963, hvor medlemmer af Lions klubben fra Horsens orienterede om organisationen. Og som det fremgår af indbydelsen, var det „herefter tanken at stifte en forening, som senere kan erhverve charter som medlem af The International Association af Lions Clubs“.

På mødet lykkedes det at få dannet en forening, der kunne arbejde videre med tanken om at etablere en Lions klub i Kolding. Otte såkaldte „modige mænd“ besluttede nemlig at stifte klubben. Og de blev hurtigt til flere. I begyndelsen af august var man elleve medlemmer, og klubben følte sig nu stærk nok til at arrangere en kegleturne til Bramdrup Skov. Iflg. formandens beretning viste klubbens medlemmer og ikke mindst deres fruer glimrende evner til de opgaver, fremtiden måtte byde på.

For at kunne oprette en Lions klub var det nødvendigt med mindst femten medlemmer. Det lykkedes at samle dette antal interesserede; og den 10. september 1963 kunne klubsekretæren således notere i protokollen: „Efter at vi nu er blevet femten medlemmer, går vi i gang med at få vor klub chartret“, dvs. formelt optaget i den internationale Lions-bevægelse.

På behørig vis blev klubben anmeldt til

det europæiske hovedkontor i Stockholm, som noterede sig navnene på klubbens såkaldte chartermedlemmer: Bankdirektør Niels Jørgen Alexandersen, farvemester Flemming Dressel, fabrikant Hans Dvinge, assurandør Arne Groth, viceskoleinspektør Axel Hansen, arkitekt Einar Jensen, købmand Erik Merrild Knudsen (stadig medlem), tandlæge Arne Drabæk Nielsen, murermester Niels Henning Møller Nielsen, statsautoriseret revisor Kaj Olsen, købmand Niels Herluf Petersen, malermester Eigil Prisholm, prokurist Jørgen Wraae, kriminalassistent Carl Olof Østrøm.

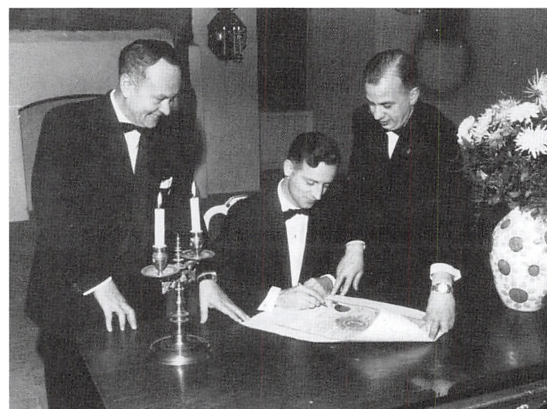
Spørgsmålet var nu, hvor stiftelsesbrevet skulle underskrives. Merrild Knudsen og Kaj Olsen tog til charterfest i Hornslet og så, hvordan slottet Rosenholm dannede ramme om højtideligheden dér. Derfor meldte den tanke sig hurtigt, at man kunne anvende Riddersalen på Koldinghus til stiftelsen af klubben i Kolding. Men at få lov til det, var ikke let. På det tidspunkt fungerede Koldinghus alene som museum; hidtil havde det ikke været anvendt til andre formål, og stod det til daværende museumsinspektør Sigvard Skov, skulle det også fortsat være sådan.

Imidlertid følte fabrikant Hans Dvinge, der var en af initiativtagerne til etablering af klubben, at anvendelsen af Riddersalen var en måde, hvorpå Koldinghus „kunne drages nærmere til byen“. Derfor søgte man foretræde for daværende handelsminister Hilmar Baunsgaard, som man kendte. Dengang hørte kulturelle institutioner som Koldinghus under undervisningsministeriet, og via Baunsgaard fik man hurtigt kontakt til undervisningsminister Julius Bomholt på Christiansborg og kunne forelægge ham ønsket

om tilladelse til at stifte klubben i Riddersalen. Den tilladelse fik man uden problemer, og dermed kunne man invitere til charterfest på Koldinghus med efterfølgende middag på Hotel Saxildhus.

Mange honoratiores og repræsentanter fra andre Lions klubber blev naturligvis indbudt til at overvære ceremonien på slottet den 23. november 1963. Også museumsinspektøren på Koldinghus blev inviteret, men han var desværre forhindret. Det samme gjaldt borgmester Peter Ravn. I stedet blev byen repræsenteret af fabrikant Poul Sørensen, der bragte Koldings velkomst til den nye Lions klub og fremhævede klubbens styrke. Den var – som han sagde – allerede bevist gennem den omstændighed, at man havde formået at åbne slottet ved denne lejlighed.

Dagen før klubben blev stiftet, blev præsi-

Klubbens første præsident, revisor Kaj Olsen, underskriver stiftelsesbrevet i Riddersalen på Koldinghus. Til venstre Peter Thurøe Hansen fra Lions klubben i Horsens. Til højre guvernøren for Lions i Danmark, Gerner Johansen, Hjørring. Foto: N. Lisberg.

Klubbens medlemmer ved grundlæggelsen den 23. november 1963. Fra venstre ses prokurist Jørgen Wraae, farvemester Flemming Dressel, fabrikant Hans Dvinge, malermester Eigil Prisholm, tandlæge Arne Drabæk Nielsen, assurandør Arne Groth, købmand Erik Merrill Knudsen, købmand Niels Herluf Petersen, revisor Kaj Olsen, arkitekt Einar Jensen, kriminalassistent Carl Olof Østrøm

dent John F. Kennedy myrdet. Mordet chokerede verden og prægede også charterfesten. Således udtrykte klubbens første præsident, revisor Kaj Olsen, først sin glæde over, at man på Koldinghus havde fundet de rigtige rammer om klubbens første arrangement. Dernæst fremhævede han, at klubbens fødsel fandt sted i skyggen af en verdenstragedie.

Også lederen af de danske Lions klubber, guvernør Gerner Johansen fra Hjørring, mindedes præsident Kennedy som en mand, der

netop havde arbejdet i den ånd, som Lions klubberne indprenter sine medlemmer: afskaffelse af nød og elendighed i verden. Derfor var det naturligt, at præsident Kennedy var æresmedlem af Lions klubben i Washington.

Denne højtidelige indledning blev fulgt af et øjeblikks tavshed, inden guvernør Gerner Johansen fortsatte: „I den velfærdsstat, hvori vi lever, kan det måske se ud som om, der ikke er plads for det virke, som Lions klub vil udføre, men det er langt fra rigtigt. Der er

tusinder af medmennesker, som trænger til et lysglimt i tilværelsen. Og har man blot én gang været med til at bringe dette lysglimt, forstår man dets store betydning. – På dette minderige sted byder vi i dag en ny Lions klub velkommen. Brand og vold har hærget slottet gennem århundreder, men hver gang er det blevet bygget op. Fjender og venner har gjort det til skueplads for international vold, og det burde være en international opgave at genopbygge dette slot“.

Henvendt til klubbens første præsident, revisor Kaj Olsen, fortsatte lederen af Lions i Danmark: „På vegne af The International Associations of Lions Clubs har den internationale præsident Aubrey D. Green godkendt, at Lions klub Kolding indtræder i den internationale sammenslutning med alle de rettigheder, der tilkommer en Lions klub. Og dette charter vil være i kraft, så længe Lions klub Kolding overholder de internationale love og vedtægter“. Han sluttede med at udtrykke ønsket om, at Lions klubben i Kolding måtte blive en væsentlig faktor i byen!

Derefter underskrev alle klubbens medlemmer stiftelsesbrevet, og dermed var Lions klubben i Kolding en realitet. Dagen sluttede med en festmiddag på Hotel Saxildhus for 63 indbudte gæster.

Herefter skulle klubben i gang med arbejdet. Det første spørgsmål, der meldte sig, var mødeformen. Det første halve års tid mødtes man en gang om måneden. Men man blev dog hurtigt enige om to månedlige møder, der skulle ligge om aftenen. Og man valgte at mødes den 2. og 4. tirsdag i måneden undtagen om sommeren. Denne mødeform har stort set holdt sig siden.

Som nævnt er det Lions klubbens fornem-

ste mål at yde hjælp til andre. Og inden klubben var et år gammel, besluttede man at søge at skaffe et større beløb til Vanførefonden. Den var blevet stiftet i 1955 og yder støtte til handicappede i tilfælde, hvor det offentlige ikke træder til. Nu ønskede man i Koldingafdelingen at erhverve en strandgrund, hvor de handicappede ugenert kunne bade uden at blive iagttaget af andre. For at skaffe midler til fonden indbød klubben kendte borgere og andre, der ønskede at bidrage, til at udføre et kunstværk. Lærred og pensler blev stillet til rådighed af Lions klubben.

Aktiviteten blev en stor succes. Under mottoet „Ud af busken“ deltog godt hundrede Kolding-borgere fra byrådsmedlemmer over direktører, skolefolk, håndværkere til arbejdsmanden og skoleelever i arrangementet. Under ledelse af kunstmaleren Thomas L. Jørgensen åbnede man den 20. november 1964 en stor udstilling i KFUMs festsal med i alt 122 numre. Langt de fleste kunstværker var malerier, men der var også en del skulpturer samt collager, malet porcelæn og mosaikarbejder.

Ved åbningen af udstillingen udtalte borgmester Peter Ravn, at selv om udstillingen nok var ment som en spøg, måtte man indrømme, at der var mange fine ting imellem. Alle kunstværkerne blev solgt på en auktion over to dage under ledelse af advokat Henrik Schjerbeck og arkitekt H. Noes-Pedersen. I alt indbragte auktionen 8.500 kr. til Vanførefonden. Det højeste bud gik for et Ryatæppe fremstillet af grosserer Erik Juul Hansen; det dyreste maleri var overlærer Laust Boysens „Skovparti“, der indbragte 350 kr. Kunsthandler Høj Jeppesen havde fremstil-

Advokat Henrik Schjerbeck leder auktionen ved klubbens første aktivitet: salg af kunstværker udført af byens borgere. Foto: N. Lisberg.

let en jernskulptur med titlen „Den røde Rubin“; den blev solgt for 170 kr. og skulle anbringes i en have i Strandhuse.

Det beløb, auktionen havde indbragt, blev rundet op til 9.000 kr., som blev overrakt til Vanførefonden ved en højtidelighed på det nybyggede Ortopædiske ambulatorium på Dyrehavegårds Mark den 25. november 1964. Dermed havde Lions klubben i Kolding under pressens store bevågenhed haft sin første aktivitet og ydet sin første støtte til humanitært arbejde.

Andre aktiviteter fulgte. En af dem, der

involverede mange mennesker, var de gratis bingospil i KIF-hallen. Byens handlende donerede gevinster til spillet og tegnede annoncer i en særlig bingoavis. Annoncerne var de brikker, som spillerne skulle lægge på pladen; den var trykt i bingoavisen, som blev udsendt til alle husstande i Kolding.

Succesen var stor! Mellem 700 og 800 mennesker mødte op til Koldings første offentlige bingospil den 28. april 1966. Direktør Claes Preben Ørsleff fra Nordisk Solar Kompagni var aftenens oplagte og humørfyldte konferencier. Hele arrangementet ind-

Lions arrangerede bingo i KIF-hallen den 28. april 1966 – for første gang i Kolding. Foto: P. Thastum.

bragte et overskud, så Lions klubben var i stand til at støtte de vanføres feriehuse med 7.000 kr. Desuden kunne man støtte en lydavis for blinde i Kolding med 1.000 kr. Succesen med bingospillene blev gentaget de følgende år, hvor 800-900 mennesker var med i KIF-hallen hvert år, indtil aktiviteten standsede.

En af de større begivenheder, som klubben gennem årene har deltaget i, er lysfesterne på Koldinghus. Det begyndte oprindeligt

med, at slottet ville fejre 700 års jubilæum. I den anledning blev Lions klubben i Kolding spurgt, om man ville deltage med en aktivitet. Det blev til, at man oprettede en primitiv beværtning under sydfløjen. Man overdækkede et passende stykke af den åbne del af kælderens og havde lager under de eksisterende hvælvinger. Her solgte man pølser og øl. Denne aktivitet fortsatte i adskillige år og var meget populær – ikke blot for publikum, men også for klubbens medlemmer, der

kunne mødes om en fælles opgave og begivenhed. Desværre måtte det hele standse efter en halv snes år, fordi beværtningsgæster til sidst domineredes af ubudne.

En stadig eksisterende aktivitet er Julelotteriet i Syd- og Sønderjylland i samarbejde med Kolding Folkeblad, nu Jydske Vestkysten. De fleste Lions klubber i området er med i denne aktivitet, som hvert år giver et stort overskud til Lions hjælpearbejde. En del af overskuddet er gået til bygningen af feriehus, som ældre og handicappede vederlagsfrit kan få stillet til rådighed i en uge. Utallige har gennem årene haft glæde af et sådant ferieophold.

Siden sin etablering for 40 år siden, har Lions klubben i Kolding ydet mange tusinde kroner i støtte til foreninger og enkeltpersoner, som har søgt derom. Det er og har altid været klubbens motto at hjælpe mennesker, der har brug for det. Til det formål yder klubbens medlemmer deres arbejdskraft for at indsamle midler, der kan gives videre til dem, der behøver det.

Samtidig har klubben til formål at udvikle dens medlemmer. Det sker gennem de to månedlige klubmøder, hvor talrige foredragsholdere gennem årene har været inviterede til at tale. Ofte har foredragene givet anledning til livlige diskussioner, der dog aldrig omfatter politik og religion.

Det har været karakteristisk, at gæster altid har været velkomne til at deltage i den del af klubbens møde, hvor der drøftes emner, der egentligt kun er af interesse for Lions klubben. Men da klubbens aktiviteter og dens møder ikke på nogen måde er hemmelige, har man valgt den åbne stil, hvor gæster overværer alle drøftelser og diskussioner.

Lions klubben i Kolding har nu eksisteret i 40 år som en privat hjælpeorganisation i byen. Og da det offentlige næppe i fremtiden får større muligheder for at træde til, bliver behovet for hjælp fra private fonde ikke mindre i de kommende år. Derfor vil der også fortsat være brug for Lions klubben til at støtte mennesker i nød.

Fortegnelse over Lions Klub Koldings præsidenter:

- 1963-64: Statsautoriseret revisor Kaj Olsen
- 1964-65: Direktør Claes Preben Ørsleff
- 1965-66: Viceskoleinspektør Axel Hansen
- 1966-67: Bankdirektør Niels Jørgen Alexandersen
- 1967-68: Købmand Erik Merrild Knudsen
- 1968-69: Direktør Knud Snoer i to måneder. Herefter tekstilhandler Vang Miller Andersen
- 1969-70: Fabrikant Hans Dvinge
- 1970-71: Direktør Thorkild Søby Kristensen
- 1971-72: Assurandør Arne Groth
- 1972-73: Læge Arthur Timper
- 1973-74: Købmand Christian Kjærgaard
- 1974-75: Prokurist Jørgen Wraae
- 1975-76: Tandlæge Arne Ingerslev

1976-77: Advokat Palle Hessel Mortensen
1977-78: Møbelhandler Jørgen Dybkjær
1978-79: Dyr læge Ove Husted Dall
1979-80: Advokat Poul Møller
1980-81: Direktør Børge Hansen
1981-82: Cand. merc. Erik Nielsen
1982-83: Direktør Børge Thygesen Frederiksen
1983-84: Direktør Kurt Thisted
1984-85: Direktør Gert Skare
1985-86: Underdirektør Thorkild Holmgaard
1986-87: Advokat Henrik Nøhr
1987-88: Overlæge Torsten Sørensen
1988-89: Grosserer Frede Antonsen
1989-90: Indkøbschef Hugo Facius
1990-91: Ejendomsmægler Lars P. Henriksen
1991-92: Direktør Viggo Schantz
1992-93: Skattedirektør Peter G. Nielsen
1993-94: Proprietær Johannes Bøgh
1994-95: Marketingschef Poul Toftgaard
1995-96 Kriminalkommissær Ove Thomsen
1996-97: Direktør Knud Erik Langhoff
1997-98: Viceskoleinspektør Niels Jørgen Østergaard
1998-99: Proprietær Lars Tingleff
1999-00: Direktør Børge Hansen
2000-01: Direktør Kurt Thisted
2001-02: Indkøbschef Hugo Facius
2002-03: Direktør Benny Erbod
2003-04: Marketing- & bookingchef Flemming Jakobsen

SKORSTENSFEJERNE I KOLDING

AF LILLIAN KRAG

Min baggrund for at skrive om skorstensfejerne i Kolding er, at jeg selv er datter af en skorstensfejer, og gennem slægtsforskning har jeg fundet ud af, at både min morfar og to oldeforældre også var skorstensfejere. Jeg syntes derfor, det kunne være spændende at fortælle lidt om mine „sorte“ forfædre, og samtidig har jeg prøvet at finde frem til, hvornår den første skorstensfejer kom til Kolding.

Den første forudsætning for, at byen kunne have en skorstensfejer, var naturligvis skorstene. Frem til ca. 1700 var det ikke almindeligt med skorstene på almindelige huse, man havde et åbent hul i taget – en lyre, hvorigennem røgen kunne trække ud. Lyrer blev brugt helt frem til slutningen af 1800-tallet i mange fattige jyske egne. I en købstad som Kolding har der indtil midten af 1700-tallet været en blanding af huse med lyrer og huse med skorstene. Især bagere og farvere har tidligt haft brug for skorstene.

De kongelige slotte var de første, der regelmæssigt fik fejret skorstene. Kong Christian IV ansatte den første skorstensfejer i 1639, Gudmand Olsen, til at feje skorstene på Københavns Slot. Men det var først efter Københavns brand i 1728, man indså nødvendigheden af at feje skorstenene i hele byen. I 1731 lod Kong Christian VI Andreas Nieschke fra Schlesien importere som den

første professionelt uddannede skorstensfejer i Danmark.

På Koldinghus var der allerede i 1610 en unavngiven dreng, som var ansat til at feje slottes mange skorstene. Denne skorstensfejerdreng får i 1610: *„for at have fejret 91 skorstenspiber, den store køkken/stege skorsten på Koldinghus og diverse skorsten på slottet Nygaard på egen kost: Rug 6 tønner, malt 1 tønne“*, men derefter har jeg ikke fundet omtale af skorstensfejere i flere hundrede år. Måske kunne branden på Koldinghus i 1808 have været undgået, hvis slottet havde haft ansat en skorstensfejer på det tidspunkt.

DEN FØRSTE FAGLÆRTE SKORSTENSFEJER I KOLDING

Skorstensfejerlauget i Danmark blev først oprettet i 1778 og kan således i år fejre 225 års jubilæum. Det var langt senere end de fleste andre laug. Skorstensfejerne havde deres laugstraditioner med fra Tyskland.

Den første faglærte skorstensfejer, der kom til Kolding i slutningen af 1820'erne, var den tysk fødte Carl Kundhart Maack. At have en faglært skorstensfejer i en så lille provinsby som Kolding var på dette tidspunkt usædvanligt. De fleste faglærte skorstensfejere befandt sig i København.

Carl Kundhart Maack blev født i 1804 i

Eppendorf. Der var på dette tidspunkt i Tyskland megen nød, krige og elendighed. I 1806 mistede Carl sin moder. Faderen giftede sig igen, men han døde allerede i 1813 og efterlod hele børneflokken til stedmoderen. Det var imponerende, at Carl overhovedet fik en uddannelse. Han fik sit svendebrev i begyndelsen af 1820'erne og begav sig dernæst på valsen. Han rejste rundt i Tyskland og bevægede sig længere og længere nordpå for at ende sin rejse i Kolding. Helt præcist hvornår han kom til Kolding og bosatte sig ved jeg ikke, men i 1829 giftede Carl Kundhart Maack sig med en ung pige fra Kolding, Ingeborg Kirstine Bade. Som skorstensfejsvend har Carl Kundhart Maack truffet sin svigerfader i håndværkerkredse og måske ad den vej truffet familiens datter.

DEN ANDEN SKORSTENSFEJER I KOLDING

Carl og Ingeborg fik fire sønner. Nummer to af disse, Franz Heinrich, blev født i 1835. Han fulgte i faderens fodspor og fortsatte skorstensfejertraditionen i Kolding. Frantz Heinrich Maack fik sandsynligvis al sin faglige lærdom hos sin fader og fik derefter i 1854 sit lærebrev hos skorstensfejermester Schavo i Århus.

Frantz Heinrich Maack boede hos sine forældre og arbejdede hos faderen helt frem til faderens død, hvorefter han med borgerskabsbrev fra 1863 overtog faderens forretning i Kolding. Han giftede sig først i 1878, tre år efter moderens død, med Ane Johanne Larsen Lomholt. De fik fire børn, to sønner og to døtre. Ingen af sønnerne fulgte i faderens fodspor, og ingen af døtrene giftede sig

Skorstensfejermester Frantz Heinrich Maack, der fik borgerskab som skorstensfejermester i 1835.

med en skorstensfejer. Frantz Heinrich Maack døde i 1917 efter at have været enke-mand i 11 år.

SKORSTENSFEJER NR. 3 – HANS FREDERIK MØLLER

Min oldefar Hans Frederik Møller var håndværkersøn, hans far var sadelmager. Jeg ved ikke præcis, hvad han foretog sig de første år efter konfirmationen, måske har han hjulpet faderen i sadelmagerværkstedet. På et tidspunkt finder Hans Frederik ud af, at han vil i arbejde som skorstensfejer.

I skorstensfejernes store protokol over udlærte svende står han indskrevet i 1910. Hans Frederik er ført til svendeprøve af skorstensfejermester C. Nielsen i Skanderborg. Uddannelsen som skorstensfejersvend tog dengang seks år. I 2003 er læretiden fire år.

Fra skattemandtal og ligningslister i Kolding Kommunes arkiv på Kolding Stadsarkiv kan jeg se, at Hans Frederik Møller kom til Kolding som skorstensfejer i 1908. Hans Frederik Møller flyttede i 1908 ind som lærling og logerende hos skorstensfejermester Franz Heinrich Maack i Sdr. Klostergade, nuværende Klostergade 14. Det passer ikke helt med, at han blev udlært som svend i 1910. Det er derfor sandsynligt, at Hans Frederik stod i lære to steder, det første sted – som jeg endnu ikke har fundet – fra 1906-1908 og så de to sidste år i Kolding. Da skorstensfejermesteren i Kolding Franz Heinrich Maack var en ældre herre på 75 år, kan han muligvis have lavet en aftale med skorstensfejermesteren i Skanderborg om, at han førte Hans Frederik Møller til svendeprøve. En anden årsag kunne være økonomisk. Når en mester førte lærlinge til svendeprøve, skulle de betale en afgift til laugets fælles kasse. Jeg har ikke på noget tidspunkt set i registret, at skorstensfejermester Maack har betalt til denne kasse.

Da Hans Frederik Møller arbejdede i Kolding midtby, traf han mange af byens indbyggere, bl.a. sin fremtidige hustru. Johanne Kathrine Skov og Hans Frederik Møller blev gift i Sct. Nicolai Kirke i Kolding den 25. juli 1911. De fik en datter og tre sønner .

I 1912 meldte Hans Frederik Møller sig som frivillig brandmand i Kolding Brandkorps. Arbejdet i Kolding Brandkorps var

Skorstensfejermester Hans Frederik Møller.

meget naturligt for en skorstensfejer, da netop skorstensfejers job var at holde byens skorstene rene og forebygge, at husene brændte. Hans Frederik Møller fejrede i 1937 25 års jubilæum i korpsen og fik en æresbevisning for sit arbejde.

Den 25. september 1917 døde skorstensfejermester Maack, dermed blev skorstensfejerdistriktet i Kolding ledigt, og Brandkommissionen indstillede skorstensfejersvend og brandmand Hans Frederik Møller til stillingen.

Byrådet har dog mere end en kandidat til stillingen. Den anden ansøger var H. V. Knud-

sen, som allerede i 1900 havde søgt Kolding Byråd om en del af Koldingdistriktet. Men Byrådet valgte at følge Brandkommissionens indstilling, og den 5. oktober 1917 ansatte de Hans Frederik Møller som skorstensfejer i Kolding mod, at der udarbejdedes et nyt reglement for betaling for skorstensfejning.

Den 25. juni 1921 er Hans Frederik Møller i København. Han havde i nogen tid fulgt undervisningen til mester på „Den Danske Skorstensfejerskole“ på Teknologisk Institut. Her får Hans Frederik sin mestereksamen med karakteren *bestået*. Han kunne nu kalde sig skorstensfejermester i Kolding.

Som skorstensfejer og arbejdsgiver var Hans Frederik Møller en kendt og respekteret mand i Kolding. Alle i byen kendte den sorte mand, når han cyklede rundt med sin line og kost, og de beundrede hans akrobatiske kunst på toppen af byens tage.

SKORSTENSFEJERLAUGET

Når jeg fortæller om min oldefar, som er skorstensfejer, er det vel også på sin plads at fortælle lidt generel skorstensfejerhistorie.

Det betød meget for skorstensfejerne, da de fik anerkendt deres laugsartikler, så var deres fag anerkendt på linie med andre håndværk, så var de „zünfhtige“, og deres faglige fællesskab, laugget, respekteret ikke kun for svendenes faglighed, men også for de normer, de satte for opførsel, væremåde, gensidig hjælp, ansættelsesforhold, socialt og selskabeligt samvær. Mange af disse regler stammede oprindeligt fra de tyske håndværkslaug. En „zünfhtig“ svend måtte ikke tage arbejde hos en mester, der ikke var i et „zünfhtig“ laug. Omvendt kunne en svend, der ikke var

„zünfhtig“ udlært ikke få arbejde nogen steder, hverken her eller i udlandet. Især skorstensfejerlaugget var præget af de gamle tyske regler.

Laugene var både arbejdsmæssigt og socialt små selvstændige enheder i samfundet. Optagelsen i laugget blev nøje kontrolleret af laugsledelsen og overvåget af myndighederne. For at blive optaget krævedes foruden borgerbrev og ægtefødselsbrev aflæggelse af svendeprøve eller mesterstykke. Dernæst skulle den optagne afholde en fest kaldet igangkost for laugets medlemmer med familie efter visse forskrifter.

Optagelsen i laugsfællesskabet skete ved aflæggelse af svendeprøve, og i den forbindelse skulle den kommende svend igennem indvielsesritualerne. Svenden skulle vise sig værdig til at være i laugget og være bevidst om de regler, han nu skulle rette sig efter. Optagelsen bestod i 1) løsrivelse fra tidligere status som lærling, 2) den officielle ceremoni og belæring og endelig 3) selve optagelsen og velkomsten i laugget.

Så længe personen ikke var optaget som svend i laugget, var han i princippet dyrisk og rå, ubehøvlet, upoleret og udannet. For at slippe for disse tidligere vaner, skulle han underkastes en speciel behandling. Hvert fag havde sine traditioner, svarende til deres egenart og lokale skikke. Eksempelvis kan nævnes snedkernes behøvling eller smedenes sømbid eller nøglebid. Hos skorstensfejerne var det bl.a. skik at drikke et krus af stærkt blandet spiritus og rygning af hestepærer.

Det var ligeså vigtigt at gennemføre disse optagelsesprøver som at få selve svendebrevet. En svend, der ikke havde gennemgået sit laugs optagelse, kunne ikke få ar-

bejde hos nogen mester hverken i ind- eller udland.

Tilhørsforholdet til lauet var blandt andet en garanti for hjælp på vandringer. Når en skorstensfejer tog på valsen og gik fra by til by, skulle han henvende sig hos den ældste svend i området, når han kom til en ny by. Byens øverste skorstensfejer skulle forvise sig om, at den tilrejsende fejer var „zünftigt“ ved en prøve i fagets hemmelige koder. Herefter kunne den rejsende skorstensfejer

få arbejde, kost og logi med det samme. Hvis der ikke var arbejde, fik han en slags understøttelse, så han kunne rejse videre til næste by. „Zünften“ var international, i hvert fald i hele Norden og i de tysksprogede lande.

Efter at have udstået lærlingetiden, hvor lærlingene arbejdede fra fem morgen til otte aften seks år i træk, var håndværkssvenden en fri mand. Når lærlingen blev svend, fik han en symbolsk ørefigen af sin læremester med ordene: „Det skal du i dag tåle af mig,

Skorstensfejerlaugets bestyrelse ved svendeprøven i 1971. Nr. tre fra højre er oldemanden Aage Christensen, nr. to fra højre er skorstensfejermester Palle Krag.

men siden aldrig af nogen“. Den unge mand og svend havde nu ret til at føle sig som medlem af en udvalgt klasse og skulle kun stå laugget til regnskab.

I 1898 blev skorstensfejersvendenes fagforbund dannet som en sammenslutning for hele Norden. Det skyldtes ikke udelukkende, at der var et lønningsforhold mellem mestre og svende, men også at svendene havde andre krav til selskabelighed. Det kom sig af, at især svendene var ugifte, indtil de selv blev mestre. Dette forhold ændrede sig specielt inden for de fag, hvor der blev uddannet flere svende, end der var embeder til.

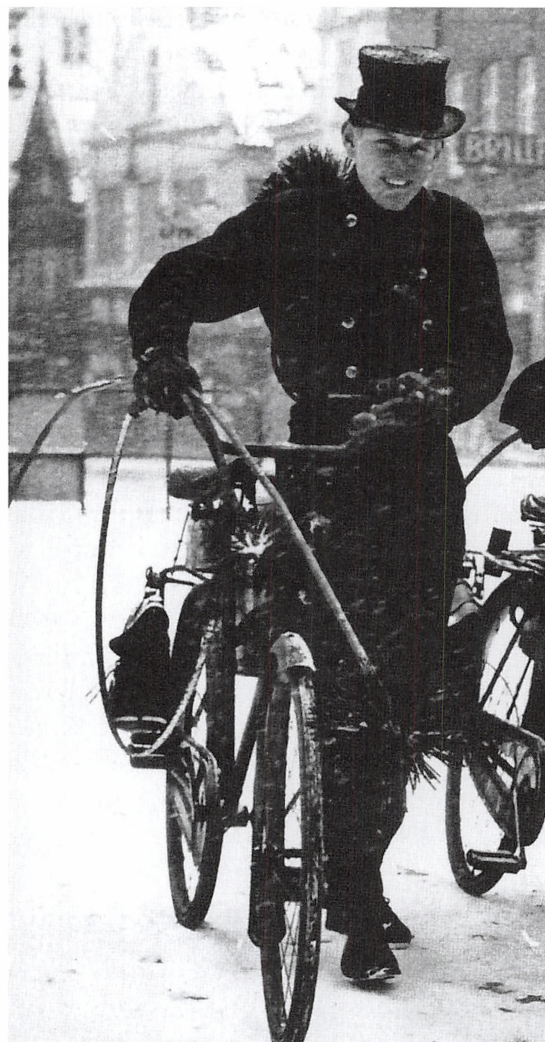
SKORSTENSFEJEREN SOM LYKKEBRINGER

Skorstensfejeren er et lykkesymbol. Ligesom firkløver, hestesko og mariehøns. Betydningen stammer fra folkeoverleveringer og fra folketroen. Det lykkebringende ved skorstensfejeren er hans håndkost.

I gamle dage var håndkosten lavet af birkeris eller birkerødder, som er et ældgammelt hedensk frugtbarhedssymbol. Alt, hvad der bringer frugtbarhed, bringer lykke. Soden på skorstensfejerens birkekost symboliserede varme og ild. Den sod, som skorstensfejeren får på sig, når han fejer skorstenen, er fra hjemmets arne, husets centrum, og den må nødvendigvis være udtryk for al den livgivende varme og ild, som stammer fra et godt hjem. Derfor er et stykke af en sodet birkeriskost en lykkebringer.

SKORSTENSFEJERENS HØJE HAT

I et interview fortæller min far Palle Krag,

Skorstensfejer Palle Krag fotograferet i Torvegade i Vejle i 1964.

der også er skorstensfejer, at i gamle dage var den høje hat de farende svendes symbol og tegn på, at de var fri og uafhængige. Det var derfor ikke tilladt at gå med høj hat, før man var udlært og frigivet fra sin læremester. Det

samme gælder de andre værdighedstegn som blanke messingknapper og messing gjordlås. I gamle dage skulle lærlingen også altid gå seks skridt bagved sin læresvend uden hat, med glat bæltespænde og almindelige knapper samt barfodet.

Skorstensfejerne har også bevaret den høje hat af praktiske grunde. Den dækker håret, og der er god plads i pulden. Når skorstensfejerens kommer op på et mørkt loft, forhindrer hatten, at han knalder hovedet mod bjælker og lignende, fordi han automatisk bøjer sig ekstra ned for ikke at få slået hatten af. I hatten har han kasseapparat, kontor, cigarkasse, og i det hele taget alt det, som ikke må blive snavset. Når han kommer til skorstenen, kan han med den frie hånd sætte hatten fra sig, før han kravler ind i skorstenen, og så ligger alt beskyttet, til han kommer ud igen. Hatten har mange funktioner, ja, den er faktisk at betragte som et stykke værktøj. Og hvorfor har lærlinge så ikke dette stykke værktøj, vil nogle måske tænke? Til det svarer Palle Krag, at det er en del af traditionen, at skorstensfejerens først må gå med hat, når han er svend. Tidligere var det ikke almindeligt, at lærlinge røg, og de havde ikke noget med regnskabet at gøre, så helt så nødvendig for dem var hatten ikke.

HANS FREDERIK MØLLERS ARBEJDE

Hans Frederik Møllers arbejde som skorstensfejer var ikke ufarligt, det krævede omtanke og planlægning. Undertiden arbejdede to skorstensfejere sammen som en sikkerhedsforanstaltning. Arbejdspladsen kunne ligge på flade tage, men i de fleste tilfælde var den højt oppe på de spidse tagrygge.

Sommetider foregik arbejdet inde fra loftet. Ikke alle steder kunne det lade sig gøre at sætte en stige til taget og kravle den vej op. Det kunne være nødvendigt at kravle op indvendigt i skorstenen. Da der ingen trin er indvendigt i skorstenen, kræver det en god fysik at komme til tops. Når skorstenen skulle nås langs tagryggen, var der en risiko for at falde ned. Ikke alle tænker på løse tagsten som et stort problem, medmindre regnvandet kommer ind på loftet.

Skorstensfejerens måtte træde varsomt, derfor brugte han gummisko med blød bund. Nogle gange var det nemmere at tage skoene helt af, og i gamle dage var det om sommeren ikke ualmindeligt at se en barfodet skorstensfejer på toppen af taget. I dag bruger skorstensfejere stadigvæk sko med blød bund, men der er ikke mange tilbage, der arbejder med bare tæer.

Når Møller skulle ud på arbejde, havde han alt sit værktøj med sig og på sig. Der var naturligvis kun plads til det allermest nødvendige. Udstyret bestod af en linekost, som han havde over skulderen med kuglen på højre skulder, en stødkost, som han bar i højre hånd, også når han cyklede fra hus til hus. En lille stige, sodskuffen og et større eller mindre antal pensler i en taske bag på cyklen. Endelig var der arbejdsjernet, som han brugte til at banke og skrabe sod af med, det sad på venstre skulder. Venstrehåndede har linekost og arbejdsjern omvendt. Arbejdsjernet var og er et meget personligt stykke værktøj, som er „syet“ efter mål, da det skal passe til den enkelte skorstensfejers skulder. Det var vigtigt, at alt værktøj sad på et bestemt sted, når skorstensfejerens arbejdede på de mørke lofter.

SKORSTENSFEJER NR. 4 I KOLDING

Hans Frederik Møller fik tre sønner, hvoraf de to Max og Kjeld begge blev udlærte skorstensfejere. Den ældste, min morfar Max August Frederik Skov Møller blev født i 1914 i Kolding. Efter 7. klasse startede Max Møller i lære hos sin fader i fire år med et kortere ophold hos en anden læremester i Ålborg. I 1933 blev Max Møller udlært skorstensfejer og fortsatte arbejdet i Kolding.

Som en helt naturlig fortsættelse af uddannelsen begyndte Max Møller på mester-

Skorstensfejermester Hans Frederik Møller sammen med sønnen Max, der som 4-årig allerede har fået skorstensfejertøj og skorstensfejer Arnold Nielsen. Foto fra ca. 1918.

skole i København, og han fik eksamen i 1935. Kolding Brandkorps fik også en væsentlig plads i Max Møllers liv fra 1937 til 1966. I 1962 fik han medalje for 25 års tjenestetid.

Max Møller blev gift med Stella Ida Berg i 1941. Stella Berg var datter af en skorstensfejersvend, der tidligere havde været ansat hos Hans Frederik Møller. I 1943 fik de deres første datter Hanne og siden endnu to døtre og en søn.

Hans Frederik Møller døde den 29. juni 1945 på vej til afholdelse af en svendeprøve i Kolding, som han havde været med i planlægningen af. Denne svendeprøve blev speciel på den måde, at alle de svende, der den dag fik deres svendebrev, senere er blevet skorstensfejermestre.

Siden 1938 havde Hans Frederik Møller været medlem af skorstensfejermestrenes hovedbestyrelse. Han var æresmedlem af Brandsvendenes forening i Kolding og nogle år formand for Kolding Idræts Forening og kendt over hele landet for sine brevduer. Både i skorstensfejermestrenes fagblad og i skorstensfejersvendenes fagblad samt i avisen blev der skrevet mange rosende ord om Hans Frederik Møller, der tydeligt var en meget respekteret og afholdt mand som person og i sit fag.

Da Hans Frederik Møller døde i 1945, diskuteredes det, om distriktet skulle deles til to skorstensfejermestre, men det blev besluttet at fortsætte med den oprindelige ordning. I 1946 blev sønnen Max Møller ansat som skorstensfejermester i Kolding. Først i 1971 besluttede Vejle Amtsråd at ændre skorstensfejerdistrikterne i Vejle Amt, og 19 distrikter blev samtidig reduceret til 14. Samme år var skorstensfejer Willy Clausen, der

Skorstensfejermester Max August Frederik Skov Møller. Foto fra ca. 1975.

dækkede de otte sogne syd for Kolding, afgået ved døden. Herefter lå distriktsgrænsen ved Kolding Å. Max Møller fortsatte som skorstensfejermester for Distrikt I Kolding Syd, mens Knud Dahl fik Distrikt II Kolding Nord.

FAMILIETRADITIONEN FORTSÆTTER OG SLUTTER

I 1958 kom min far Palle Krag i lære som skorstensfejer hos Max Møller. Han giftede sig senere med mesters ældste datter. Så på den måde gik skorstensfejerfaget i arv til endnu en generation. Distriktet I Kolding Syd blev efter Max Møllers død i 1977 overtaget af broderen Keld Skov Møller, som styrede distriktet i 19 år. I 1996 gik Kjeld Møl-

ler på pension, og Distrikt I Kolding Syd overtoges af skorstensfejer Erling Hundebøl. Hermed er familietraditionen på 167 år slut (1829-1996), en epoke af skorstensfejermestre i Kolding, der kun bestod af to familier, Maack og Møller.

I dag er min far Palle Krag skorstensfejermester i Vejle. Ingen af hans to døtre har valgt skorstensfejerfaget, selvom det er blevet muligt også for piger at tage denne uddannelse. Den første kvindelige skorstensfejer blev udlært sidst i 1970'erne. Min søster og jeg har heller ikke giftet os med skorstensfejere, så derfor er det slut på en lang tradition af skorstensfejere i familien, og med hensyn til vores små drenge er det for tidligt at spå om, hvorvidt de vil træde ind i skorstensfejerfaget.

KILDER:

Per Maack Andersen og Peter Lomholdt Maack: Carl Kundhart Maack og Ingeborg Kirstine Bade.

www.skorstensfejer.dk/fagets_historie.htm.

Skorstensfejermester Kjeld Skov Møller.
Foto fra 1964.

KOLDINGS ÆLDSTE ROCKORKESTER

AF CARL RIISGAARD

Det er ikke kun på koncertområdet, Kolding igennem flere år har formået at markere sig på det musikalske landkort. Også med hensyn til udøvende bands har byen været med helt fremme, idet et af de lokale bands, Red Mustangs har eksisteret i 35 år.

Red Mustangs startede i 1967. Oprindeligt kaldte de sig The Dirties Set. Første koncert som Red Mustangs fandt sted ude i Sdr. Stenderup. Inde i Kolding spillede de først i pauserne i Hit House og på Brændkjærskolen, begge i Kolding. Snart avancerede de til spillesteder som Pontecorvo (i Hotel Koldings baggård), på Møllegården (nuværende Møllen), på Casino (Kolding Byferies „hovedkvarter“), McNamara (nu Bertrams Kælder) samt på Kridthuset (Tavlen, Munkegade).

Dengang var det ellers pigtrådsmusik, der var på mode, og som blev spillet af f. eks. The Cliffers og Defenders. Så når Red Mustangs allerede dengang vakte opmærksomhed, var det, fordi de spillede soulmusik og i Dan Edberg havde en saxofonist med.

Navnet Mustangs tog de efter et par cowboybukser, guitaristen Leif Tønder dengang havde. Da de så opdagede, at der var syet nogle røde stikninger i, ændrede de navnet til Red Mustangs.

Allerede i 1968 havde de en stor triumf. De brød et mangeårigt københavnsk mono-

pol på popmusik, idet de vandt Danmarksmesterskabet i beat og endda over selveste Gnags med et repertoire, der bl. a. bestod af „Staggerlee“, „Knock on wood“, „Soulman“ og „Hold on, I'm coming“

„Vi havde ikke engang hørt om dem, men Gnags fik vi at vide var dengang de største i Midt- og Nordjylland. Til gengæld var vi de største i Syd- og Sønderjylland“, fortæller en af veteranerne fra Red Mustangs, sangeren Villy Christensen. „Jeg oplevede første gang suset, da vi stod nervøse bag scenen og overværede det hele, og Lollipop kom hen og hviskede os i øret, at vi garanteret vandt. Det troede jeg ikke rigtig på, indtil det blev sagt i mikrofonerne. Da ville begejstringen ingen ende tage, og mesterskabet betød senere, at vi spillede utroligt meget fra 1968 og frem til 1972 og brød dermed musikkulturen ned i Storebælt.“

Inden tiden med Mustangs spillede Jens Erik „Store“ Lund med i gruppen Carpetbeggars, og allerede da sad en begejstret Villy Christensen på tilskuerrækkerne og fulgte Store's spil. Da Carpetbeggars så ophørte, kom Store med i Mustangs i 1972.

„Nogle af os har spillet med i andre bands, men som Red Mustangs spillede vi hver weekend tre-fire forskellige steder. På et tidspunkt blev vi enige om, at fremover ville vi spille mindre, da det skulle være for-

Da Red Mustangs spillede i 1968 på bl. a. Slotshotellet i Kolding, var det med forsangeren Otto Fischer.

nøjeligt“, siger tre af veteranerne, Leif Tønder, Villy Christensen og Store en aften midt i september i år, hvor jeg satte dem stævne i anledning af denne artikel.

„Da vi vandt danmarksmesterskabet, var der ikke så mange jyske orkestre, der havde lavet plader, det skulle man til København for at opleve. Her begyndte Alrune Rod at spille syrerock, men den genre har aldrig været os“. Alrune Rod hører til mellem nogen af de første herhjemme, der indspillede plader. LP'en Alrune Rod fra december 1970 er også i dag er et musikalsk klenodie.

I 1974 bestod Red Mustangs – så vidt vi kan bedømme ud fra deres scrapbøger – af Otto Fischer, Jørn Bennedbæk, Jørgen Ruby, Kaj Nielsen, Villy Christensen og Store.

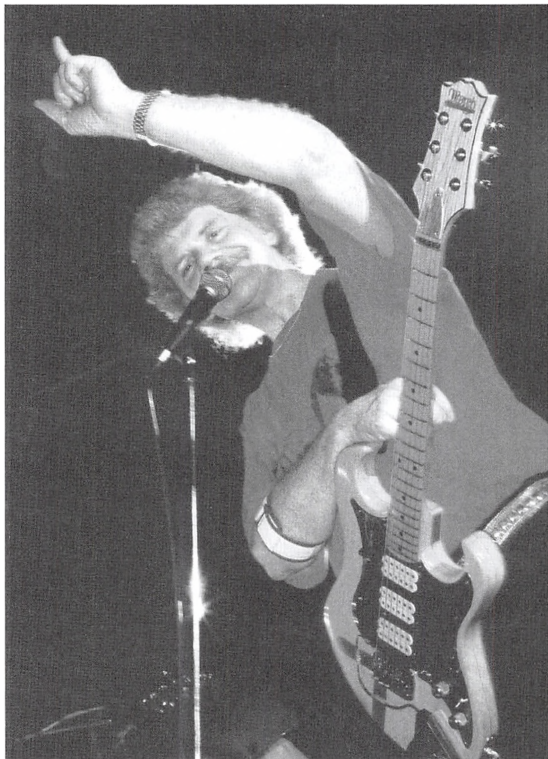
Umiddelbart derefter holdt de en lang pause på 18 år! I 1989 fik de imidlertid tilbud om at spille sammen med The Searchers til en tresser-rockkoncert, der skulle finde sted på det daværende Sans Souci (hvor Jensens Bøfhus og Crazy Daizy ligger i dag), og så blev Red Mustangs gendannet med den besætning, der eksisterer i dag, og som består af Stefan Jørgensen, Per Nielsen, Jørn Ben-

nedbæk, Leif Tønder, Villy Christensen og Jens Erik Lund.

MUSIK OG MANDEHØRM

Umiddelbart efter at Red Mustangs var kommet i gang igen, overvejede de at søge optagelse i Guinness Rekordbog som det ældste og mest aktive orkester i verden, men det stoppede dog med overvejelserne.

„I dag laver vi kun få arrangementer om året“, siger de tre veteraner. Et af arrangementerne er Tresserrockfestivalen. Både her

Store, en lokal legende og hans guitar, fra Nordfynshallen 1996.

og andre steder har Red Mustangs optrådt med berømte engelske bands, som f. eks. The Searchers, The Swinging Blue Jeans, Mungo Jerry og Hermans Hermits, „men vi bevæger os helst ikke for langt væk fra Kolding“, siger de.

Når man er seks mand i et orkester, kan uenigheden om musikrepertoiret godt opstå: „Uenigheden i repertoirevalget går på stilen. Men vi har også det udgangspunkt, at numrene skal være harmoniske, de skal være lette og dansbare“. Trods det kan Red Mustangs prale med at have hele 126 numre med i deres repertoire. Om det siger Leif Tønder: „Det mange andre ikke tør gå i gang med, det tør vi godt. Vores repertoire i dag er et bredt udsnit af rock og rul gennem tiden, og vi foretrækker at spille noget, alle kan lide“. De kunstnere, de oftest har kopieret, er bl.a. Huey Lewis, Tina Turner, Queen, Police, Stevie Winwood, Gary Moore m. fl.

„Hvis man er vokset op med musikken, så slipper man den ikke, så det er sammenholdet, for ikke at tale om mandehørmene, vi dyrker“.

„Et af de hyggeligste arrangementer, vi har nu, er på Lyshøjskolen. Det er afslappet. Børnene kommer først på aftenen og får autografer på servietten. Senere, når fædrene er dejset om, så bliver konerne svunget omkring.“ Men Red Mustangs sætter også stor pris på Tresserrockfestivalen, hvorom de siger:

„Lydfolk, der kun er 22 år gamle, satser lydæssigt ofte kun på bas og trommer. Vi har vores egen lydmand med, og han bruger først det meste af en time på at checke vores repertoire og sceneplan, hvorpå han går ned til mixerpulten for at få det til at stemme overens der“.

Red Mustangs i action med Rockin' All Over The World i Nordfynshallen i 1996.

Siden Tresserrockfestivalen startede i Kolding, har det altid været kutyme, at det var Red Mustangs, der spillede som det sidste orkester på den tolv timer lange festival. Årsagen hertil har været, at Red Mustangs med deres vitale spil og legen med scenegimmicks, nemt har kunnet hamle op med deres udenlandske kolleger, når det drejer sig om karisma og personlighed.

Nogle har endda yndet at sammenligne Store med Stones' Keith Richards, når denne begyndte at udfolde sig med sin guitar. Dette samlet har igen gjort, at mange af deres jævnaldrende fans har gemt dagens

sidste energi, til Red Mustangs går på, og begejstringen har som regel ingen ende ville tage, når Villy Christensen har stemt i med Tina Turner-kopien Simply the Best.

I hvert fald er dansegulvet altid blevet fyldt som ved et fingerknips, når de gik på og dukkede frem fra røgeffekterne, da tilskuerne gerne har villet se deres bysbørn udfolde sig. Så Red Mustangs har altid haft potentiale til at kunne fylde så stor en scene ud, og i år var det mærkbart, da Red Mustangs pga. sygdom måtte melde afbud, idet publikum da i stor stil var ved at udvandre fra Tresserrockfestivalen allerede ved halvelleve tiden.

HUSASSISTENT PÅ OVERMARKSGÅRDEN FOR 50 ÅR SIDEN

AF IRMA JUHL

I september 1953 søgte jeg stilling som husassistent på Overmarksgården efter fem måneder i et privat hjem, hvor jeg ikke følte mig godt tilpas

Da jeg kom til Overmarksgården, sad der på kontoret to mænd, en ældre og en yngre.

Jeg gav først hånd og præsenterede mig for den ældre, som dog viste sig at være en beboer, som hjalp til på kontoret. Det var den yngre af de to mænd, forhenværende politibetjent Junus Pedersen, som var bestyreren. Han tog venligt imod mig, og jeg blev ansat pr. 1. november.

På Overmarksgården var vi fire unge piger, en sygeplejer og en arbejdsleder og så bestyrerparret Gerda og Junus Pedersen. I hver ende af hovedbygningen var der på 2. sal to pigeværelser og et badeværelse. Jeg boede i den vestlige ende ved siden af Olga, som jeg kom godt ud af det med.

Mit arbejdsområde var primært at passe vaskeriet og derudover at hjælpe i køkkenet. Vores arbejdsdag var fra 7-13.30 og igen fra 17-19. Som ansat skulle man være medlem af Husligt Arbejderforbund, så der var tariffmæssig aflønning og faste arbejdstider. Ved hovedrengøring eller andet fik vi ekstra timeløn. Det var gode forhold.

Min vaskedag startede lørdag middag, hvor der blev fyldt vand i tre store trækår, og tøj sat i blød. Mandag morgen startede jeg

så de to store vandrette vasketromler, den ene af kobber eller messing. Derefter blev tøj skyllet i koldt vand i de store trækår. Noget blev vredet i hånden, men det meste kom i en lille centrifuge, som skulle pakkes meget nøjagtigt, ellers slog den fra side til side.

For det meste blev tøj hængt op på en tørreplads i haven. Når jeg kom med den tunge vaskekurv, var en af beboerne Peter Larsen altid parat til at hjælpe mig også med at spænde snore op. Når tøj skulle rulles, kom en lille forsagt beboer Schmidt og trak rullen, som jo ikke var elektrisk.

I køkkenet residerede en kokkepige, som var dygtig og havde godt overblik over sit arbejde. Desuden var der en køkkenpige, som sammen med kokkepigen stod for maden, og der blev altid serveret god og veltillavet mad til beboerne. De havde deres egen spisestue i kælderen, hvor også køkkenet var. Vi fire piger havde vores egen lille spisestue. Der blev altid serveret 2 retter mad om middagen, og om aftenen blev der smurt mad med pænt pålæg på. Det hjalp vi hinanden med.

Vi var to piger, der stod for opvasken i grovkøkkenet, der var ingen opvaskemaskine. Vi gjorde grøntsager i stand, skrællede kartofler og hjalp med rengøring.

På 1. sal var sygeafdelingen, hvor der boede nogle kvinder og et par mænd, som

var lidt svagelige. Maden til dem blev sendt op med en elevator, og vi ringede på en klokke, så sygeplejersken kunne tage imod. Vi havde en lille nervøs narkoman til at hjælpe i køkkenet, men han måtte ikke røre elevatoren. Da han alligevel en dag sendte den op, væltede al maden mellem hinanden, så sovs, kartofler, kød og kødsuppe flød rundt. Han stod bare og sagde: „Jeg kan ikke gøre for det“.

På et tidspunkt var kokkepigen rejst, og en ung uerfaren pige havde fået jobbet. Hun forstod sig ikke meget på madlavning, så vi andre måtte altid hjælpe. Da hun en dag havde bagt en sandkage til bestyrerparret, slog hun den varm ud på et bræt, hvorpå den faldt fuldstændig fra hinanden. Det fik en af beboerne kaldet „lille Drejer“ til at slå hænderne sammen og sige: „Den fuldkommen lykkelige mor står med sit døde barn i arme“ne“. Det grinede vi meget af. Snart fik vi vores gode kokkepige tilbage igen.

Det skete engang imellem, at vi lavede vandkamp i grovkøkkenet, og jeg havde nok været lidt for ivrig en dag, for de andre slæbte mig hen i vaskekælderen og proppede mig ned i et af de store trækar, som jeg lige havde fyldt med vand. Drivvåd måtte jeg gå op ad bagtrappen til mit værelse og få tørt tøj på og bagefter vaske trappen hele vejen ned, for jeg havde kridtede sko på, og det kunne ses på hvert trin.

Tit gik jeg en tur om eftermiddagen med Olga, som boede ved siden af mig. Vi gik ad Esbjergvej ud til Brohus og ned gennem Alpedalen hjem. Vi havde tre timer fri. Vi fulgtes også til koncert på Industrien med Sønderjyllands Symfoniorkester.

Bestyrer Pedersens havde fire børn, hvoraf

den yngste Ole på et par år tit blev passet af Molle, som var en lille tyk, glad mand, der gik tur med ham i haven, men når han havde fået noget i bleen, ville han ikke have med ham at gøre.

Der boede fast to ældre mænd „Fy og Bi“ på Overmarksgården. De var meget renlige og kom hver lørdag med en pose lommetørklæder, som de bad mig vaske. Alle de andre brugte fingrene og tørrede af i ærmer eller bukser. „Fy“, som hed Peter Møller, fortalte om sin tid som musiker på Amerikabåden.

Irma Juhl sammen med en af beboerne på Overmarksgården.

Han havde spillet violin. Vi troede nok ikke rigtigt på det, men flere år efter var der en artikel i Kolding Folkeblad om, at en person havde fundet frem til ham og foræret ham en violin. Han var rørt og lykkelig, og historien var altså sand.

Om vinteren var der mange, der kom tilbage efter sommerens „frie liv“. Pludselig stod de der, sølle og med „Mandolinfeber“. Efter en vinter med ophold og god mad, smuttede de så afsted igen, når foråret kom. Om morgenen, når vi kom med morgenmad, manglede der 1, 2 eller 3. Alle beboerne var flinke over for os piger, og vi havde aldrig grund til at være bange for nogen af dem. Af og til fik vi en rørende historie om deres liv og skæbne. Alt var nok ikke sandt, men de kunne godt lide at snakke og få lidt medfølelse.

En eftermiddag op mod jul, hvor jeg havde været nede i byen og kom trækkende med min cykel op ad Overmarksvej, hørte jeg en, der sang julesalmer, og da jeg kom nærmere, blev jeg klar over, at det kom fra Overmarksgården. Det var „Sprit Gerda“, der havde været på udgang for at købe julegaver, men nok havde brugt pengene på sig selv på en beværtning. Hvordan hun var kommet hjem, ved jeg ikke, måske med politiets hjælp. Hun var nu kommet i detentionen, som var et almindeligt værelse, men med tremmer for vinduerne. Hun stod op i vindueskarmen med et vindue åbent og sang af fuld hals ud over byen. Hun kunne sine julesalmer udenad. Juleaften var et par mænd smuttet over til købmanden på Gøhl-mansvej efter en flaske Pullimut, som de havde drukket i fyrcældereren, og de lå nu og sov den ud. Efter nogle timer blev de dog vasket og gjort nogenlunde i stand, så de

Overmarksgården set fra syd.

kunne være med til julemiddagen. Alle beboerne fik en lille julegave af „damen på svellerne“, som var en dame nede i Katrinegade. Hun gik rundt og tog sig af subsistensløse på havnen og andre steder.

Efter 9 gode måneder måtte jeg sige op, fordi jeg skulle giftes og bo i Vejle. Men der var opsigelsesfrist på 1 måned, så jeg fik fri den første uge efter brylluppet og måtte så tilbage og arbejde den sidste tid. Jeg tror nok, jeg fik 190 kr. om måneden samt kost og logi og sluttede med 211 kr. Deraf skulle der betales skat, sygekasse og fagforening. Fru Pedersen tilbød, at jeg måtte plukke jordbær i haven og så selv skaffe glas og købe sukker og så sylte i køkkenet en frieftermiddag. Det var jo flot at have forråd med til den første vinter.

Min søster overtog pladsen efter mig og var også glad for at være på Overmarksgården. Fra mit værelse havde jeg en meget flot udsigt over byen. I dag bor jeg i den sydlige bydel så højt, at jeg hver dag kan se vinduerne på mit gamle værelse.

Alt i alt har jeg kun gode minder om den tid på Overmarksgården for 50 år siden, hvor man blev respekteret både for sit arbejde og som menneske.

BÅDEBYGGERIET I BRAMDRUPDAM

AF JØRGEN KRISTENSEN

Vejlevej 334 rummer i dag ejendomsmæglerfirmaet „Nybolig Kolding Nord“ og en værelsesfløj til Bramdrupdam Kro. I Vejlevej 336 har „Pejse-Lageret“ forretning og lager, men fra 1949 og indtil 1983 havde det meget kendte *Børge Pedersens* og *Poul Thuesens Bådebyggeri* til huse her.

Bådebyggeriet blev verdenskendt for produktionen af træbåde til kapsejlad. Især *Dragen*, som var tegnet af den norske Johan Anker, var en meget eftertragtet bådtype. I alt blev fremstillet 97 Drager, 3 Folkebåde, 2 Flying Dutchmann og enkelte Optimistjoller. Dragerne deltog mange gange ved de olympiske lege og andre internationale stævner, og mange gange var det Bramdrup-bådene, der besatte 1. pladserne. Træbådene var dyre at fremstille og krævede megen vedligeholdelse. Produktionen af *Dragen* fortsatte i mange år, selv om nye og større bådtyper med tiden blev mere aktuelle.

KARETMAGERVÆRKSTED OG FRANSK VASKERI

Bådebyggeriet startede under meget beskedne forhold. Børge Pedersen var udlært bådebygger, og Poul Thuesen var udlært snedker. Begge var ansat hos Bechmann Christensens bådebyggeri i Strandhuse. I nogen tid havde de talt om at starte selv. Det krævede selvføl-

gelig nogen startkapital, og da ugelønnen for en bådebygger var ret beskedent, gjalt det om at finde egnede lokaler til en rimelig husleje.

Bag Nyboligs lokaler boede Børge Pedersens far karetmager Vilhelm Hammer Pedersen med sin hustru Helga, som drev et „Fransk Vaskeri“. I forlængelse af Nybolig og Vilhelm og Helga Hammers hus lå karetmagerens værksted og udhus, hvor bl.a. familiens julegris var installeret! Oprindeligt var bygningen krostald. Loftetagen stod tom og kunne overtages, mod at man selv satte etagen i stand.

Vilhelm Hammer ejede også nabogrunden nr. 336. Her lå en noget forsømt træbygning, som var udlejet til „Mekano Jørgensen“. Her var indrettet værksted til reparationer af biler, motorcykler og knallerter af enhver art.

BÅDEBYGGERI PÅ LOFTET

Loftetagen i nr. 334 var ret forfalden, men ved fælles hjælp og mange timers arbejde mest i fritiden blev huset gjort i stand. Her startede bådebyggeriet i 1949 med nybygninger af konkurrence- og langtursbåde til roklubberne. Inriggere, som de blev kaldt, når åregaflerne sad i lønningen (siden). Bådene havde forskellige størrelser: 2-årsers med styrmand og 4-årsers med styrmand. Af prak-

tiske grunde blev de meget lange 8-årers med styrmand ikke bygget her. Loftet var simpelthen ikke stort nok til denne bådtype. Men den meget spinkle og elegante single-sculler med out-boards rigning var der plads til, og i de første år blev der bygget enkelte af denne type.

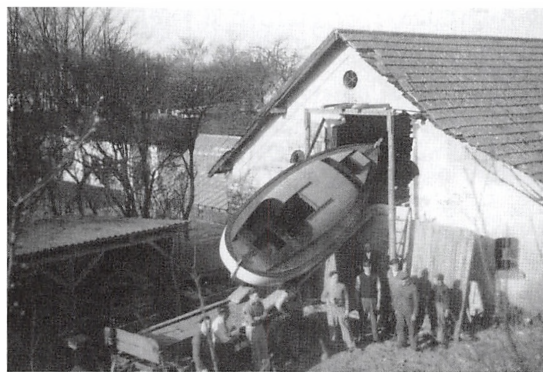
I fagsproget hed det, at skroget blev fineret op, dvs. at en meget tynd træplade blev formet over en skabelon. Derefter blev pladen limet og næste plade lagt på og formet over den første. Sådan fortsatte man, indtil skroget havde den rigtige tykkelse.

TURBÅDE TIL ROKLUBBERNE

Pedersen og Thuesen var dygtige håndværkere. De havde erfaringerne fra den tidligere arbejdsplads, og begge var enige om kun at levere 1. klasses produkter. I løbet af få år var bådebyggeriet kendt for deres fine nybygninger, og der kom bestillinger fra mange roklubber – som Poul Thuesen sagde: „Det var mund til mund metoden – folk kom helt af sig selv. Vi har aldrig averteret nogle steder, men folk fandt os alligevel“.

I Kolding Folkeblad omtales i sommeren 1956 en søsætning af den nye langtursbåd „Tscherning“, som blev udstationeret til Kolding Dame-Roklub. Til stede var lederen af roklubbernes langtursudvalg Jørgen C. Madsen, ingeniør Tscherning Christensen, ingeniør Schaltz fra Fredericia og formanden for roklubben frk. Ellen Drescher. Alle udtrykte deres beundring for den fine håndværksmæssige udførelse.

Som tiden gik, blev der ansat både lærlinge og svende. Alt, hvad der skulle bruges til bådene, blev fremstillet på værkstedet. Ro-

Spidsgattet sejlbåd på vej ud af gavlen.

bådene var klinkbyggede, d.v.s at plankerne var lagt lidt over hinanden og sat sammen med små kobbernitter. Nitterne var meget synlige på det færdige resultat, så det skulle gøres meget omhyggeligt, og det krævede mange arbejdstimer.

SEJLBÅDE

Ved en tilfældighed blev produktionen efter nogle år lagt om til andre bådtyper. En forespørgsel fra de kendte sejlsportsmænd arkitekt Noes Petersen, Kolding og indehaveren af CC-Damekonfektion i Søndergade Børge Andersen førte til, at bådebyggeriet ændrede produktionen og begyndte at fremstille sejl-båden Dragen. De to sejlsportsfolk bestilte en båd hver.

Nu kom der rigtig „vind i sejlene“. På dette tidspunkt var karetmagerværkstedet og udhuset inddraget til bådebyggeri. Men en drage er 9 meter lang, og så meget plads var der ikke indendørs. I begyndelsen løste man problemet ved at overbygge porten, men senere blev den 1. del af hallen (nr.

336) bygget. Men en ny bådtype kræver nye skabeloner og nye materialer. Hvis båden skulle deltage i kapsejls, skulle den godkendes af IOR-komiteen (Internationale Ocean Racing). Båden skulle have den nøjagtige vægt, og skrogets højde og bredde måtte højst afvige nogle få millimeter fra de godkendte mål. Men alle var indstillet på at yde deres bedste, og i løbet af nogle måneder stod de 2 nye dragere klar til aflevering.

DRAGENS OPBYGNING

En træbåd bygges bogstavelig op fra bunden. Når den 1-ton tunge jernkøl var leveret fra

Vejle Jernstøberi, blev den boltet til trækølen og bundstokkene. Derefter blev de oplimede spanter sat på. Når skabelonerne og de udvendige langskibslister var monteret, kom det vanskelige arbejde med at montere „svøbet“ – d.v.s. de tynde lister, som sidder på tværs inde i båden mellem spanterne. Listerne blev først blødgjort i en svedekasse. Efter 1 time i sådan et dampbad kunne listerne bøjes og formes i skabelonens facon og dannede sammen med spanterne bådens skelet. Når svøbet havde stået i spænd nogle dage, blev siderne beklædt. På denne bådtype monteres plankerne, så de danner en hel glat overflade – kravelbygget. I forvejen

Luftfoto af Vejlevej 334-336. Den første del af hallen er taget i brug. Bygningen bagved med det lille tårn er Bramdrupdams første vandværk.

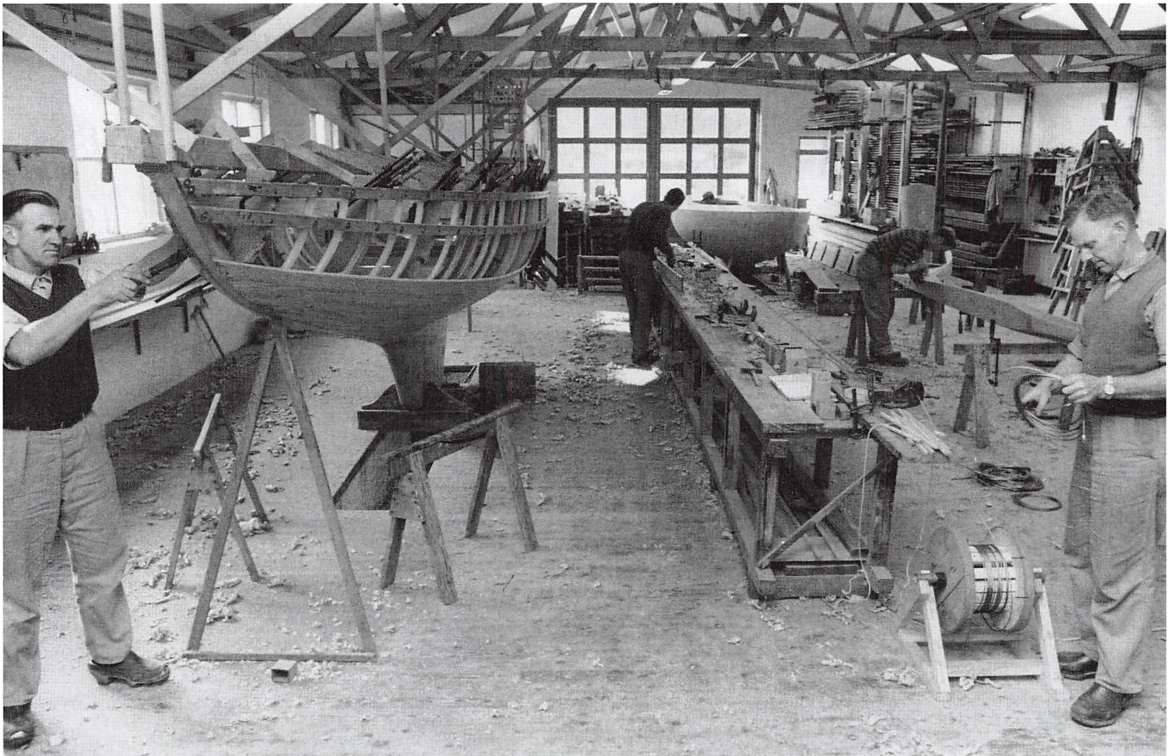

Foto fra hallen. To nybygninger og en tredje påbegyndt. Forrest i billedet ses de to ejere: Børge Pedersen til venstre og Poul Thuesen med et kabel.

er plankerne rundede og tilpassede i længde og bredde. Først limes de to kanter, hvorefter planken skrues fast til svøbet. Skruen forsænkes og udenpå sættes en lille prop af den samme træsort som planken.

Det krævede virkelig håndelag at forme plankerne og skære ud i de rigtige mål – ikke to planker var ens. Før planken blev monteret, var den lagret i 2-3 år, og for at være sikker på, at den nu også var helt tør, blev den lagt oven på Bramdrup Mejeris dampkedel i et døgn! Monteringen af 1 planke i hver side krævede 2 mands arbejde en hel dag. I alt

blev der brugt 1.600 arbejdstimer på at fremstille en drage.

KAPSEJLADS OG PRÆMIER

De 2 både deltog i kapsejladser allerede den første sommer. Noes Petersen opnåede en rigtig fin placering ved et stort drage-stævne i Holland, og Børge Andersen fik ikke mindre end 4 præmier ved den første kapsejlad, han deltog i med sin „Eva“.

Kort tid efter indløb 2 ordrer fra England om levering af drager i mahogni. Begge både

deltog i 1956 i den internationale regatta i Torquay i England og besatte de 2 første pladser. Nu kom Bramdrupdam for alvor på landkortet. Ordrene strømmede til, og medarbejderstaben blev nu udvidet til 9.

I 1960 bestilte kong Paul af Grækenland en drage i Honduras-mahogni til vinterkapsejlad i Piræus – pris 50.000 kr. Det blev imidlertid kong Konstantin, der overtog båden p.g.a. faderens død.

Dragens popularitet vedblev i mange år, indtil bådtypen blev taget ud ved olympiaden i Mexico. Det havde været travle og gode år for bådebyggeriet. I 1966 blev Mekanos lokaler i nr. 336 revet ned og erstattet af den bygning, der i dag rummer Pejselageret. Nu var der både plads til dragerne og de større bådtyper med glasfiberstøbte skrog.

GLASFIBERBÅDE

Omkring 1970 var træbådene stærkt på retur – lønninger til de ansatte og materialer var steget så meget, at det var umuligt at konkurrere med glasfiberbådene. Nu skulle der tænkes utraditionelt, for det var dyrt at sætte en ny produktion i gang.

Igen blev det Børge Andersen fra Kolding, der kom med ideen til en ny bådtype. Det var nødvendigt at få de sidste nye finesser med, så båden kunne produceres i mange år. Efter flere besøg på bådudstillinger i ind- og udland sammen med Børge Pedersen og Poul Thuesen enedes man om, at den nye båd skulle være „Opus“ – en 5 tons havkrydser på 34 fod, beregnet til både familie- og kapsejlad.

Støbeformen til det 34 fod lange skib blev fremstillet i den nybyggede hal og herefter

transporteret til „LM Glasfiber“ i Lunderskov. Mange lokale tilskuere var mødt op på Vejlevej for at se den usædvanlige transport, hvor det var nødvendigt at spærre for trafikken, mens støbeformen blev kørt ud. Når skroget var støbt i Lunderskov, returnerede den halvfærdige båd igen til Bramdrupdam. To både kunne bygges ad gangen i den nye hal. For at kunne nå op til rælingen var det nødvendigt at bygge gangbroer og stillads rundt om bådene.

FAMILIEBÅDEN OPUS

Nu blev båden bygget færdig og udstyret med motor, rig og mast. Dækket og udstyret nede i båden var stadig fine træsorter monteret af dygtige og erfarne bådebyggere. Inden den første båd nåede at komme i vandet, var der allerede solgt 4.

Opus'en var tegnet af Odd Rembert Andersen fra Odense, og den heldige konstruktion skabte megen opmærksomhed på udstillingerne. Bådens længde var 10,42 meter og bredden 3,17 meter, og prisen for den første var 135.000 kr. uden sejl og rig – mange penge i 1970, men så fik køberen også en moderne sejlbåd med en solid og kraftig motor. Ville man bruge sejl, var her 38 kvm. til rådighed + en spiler med 85 kvm. Foretrak familien at bruge båden til feriesejlad, var der køjeplads til 7 personer og god plads til hygge og madlavning.

I alt blev der fremstillet 43 Opus'er i årene 1970 til 1982. Ca. halvdelen blev solgt herhjemme, og resten blev eksporteret til Tyskland, Australien og New Zealand. En enkelt havnede i Californien. Alene forsendelsen med ØK's „Falstria“ kostede 35.000 kr.

MOTORSEJLEREN MASKOT

Den sidste bådtype, der blev færdigbygget i Bramdrupdam, var en glasfiberstøbt „Maskot“ – en 28 fods motorsejler. Båden var tegnet og konstrueret af ingeniør Palle Mortensen, Kolding, tidl. produktionschef hos LM-Glasfiber i Lunderskov. Han kom ofte i bådebyggeriet i Bramdrupdam og værdsatte de gode håndværksmæssige traditioner, som Pedersen og Thuesen stod for.

Også denne bådtype blev en succes. Interessen for at sejle var stigende, og mange ville købe en Maskot. En overgang havde bådebyggeriet så mange ordrer, at 4 både blev færdiggjort på Oluf Jørgensens nystartede bådebyggeri i Kolding. Ca. 20 af Palle Mortensens Maskotter blev færdigbygget i Bramdrupdam. Men de gode økonomiske forhold i Danmark og ude i Europa skiftede brat omkring 1980. Rekordhøje renter og høj inflation bragte dansk økonomi i knæ. Bådsalget gik en overgang næsten helt i stå, og flere danske og udenlandske bådværfter oplevede at deltage på udstillinger uden at få solgt en eneste båd. Nedturen ramte også Bramdrupdam. I lang tid forsøgte man at redde arbejdspladserne, men krisen var langvarig, og flere bådfirmaer måtte „dreje nøglen om“.

OPHØR

Længe forsøgte Pedersen og Thuesen at sælge, men ingen turde løbe risikoen. Til sidst blev virksomheden lukket, og bygningerne sat til salg. 9 dygtige bådebyggere mistede jobbet, men næsten alle fandt hurtigt nyt job eller startede selvstændig virksomhed med produktion af nye bådtyper. I dag er de

spredt ud over landet, men både indehavere og ansatte husker stadig Børge Pedersen og Poul Thuesen. 2 dygtige og stabile håndværkere, som i fællesskab skabte et bådebyggeri, der blev kendt som et af de bedste i verden inden for sin art, og som samtidig skabte en god og lærerig arbejdsplads for de ansatte.

I 1988 købte kroejeparret Knud og Dorthe Niemann bygningerne bag „Nybolig“ og hallen nr. 336 på tvangsauktion. I 1990 blev karetmagerens hus, værksted og udhus revet ned og erstattet af den nuværende værelsesafdeling til kroen. Nr. 336 er i dag udlejet til John Duch, som siden 1993 har drevet sin virksomhed „Pejse-lageret“ i bygningerne.

KILDER:

Samtaler med :

Poul Thuesen, Kolding, medejer af bådebyggeriet.

Palle Mortensen, Nr. Bjært, som tegnede og konstruerede „Maskot-28“.

Finn Hammer Pedersen, Strandhuse, Børge Pedersens søn, udlært i firmaet.

Oluf Jørgensen, „Luffe-Yachts“, Kolding, udlært i firmaet.

Jens Bødker, Bramdrupdam, udlært i firmaet, ansat hos Oluf Jørgensen.

Knud og Dorthe Niemann, Bramdrupdam Kro. John Duch, „Pejse-lageret“, Bramdrupdam.

Poul Thuesens scrapbog med avisudklip og omtaler i fagblade.

Fotos lånt af: Allis Hammer, Kolding, Børge Pedersens datter og Poul Thuesen, Kolding.

KONTORELEV PÅ KOLDING CENTRALBIBLIOTEK I 1952

AF GURLI KOBSTRUP JENSEN

Den 15. august 2002 var det 50 år siden, jeg startede som kontorelev på Kolding Centralbibliotek. Det blev til 42½ år i bibliotekets tjeneste, spændende år med store forandringer og enorm udvikling. Det har jeg lyst til at fortælle om.

Biblioteket havde dengang indgang fra Fredericiagade. Den del af bygningen, der lå ud mod Jernebanegade, var udlejet til forretningsformål, liberale erhverv m.v.

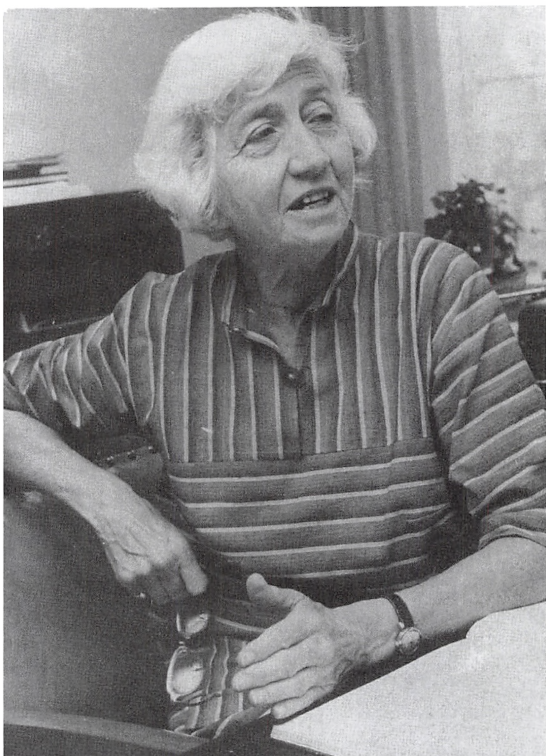
Den første, jeg mødte på biblioteket, var Eva (Nielsen senere Løgstrup). Hun var 16 år og medhjælper, selv var jeg 17 år og kom med en meget ny realeksamen. Af andre ansatte var der 3 bibliotekarelever, 5 bibliotekarer og overbibliotekaren Ida Bachmann. En vagtmester, Eskelund Hansen, passede rengøring og alt forefaldende arbejde samt forsendelse af pakker med hjælp af sin hustru og faktisk også af sine forældre, da han var temmelig handicappet på grund af sygdom.

En typisk arbejdsdag begyndte med, at alle afleverede bøger fra dagen i forvejen skulle sættes på plads på hylderne i udlånet. Det kunne Eva og jeg som regel nemt nå, inden vi lukkede op kl. 10, og skranken skulle også gøres klar til at modtage lånerne. Man afleverede bøgerne på den ene side og fik udleveret bøger på den anden side af den hestekoformede skranke, som befandt sig på 1. sal, hvor der i dag er vejledningskranke.

*Kolding Biblioteks facade mod Fredericiagade.
Foto Knudsen & Jochumsen, ca. 1940.*

Til morgenarbejdet hørte også fremlægning af aviser på avislæsesalen, som dengang lå på 2. sal. Aviserne skulle stemples, og de ældste aviser fjernes og lægges på avismaga-

Ida Bachmann, overbibliotekar på Kolding Bibliotek 1950-1967.

sinet. Avislæsesalen fungerede som læsesal men også som varmetue. Bl.a. husker jeg „Luse-Petter“, en af byens originaler og „Lysthusdronningen“, som holdt til der. Det var ikke altid så rart for de andre besøgende, især engang da „Luse-Petter“ hentede nøglen til toiletet, men var lidt sent på færde.

Det kunne ske, at vi var klar, inden klokken var 10, og at vi dristede os til at spørge frk. Bachmann, om vi måtte lave en kop te til os, for det var ikke obligatorisk, at vi fik formiddagste. Jeg tror kun, det var, hvis nogen havde fødselsdag, at vi fik te og basser.

Til hjælp ved morgenarbejdet var der som regel også en eller to bibliotekarelever. Biblioteket havde åbent hver dag til kl. 20, så vi havde skiftende vagter, enten kl. 8-15 eller kl. 13-20, læsesalen endda til kl. 21, en bibliotekar havde den lange vagt til kl. 21.

Bibliotekareleverne blev undervist af bibliotekarerne, så nogle timer havde de undervisning, og nogle timer var afsat til forberedelse til undervisningen. Det sidste år af deres uddannelse foregik på Danmarks Biblioteksskole, og når tiden kom, var der optagelsesprøve, hvor biblioteksinspektør Iversen kom til overhøring af den stakkels elev. Der var både glæde og dramatik, men det er en helt anden historie.

Omgangstonen dengang var De. Vi sagde De og hr., fru eller frøken og efternavn. Vi „små“ – bibliotekareleverne, Eva og jeg – var dog dus.

I kontorerne, som alle lå med vinduer ud mod den overdækkede gård og forretningsbygningen Jernbanegade nr. 25, var arbejdspladserne, hvor man befandt sig, når man havde „kontortid“, til forskel fra vagterne i enten skranke, udlån eller læsesal.

I udlånkontoret sad Cecilie Timmermann, som var leder af udlånet, og som bl.a. bestilte, modtog og afsendte bøger til og fra andre biblioteker. Når bøgerne var lagt på pakkebordet, var det Eva og mig, der pakkede med bølgepap, brunt papir, klisterstrimler (ikke selvklæbende) og sejl garn, og derefter skrev i postkvitteringsbogen – så var pakken klar til, at vagtmesterens kone kunne køre på posthuset med den. Det foregik på motorcykel, og da der også var pakker til bogbindere o.lign., fik vi somme tider vrøvl, fordi pakkerne var for tunge. Bøger vejer godt til,

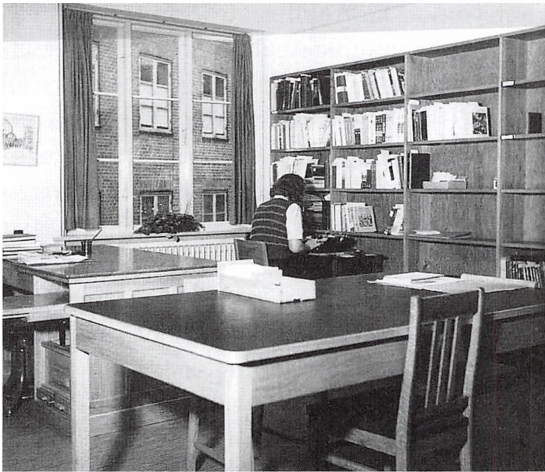
og den arme fru Eskelund kunne ikke håndtere så store pakker. Det forstår jeg bedre i dag end dengang.

I katalogafdelingen sad Signe Berkild og Bodil Hornbek Thomsen (nu Sølling). Signe Berkild tog sig af bestillinger og accessioner og sendte bøger til indbinding, d.v.s. der kom gerne et bud fra bogbinderen og hente dem. Bodil Hornbek Thomsen katalogiserede og skrev kort til kartotekerne. I afdelingen befandt hyldelisten sig. Det var et

omfattende kartotek med kort på hver enkelt titel og angivelse af, hvor mange eksemplarer vi havde, og hvornår de var købt. Til det arbejde havde de to damer hver en kortskrivemaskine, foruden overbibliotekarens, bibliotekets eneste „store“ skrivemaskine. Alle andre måtte klare sig med to eller tre rejseskrivemaskiner. Når bibliotekarerne havde vagt i udlånet, tog de bare skrivemaskinen med. Det er sjovt at tænke på i dag, men var helt naturligt dengang.

Bibliotekets udlånsal ca. 1950. Bag døren på balkonen ses avislæsesalen. I forgrunden ved kartoteket Bodil Hornbæk Thomsen, nu Sølling. Foto Knudsen & Jochumsen.

Katalogafdelingen på biblioteket, som den så ud i 1950'erne.

I oplandsafdelingen sad Emil Bendtsen. Han ordnede indkøb, katalogisering og indbinding af bøger til alle oplandets skolebiblioteker, som var medlemmer af sammenslutningen Fællesbogsamlingen for Kolding og Opland. Desuden arrangerede han kørsel med bogbus, en almindelig rutebil, som blev udstyret med reoler i stedet for sæder, og kørte til skolerne i oplandet fire gange om året, så de kunne få ombyttet nogle af de bøger, de havde på hylderne. Der kommer Eva og jeg igen ind i billedet, for vi gjorde turen mange gange, både i sne og sol. Vognmand Tønder, som kørte bussen, hjalp med, han var en fornøjelig fyr, og det gik godt, indtil jeg blev så køresyg, at Ida Bachmann nedlagde forbud for min videre kørsel.

I kontortiden hjalp jeg i oplandsafdelingen med skrivning af bogkort og crownstrimler, datidens „labels“. Det var noget af en udfordring, jeg havde aldrig brugt en skrivema-

skine før, men det var der ikke noget at gøre ved. Den lille rejseskrivemaskine „Erika“ og jeg blev gode venner, i særdeleshed da jeg begyndte på handelsskolen og fik undervisning i maskinskrivning, det hjalp. Ved det andet skrivebord i lokalet sad Aase Strøh. Hun ordnede alt kontorarbejde for biblioteket og var sekretær for overbibliotekaren. Indimellem nåede hun endda også at hjælpe til i oplandsafdelingen. Det er Aases fortjeneste, eller hvad man nu skal kalde det, at jeg blev ansat på biblioteket. Som min gode venindes storesøster, foreslog hun mig at søge jobbet, og mon ikke hun også har lagt et godt ord ind for mig, det tror jeg, og heldigvis for det. Jeg fik hele mit arbejdsliv på biblioteket og har været meget glad for det. Jeg lærte en masse dejlige mennesker at kende og har fået mange rigtig gode venner blandt dem.

Det sidste kontor i rækken var overbibliotekar Ida Bachmanns. Det var et stort kontor, som foruden skrivebord og conferencebord også rummede bibliotekets brandsikre boks, som var så stor, at man kunne gå ind i den. Kontorassistenten, den eneste der havde nøgle til boksen foruden overbibliotekaren, måtte derfor mange gange i løbet af dagen gå ind i kontoret, hvor døren også sædvanligvis stod åben.

Biblioteket var dengang og indtil 1955 en selvejende institution, og når bestyrelsen holdt møde, foregik det på overbibliotekarens kontor. Der blev serveret kaffe og kager fra Saxildhus. Det var også kontorelevens job sammen med sekretæren at dække bord, lave kaffen og løbe til bageren, sommetider med hjælp af én af de andre „små“ (d.v.s. Eva eller en bibliotekarelev). Når kagerne var

budt om et par gange, satte Ida Bachmann kagefadet ud i nærmagasinet, og så måtte personalet dele resten, og vi sørgede altid for at købe rigeligt. Nærmagasinet var en gang, som gik hele vejen rundt langs udlånet under galleriet, den findes endnu.

Den sidste bibliotekar var Asger Frøkjær Larsen, som var leder af læsesalen. Han havde vist ikke anden arbejdsplads end skrivebordet på læsesalen, hvor han også sad, når han havde vagt i åbningstiden.

I skranken modtog vi de bøger, som blev afleveret og stemplede datoen på folks lånerkort, ligeså mange gange som der var bøger. Ved udlån blev datoen stemplet på lånerkortet og på bogkortet, hvor lånernummeret også blev skrevet, med den blyant, hvorpå datostemplet sad. Senere blev det en kuglepenn, men der var meget langt til vore dages edb-registrering.

Bogopsætning bliver selvfølgelig også en rutine, når først man kan alfabetet både forfra og bagfra, men den første bogvogn fyldt med bøger, som skal lægges ned på hylden, for at en fuldbefaren kan kontrollere, om de er sat rigtigt, kunne godt stresser en ny elev. Men jeg fik det lært.

Vi havde selvfølgelig pottedplanter i alle kontorvinduerne, en stor flot kastanievin i vestibulen og et par andre store planter i udlånet. En gang om året syntes chefen, at planterne skulle pottes om – godt gættet – så måtte vi i gang Eva og jeg. Vi fik nye fine urtepotter fra Lervarefabrikken i Låsbygade. Hvorfra jorden kom, husker jeg ikke, men hele udlånkontoret flød med jord og potter. Der var ingen, der syntes, at det var usædvanligt. Jeg har siden tænkt på, om det mon var, fordi chefen var en kvinde.

Læretiden for kontorelever var dengang 3 år. Jeg skulle selvfølgelig også gå på handels-skole, 2 aftener om ugen efter arbejdstid, det var hårdt, når jeg andre 2 aftener om ugen havde vagt til kl. 20. Til gengæld var lønnen også fyrstelig, biblioteket fulgte kommunens lønninger, og jeg modtog 308 kr. om måneden det første år. Private elever fik kun 175 kr. Da der var gået nogen tid med de ting, jeg har fortalt, måske et års tid, spurgte jeg Ida Bachmann, om jeg ikke snart skulle ind på kontoret, jeg var jo kontorelev. „I skranken lærer De alle de nye bøger at kende, vær De kun glad for det“, var svaret. Det var jeg skam også, og jeg fik da tilegnet mig de færdigheder, der var nødvendige for at klare jobbet alligevel. Så da kontorassistent Jonna Møller Hansen, som da var ansat i stillingen,

Gurli Kobstrup Jensen som ung elev.

rejste, 3 måneder før jeg var udlært, lod Ida Bachmann som den naturligste ting mig overtage stillingen, allerede inden jeg var udlært. Sådan var Ida Bachmann nemlig også.

En gang om året lukkede biblioteket i en uge, så var der hovedrengøring og hylderevision. Vagtmesteren med familie samt en eller to rengøringsdamer gik i gang med klud og spand. Hele resten af personalet tog fat på revisionen. Ud fra hyldelisten skulle alle bøger findes og afmærkes. Nogle var udlånt, nogle stod på hylden, andre var i magasinet eller hos bogbinderen, og til sidst endte vi med en liste over bøger, som var uigenkaldeligt væk, de blev så afskrevet. Der gik sport i det, og vi puklede fra tidlig morgen til temmelig sent, for hvis vi blev færdige en eller måske to dage, før ugen var omme, fik vi som regel lov at holde fri resten af tiden.

Jens Holms Biblioteksfond ejede dengang som nu både biblioteksbygningen, Fredericiagade 1 og forretningsejendommen, Jernbanegade 25. Fonden er en meget gennemtænkt institution, hvis eneste formål er at støtte biblioteket økonomisk. Man kunne med indtægterne fra Jernbanegade 25, som var lejet ud til både cigarhandler, skotøjsmagasin, kiosk, kiropraktor, sagfører, tandlæge, tandtekniker og fritidsklub, støtte biblioteket med et årligt tilskud. At bygningen mange år senere blev ombygget til brug for biblioteket, var der vist ingen, der havde tænkt på fra starten. Jens Holms Biblioteksfond eksisterer stadig og bruger sine midler til bibliotekets bedste.

Formand for Fonden var forhenværende kæmner Peter Zoffmann, en fin, elskelig ældre herre, som var med ved oprettelsen af

fonden. Han kom en gang om ugen, tror jeg og kiggede i kassebogen eller kontrollerede de årlige regnskaber og status, som jeg havde lavet. Han var en stor talbegavelse, mig imponerede han i hvert fald, han talte to kolonner tal sammen ad gangen.

Da biblioteket i 1955 blev kommunalt, efter megen politik, inviterede et af bestyrelsesmedlemmerne, overlæge Chr. Hvidt og hustru den afgående bestyrelse samt hele bibliotekspersonalet med ledsager hjem til villaen på Strandvejen en forårsaften. Det blev en uforglemmelig aften. Vi blev modtaget med et glas sherry, og derefter gik vi tur i haven i det lune vejr. Senere gik vi indenfor, og børnebibliotekar Helga Pinholt (nu Bonnis) fortalte om sine oplevelser i New Zealand, hvor hun havde været på udveksling med en anden børnebibliotekar i et helt år. Dr. Hvidt spillede også nogle af sine yndlingsplader for os, bl.a. Bachs: Jesus bleibet meine Freude. Jeg har siden, hver gang jeg hører den melodi, tænkt på den aften, hvor jeg nok hørte den for første gang. Vi blev flot beværtet hele aftenen og sluttede kl. 24 med punch.

Nu 50 år efter er det nok svært for andre at forstå, at man kan blive det samme sted i så mange år. Overbibliotekar Ida Bachmann sagde engang, at hvis man blev mere end 10 år det samme sted, var det dovenskab. Men når man tænker på den enorme udvikling, der er sket inden for biblioteksvæsenet, var det ikke nødvendigt at skifte job for at følge med og få nogle udfordringer. Jeg håber bare, at den „ånd“, som altid har været der, stadig findes.

SKOTØJSFORRETNINGEN A/S MARIUS MOGENSEN

AF INGE THIELE ANDERSEN

Min far, Arnold Thiele Mogensen, døde den 8. februar 2001, knap 94 år gammel. Mange lidt ældre koldingensere kan måske huske far som ejer af skotøjsforretningen A/S Marius Mogensen, som havde til huse i Jernbanegade 25 i biblioteksbygningen. I dag er der bibliotek i fars forretning, og det var med en mærkelig følelse, jeg første gang trådte ind i de lokaler, som nu er biblioteksekspedition, og som jeg husker med reoler fra gulv til loft, fyldt med æsker med herre-, dame- og børnefodtøj. Jeg kan endnu huske lugten af læder og sværte, men især lugten i kælderen fra et utal af gummistøvler. Nu er der toiletter.

Far var ud af en skohandlerfamilie, hvor både hans far, onkler og fætre havde skotøjsforretninger, i henholdsvis Odense, Horsens, Vejle og København. Aktieselskabet Marius Mogensen blev stiftet 1. februar 1927 med hjemsted i Kolding og ifølge vedtægterne med det formål „at drive Handel en gros og en detail i Særdeleshed med Skotøj“. Stifterne var skotøjshandlerne Marius Mogensen, Kolding (min farfar), Johannes Martinus Mogensen, Odense (farfars broder) og Augustinus Antonsen Nielsen, Horsens (min farfars svoger). Disse tre bestyrelsesmedlemmer var tillige aktionærer, og aktiekapitalen var på 20.000 kr. Selskabet overtog samtidig en forretning grundlagt i 1923 af min farfar, som lod sit navn indgå i det nye aktie-

selskab. 1. maj 1939 flyttede forretningen fra Jernbanegade 36, hvor nu Arbejdernes Landsbank ligger, til lejede lokaler i den nyopførte biblioteksbygning i forretnings- og kontorfløjen ud mod Jernbanegade. Lejemålet omfattede 353 m² butik i stueetagen samt 300 m² kælder. Lejemålet ophørte 1. april 1973, da biblioteket skulle bruge alle lokalerne til biblioteksformål.

Forretningen, hvis vareområde var skotøj og artikler til skopleje, blev også i mange år kaldt Fabrikernes Udsalg – det stod faktisk længe på gummimåtten foran indgangen. Men navnets anvendelse som firmanavn for et aktieselskab ville ikke kunne antages „dels af Hensyn til allerede anmeldte Firmaer med samme Navn, dels på Grund af Navnets for omfattende Karakter“ (Aktieselskabs-Registerets skrivelse til selskabet af 25. august 1938).

Forretningen var et familieaktieselskab, og i bestyrelsen sad altid nære familiemedlemmer. I 1929 indtrådte min far og i 1936 min fars svoger, Johannes Tolstrup Christensen, i bestyrelsen. Onkel Johannes sad faktisk i bestyrelsen lige til selskabets ophør, ligesom jeg som bestyrelsesmedlem deltog i den afsluttende generalforsamling. I 1948 forhøjedes aktiekapitalen til 100.000 kr., og selskabet gav gennem alle årene et pænt udbytte til aktionærerne.

Far var handelsuddannet hos skohandler Søren Broch i Odense 1921-24, havde frekventeret bogholderikurser, blev ekspedient hos faderen, senere bogholder, hvorefter han blev optaget som kompagnon. Far blev forretningsfører i 1940 og eneindehaver i 1951.

Min mor, Carla Mogensen, f. Olsen, der døde i maj 1973, kom fra Odense. Den livlige frøken Olsen med de kønne blå øjne blev ansat i forretningen som ekspeditrice i 1929 og blev i 1932 gift med den mere stille unge Mogensen. „Jobsamtalen“ med principalen, som det hed dengang, min farfar, fandt sted i marts 1929 på Odense Banegård i vestibulen kl. 8 om aftenen. I den skriftlige „indkaldelse“ beskriver min farfar sig som „middelhøj,

noget svær, blaa Ulsters, Skindhue med sort Pels-B.(esætning)“. Hvad der blev talt om ved dette møde, har vi aldrig fået at vide, men et er sikkert, farfar og mor havde gennem hele livet et meget fint forhold til hinanden.

Far byggede i 1936 en villa på Immanuelsvej 20 i Koldings sydlige bydel og forlod den først i november 2000 for at flytte til plejecentret Dreyershus. Far og mor fik tre børn: Hanne i 1934, Inge i 1938 og Søren i 1941. I 1948 købte far et sommerhus i Hejlsminde, et lille primitivt hus med en pragtfuld beliggenhed helt ned til Lille Bælt. Dette rare sted var af og til mål for forretningspersonalets sommerudflugt. Vi tre søskende er nu

bosat i henholdsvis Birkerød, Viborg og Hadsten og har i dag intet med skotøjshandel at gøre.

Gamle koldingensere kan måske også huske min farfar, som døde i 1951, kun 70 år gammel. Han var en dejlig farfar, der forgudede sine børnebørn med gaver og fortalte fornøjelige historier – også mindre pæne – fra sin skoletid. Farfar, der var født i Løsning ved Horsens, var oprindeligt beslagsmed og arbejdede som ung på Flensborg Skibsværft. Han havde også været uldgyde, men som skotøjshandler rejste han fra by til by. I Horsens, Slagelse, Randers, Hjørring, Vejle og Odense havde han været, inden han slog sig fast ned i Kolding. Han åbnede forretninger i de mange byer. Varigheden kunne være fra 14 dage og opefter, afhængig af hvornår varerne var solgt, eller han selv gik fallit. I Kolding kom der bedre orden i pengesagerne, og min far fik lært bogholderi hos Carl Jensen, der var bankmand og for øvrigt sad som revisor i selskabet fra stiftelsen til 1946. De boede begge på „Overbakken“, en stor to-familiesvilla på Haderslevvej, som farfar ejede. Farfar var for øvrigt i tidens løb ejer af flere ejendomme i Kolding og under krigen af en landejendom i Jordrup.

Far, og farfar i øvrigt, havde altid bil, og den jeg husker bedst var fars Vauxhall 12, som dog stod opklodset under krigen, men som derefter bragte os rundt på de dejlige årlige ture rundt i landet. Bilen var aktieselskabets, men privatkørslen medførte næsten hvert år torskogilde hos skattevæsenet. Vi besøgte på turene mange af datidens skotøjshandlere og så på mange skotøjsvinduer – alt for mange. Det gav måske far ny inspiration til sin egen forretning. Far var medlem af

Danmarks Skohandlerforening, Skotøjshandlernes Brancheforening og sad i bestyrelsen som kasserer for Sydjylland's Skohandlerforening. Far kendte derfor en del branchefolk.

Far holdt af penge, tal og regnskaber. Ude i butikken sad far gerne ved kasseapparatet, et stort monstrum med knapper, papirruller og en stor skuffe til mønter og sedler. Det larmede ved hver betaling, men det var en lyd, far kunne lide. Far ekspederede dog også i travle perioder.

Men allerhelst sad far i sit kontor med prøverum ved siden af. Kontoret var et næsten helligt sted, og når jeg kom for at besøge far for at aflevere eller bede om et eller andet, var det altid med en vis respekt, jeg trådte ind. På en stor og bred pult lå to mægtige hovedbøger opslået til daglig benyttelse ved bogføringen, „mit italienske bogholderi“, sagde far. Far havde godt nok en regnemaskine, men de lange kolonner blev regnet efter i hovedet, og far var meget dygtig og hurtig til at lægge sammen, blyanten løb hurtigt ned langs kolonnerne. En anden imponerende

Far ved sit skrivebord. Foto: N. Lisberg.

færdighed, far havde, var at tegne lodret, lige linie ned gennem en side ved at holde blyanten fast i en speciel vinkel.

Fars skrivebord var fyldt med regne- og kalkulationsmaskine, telefon, skrivetøj, varemåler, regninger og fakturaer. Bagved far var en skrivemaskine og et enormt penge- skab med et hjul, der kunne aktivere de store låsepåse i døren. Her lå fars og familiens private papirer og dagens omsætning. Prøve- rummet var til de handelsrejsendes skop- prøver. De rejsende optog far meget. En af dem, Ejnar Rasmussen fra København, havde mor og far et særligt forhold til. Når han kom hjem til os om aftenen på Immanuel- svej til lidt god mad, deltog vi søskende gerne, og så blev der fortalt historier fra hovedstaden. Endnu husker jeg skomærker som Tiger Sko, Panther, Wedela og Alsboe, Hertz, Sparta, Köhler, Angulus, Tretorn og Salamander.

Efter lukketid blev kassen gjort op sammen med frøken Vestergaard. Kassen skulle stemme på øre, og det kunne tage lang tid at finde en 10-øres fejl. Det hørte for far med til dagens pligter at aflægge farmor, der var blevet enke i 1951, et besøg i Domhusgade 1 og fortælle om dagens omsætning. Farmor smilede altid anerkendende. Farmor, født Thiele og født og opvokset syd for grænsen, døde i 1964 knap 91 år gammel.

Far følte sig tryk på sit kontor og i sin forretning. Men engang gik det galt. Under et udsalg, hvor far forlod sit kontor for at hjælpe ved kassen en times tid, var pengekassen taget ud af det åbne pengeskab og tømt for 10.000 kr. Jeg tror, far længe ærgrede sig over sin forsømmelighed med opbevaring af kon- tanter, noget lignende skete aldrig igen.

Mad- og kaffepauser blev nydt i kælderen

ved et stort langbord med voksdug placeret blandt reoler og udpakningsbord. Far sad altid for bordenden, vel nok i den bedste stol med armlæn. Der var altid en god stemning med smil og latter. Efter vores konfirmation sagde personalet pludseligt De til os, hvilket følte meget mærkeligt. Men især de af eks- peditricerne, vi havde kendt længst, Tinne, frøken Vestergaard og frøken Hansen, fulgte med i vor skolegang, gymnasietid, uddannel- se og senere karriere. Det var rart at mærke. I kælderen lå også personalets rum med skabe til hver, et lille tekøkken og toilet.

Da kælderen lå lavt i forhold til grund- vand og kloak, opstod der et problem ved kraftig regn og oversvømmelse på havnen. Så pressedes beskidt vand op i toilet- kummen. Derfor blev der hver aften efter lukke- tid sat en „prop“ i toilettet, det så helt Storm P. ´sk ud. Man havde udgang fra kælderen til ejendommens cykelkælder og derfra opgang til gaden. Men allerbagest i cykelkælderen lå der et rum, et sandt eventyrland.

Det var dekoratørrummet. Et butiksvin- due var bygget op i fuld størrelse, og så kunne dekoratøren gå i gang med at skabe en sko- udstilling med forskelligt blikfang alt efter årstiden. Der lå en mængde dekorationsma- teriale, og det var meget spændende at se på og tage i hænderne. Et stort fotografi af mors sorte cocker spaniel, „Jessie“, blev engang brugt som blikfang til Hushpuppies hjemme- sko, det så sødt ud. Noget af julepynten hængte vi senere på vores juletræ på Imma- nuelsvej, men det så lidt forkert ud, pynten var for stor. Far havde i mange år fast dekora- tør til alle sine ti vinduer, men far var for øvrigt selv en habil dekoratør og havde en smuk skilteskrift.

Forretningen, som den så ud langt op i 1950erne. Johs. Tolstrup Christensen siddende yderst til venstre. Far ses stående bagest.

Personale og ejere ved en sammenkomst. Yderst til venstre frøken Vestergaard og Tinne, nr. 3 fra venstre min farfar, Marius Mogensen, yderst til højre står min mor, nr. 2 fra højre siddende min farmor, nr. 5 fra højre min far, til venstre for far frøken Hansen, bemærk for øvrigt damernes hvide sko.

Fredagen var en lang arbejdsdag, idet der var åbent til kl. 20. Fars madpakke, som mor smurte forinden, skulle bringes ned i forretningen til kl. 17.30. Enten kom forretningens cykelbud og hentede den, eller også gik en af os (jeg gik tit) derned. Det var altid et afbræk i lektielæsningen, og så var det spændende og dejligt mørkt at gå over Munketrappen, den nu forsvundne gangbro over jernbanen. Vi spiste altid hjemme varm middagsmad med to retter midt på dagen, hvorefter far tog sig en lang lur. Vi kunne dog

ikke nå hjem fra skole til spisningen, så maden blev holdt varm over gasbluset på en asbestplade. I dag spiser jeg aldrig opvarmet mad med sovs med skind på.

Fars forretning blev beskadiget under krigen natten til den 20. marts 1945 efter schalburgtage af Politikens Telegramhal, kiosken ved siden af fars butik. Jeg husker natten med en masse skyderi og eksplosioner fra byen, og det var et frygteligt syn, der mødte os dagen efter. Legetøj og blade fra kiosken lå inde i fars butik, da væggen til kiosken var

Butiksfacaden med trævinduer.

væltet ind til far. Vi kastede længselsfulde blikke til legetøjet, men fik strenge ordrer på ikke at røre noget. Forretningen fik nu træ for vinduerne med en lille glsrude i. Det så trist ud.

Under og efter besættelsen var der maksimalsko, maksimalpriser og råvareknaphed at trækkes med, og der kom lærredssko, tennis-sko og klip-klapper. Der var stor efterspørgsel efter disse sko, så stor, at far måtte have politi til at dirigere kundestrømmen. Det var ellers et arbejde at kridte disse lærredssko sommeren igennem. De skulle helst være kridhvide.

En naturkatastrofe ramte engang i 50erne Kolding og omegn, hvor en skypumpe hærgede med et efterfølgende skybrud, og fars kælder blev derved oversvømmet. „Prop-pen“ i toiletet i kælderen holdt nogenlunde, men vandet strømmede fra nabokælderen gennem et rør ind i fars kælder. Der var vand over hele gulvarealet i 2 centimeters højde, vandet nåede lige knapt de nederste hylder. Hele familien deltog natten igennem

med zinkbaljer, spande og skovle med at holde vandet under hyldehøjde, og det lykkedes. Falck kom tidligt om morgenen og sugede det sidste op. Desværre tog de herved den sidste ilt, så far og en Falckmand måtte op i den friske luft så hurtigt som muligt. Vi var godt trætte alle sammen. Heldigvis havde genboen, købmand Riberholdt Thomsen (kaldet Ribber Rabber), forsynet os med drikkevarer.

Julen i forretningen var helt speciel. Dekoratoren pyntede flot og idérigt de ti store vinduer, og julemåneden gav rigtig god handel. Der var lange arbejdsdage, og søndagen før jul, hvor der var åbent fra kl. 16-20, var noget ganske særligt. Vi tre børn og mor hjalp til. Mor var fantastisk til at pakke en skotøjsæske ind i julepapir med bånd og bærepind i. Jeg stod en jul ved pakkebordet og lurede mor kunsten efter. Men i stedet fik jeg min første og eneste ekspedition.

Bag pakkebordet stod hylden med kamelduldshjemmesko. En kunde bad om et bestemt nummer, og jeg tog dem ned, skrev regning ud (med kopier til kasse og pakkebord), pakkede ind og udleverede pakken. Jeg var meget stolt. Min søster Hanne var udklædt som julemand og gav børnene bolsjer og karameller.

Efter lukketid om søndagen før jul samlede hele personalet (der kunne være op til 14) med far som vært på Saxildhus til øl og vand, smørrebrød og kaffe med likør og cognac. Mor og vi børn var også med, og det blev altid til en hyggelig aften.

Der var også andre skotøjsforretninger i Kolding, og i Jernbanegade lå „City“ og „Perfekt“, og man skulede lidt til hinandens priser. Men far havde et meget bredt og dybt

varesortiment og tiltrak derfor en bred del af byens og oplandets beboere. „Bondeforretningen“ blev den vist kaldt af nogle. Men fars kunder efterlevede et gammelt skilt op-hængt ved kassen, hvorpå der stod: KUN MOD KONTANT.

Fars butik blev fra 60'erne og opefter forandret i takt med tidens mode. Der blev mere selvvalg, men jeg foretrækker langt den gamle butik med magelige stole og taburetter til at sætte foden op på, og hvor der også var plads til ekspeditricen. Et lille hvil kunne jo være tiltrængt under travlhed.

Fars ophørsudsalg og afviklingen af forretningen og aktieselskab var et sørgeligt kapitel. Det faldt sammen med mors sygdom og død og Jens Holms Biblioteksfonds retssag mod selskabet om lejemål og erstatning. Det var en slem tid for far, han talte ikke så meget om det. Far var jo af natur lidt indesluttet, men da endelig vandene havde lagt sig, fandt far sig en ny tilværelse med gamle bekendte fra forretningen, men hvor nye også kom til.

Ja, fars skotøjsforretning var det økonomiske grundlag for vores familieliv i Kolding og Hejlsminde, for vore skoleår og for vore senere uddannelser. Vi er tre søskende, som med glæde tænker tilbage på de gode tider i en butik, der var gammeldags ledet, med en udstrakt service og venlighed over for kunderne og med et yderst loyalt personale. Vores mange besøg i Kolding er nu med vores fars død stort set slut, og det er faktisk ret vemodigt. Men vi tillader os dog stadig små ferier i eller omkring Kolding, vores barndomsby, hvis udvikling vi har fulgt – og stadig følger.

KILDER:

Privat foto-, brev- og avisudklipssamling.

Vedtægter og forhandlingsprotokol for A/S Marius Mogensen.

Kolding Byret: Domsudskrift af 26. oktober 1972.

De danske sko- og lædererhverv. Faglig, biografisk håndbog for de organiserede erhvervsdrivende inden for håndværk, handel og industri i sko- og lædererhvervene i Danmark. Udarbejdet i samråd med erhvervenes institutioner og organisationer. Faglig redaktion: Jørgen Bach og Børge Borg. Biografisk redaktion: Adolph Andersen, København. Forlaget Liber 1963. Bind 1-2.

GEORG HERMAN BORN – MIN FARFAR

AF KIRSTEN ELISABETH KRAG

FARFARS BEGRAVELSE

Jeg husker dele af det tydeligt – en solbeskinneth dag i maj i 1959. Jeg var 12 år. Min farfar var død efter lang tids sygdom, 68 år gammel. Jeg skulle for første gang deltage i en begravelse. Med de sædvanlige formaninger om at opføre sig pænt og holde sig i baggrunden startede begivenheden. Det var svært at forholde sig til. Som det var dengang, holdt man børn ude af den slags begivenheders centrum, døre blev lukket, der blev hvisket, og jeg var derfor aldeles uforberedt.

Det var ikke, fordi jeg ikke vidste, hvad en begravelse var. Tværtimod. Vi boede i min barndom i Zahnsgade, og alle børn fra gaden benyttede Kapelvej som legeplads. Vores leg blev afbrudt, når der var bisættelser fra Sygehuskapellet, og vi deltog derfor som en naturlig ting som tilskuere til bisættelserne. Nysgerrige, men i respekt, stillede vi op langs fortovet og bøjede hovedet lidt, når rustvognen kørte forbi – men ikke dybere, end at vi kunne observere. Vi betragtede ligtoget, de sørgende, blomsterne – og vurderede i det hele taget, om den døde var elsket og savnet, havde stor familie, mange venner, var rig eller fattig. Aller flottest var det, når rustvognen var sort og hestetrukket – med 2 eller 4 heste. Synd og skam, at de forsvandt.

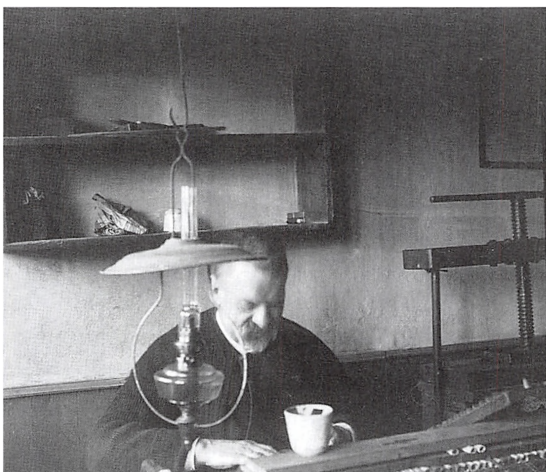
Men nu var jeg selv med. Familien samle-

des i spisestuen, hvor Farfar lå i sin åbne kiste. Gardinerne var trukket for, skænken var dækket af en hvid dug, og der var pyntet med levende lys og blomster. Stemningen var tung. Jeg ville så gerne tæt på kisten for at se, men jeg kunne ikke klemme mig igennem de sortklædte voksne, der stod og sang salmer. Jeg måtte stille mig tilfreds med at få et glimt af kisten på afstand. Så blev kisten lukket, endnu en salme blev sunget, og kisten blev båret ud til rustvognen. Hvad der siden foregik, husker jeg ikke så præcist.

OLDEFAR – MATHIAS BORN

Men lad mig gå tilbage i historien. Min oldefar hed Mathias Born og blev født den 20. februar 1852 i Ebben nær Bremen i Preussen. Han indvandrede til Danmark i 1884 – efter skilsmisse fra sin hustru, som var ham utro – og slog sig ned i Kolding. Han var cigarmager, og dengang tog mange håndværkere på valsen, en slags praktiktid. De kaldtes navere, og der var respekt om disse håndværkere, hvis færden var underlagt strikte regler. Måske kom Oldefar hertil på denne vis – det er usikkert.

Han giftede sig 20. september 1885 med Maren Kristine Iversen, født den 6. oktober 1857 i Egtved. Ifølge folketællingerne 1890 og 1901 fik de 4 børn. Meta Margrete Born

Oldefar, Mathias Born, ved cigarrullen.

født 1886, Anna Margrete Born født 27. juli 1888, Georg Herman Born født 3. februar 1891 og Dorthea Born født 3. januar 1893. De boede „Bag Søen, 2. linie“, det er nuværende Frydsvej.

Min oldefar var cigarmager, og for at arbejde som sådan skulle han søge om borgerskab. Der blev stillet forskellige betingelser for at opnå dette – man måtte ikke være straffet, have opholdt sig mindst 5 år i Danmark og ikke have modtaget offentlig fattighjælp. Min oldefar fik, ifølge næringsprotokollen, borgerskab som cigarfabrikant den 6. marts 1890. Ifølge vejviseren 1894 boede han på dette tidspunkt i Låsbygade 57, nuværende nr. 53, senere købte han ejendommen Låsbygade 70, nuværende nr. 66, hvor han havde forretning og bolig.

Min oldemor døde ret ung efter et fald, og min oldefar forblev enkemand. Der eksisterer stadig nogle „cigar-rulle-pressere“ fra hans fabrik – disse er gået i arv i familien.

FARFARS OPVÆKST OG UNGDOMSLIV

Farfar, Georg Herman Born blev altså født i 1891 i Låsbygade og boede her gennem hele sin ungdom, afbrudt af skiftende adresser i forbindelse med lærepladser og udlandsophold. Som 15-årig kom han i lære hos isenkræmmer Marius Jensen og gik i Handels-skole 1906-1910.

I lærlingekontrakten kan man bl.a. læse: *Herr Isenkræmmer Marius Jensen forpligter sig*

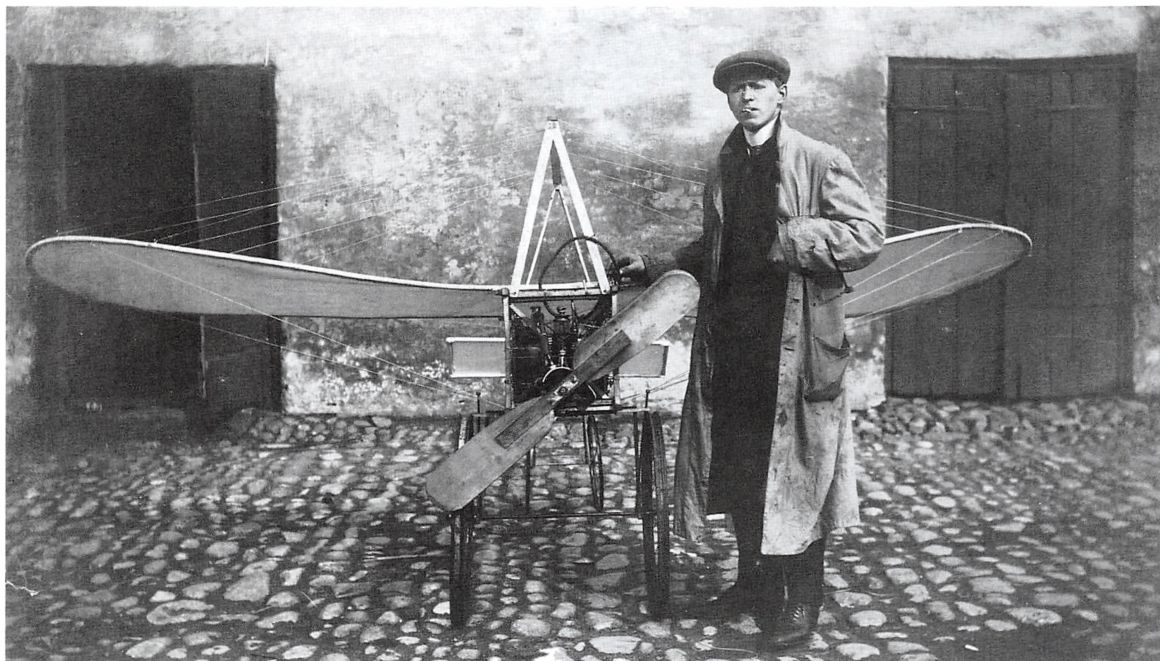
Butikken/cigarfabrikken, Låsbygade 70.

til at betale til Lærlingen et ugentlig Bidrag for Kost og Logi, af 5 Kr. (skriver fem Kroner) i de første 2 Aar af Læretiden, 6 Kr. om Ugen de sidste 2 Aar af Læretiden, som udbetales hver Lørdag Aften efter endt Arbejdstid til Lærlingen selv. I tilfælde af, at Herr Isenkræmmer M. Jensen selv vil tage Lærlingen i Kost og Logi i sit eget Hjem, bortfalder ovennævnte Bestemmelser, dog kun saalænge, at Herr Jensen yder ham Kost og Logi.“ I lærlingekontrakten står der ligeledes, at undervisningen i Handelsskolen betales af Læremesteren, men bøger til undervisningen betales af lærlingen selv.

Han fik meget tidligt interesse for de ny-modens flyvemaskiner, og i 1907-1908 – i en alder af 17 år – byggede han sin første flyvemaskine hos grosserer Carl O. Grau i Låsby-

gade, hvor han fik stillet et skur til rådighed. Efter endt læretid arbejdede han et halvt år for flypioneren J. C. H. Ellehammer i Istedgade i København, som dog ikke havde råd til at lønne sine folk. Herefter arbejdede han videre på egen hånd, og for at skaffe penge til udvikling af motorer foranstaltede han en vandredstilling for monoplaner og andet, der hørte til luftsport.

Han kaldte udstillingen „Aërodynamisk Model-vandre-Udstilling i Provinserne“. Der var stor pressedækning på denne begivenhed, som i Kolding fandt sted på Hotel Fremad, Låsbygade 14 i den store sal – det senere Astoria og Casino, og i dag en del af Kolding Byferie. Plakaten fra dengang er dateret juni 1911 og annoncerer, at udstillingen åbner i

Georg Herman Born præsenterer sin flyvemaskine forud for udstillingen i Fremads sal i Låsbygade i 1911.

Esbjerg den 8. august. Entre for voksne 35 øre – børn 10 øre. Det blev ingen økonomisk succes – tværtimod. Farfar havde end ikke penge til togbilletten hjem, men kom med som „fragtgods“ takket være en velvillig stationsforstander.

Men Farfar lod sig ikke slå ud. Han søgte stilling som pilot hos et Københavnsk konsortium. Dengang skulle man ikke have flycertifikat, og han blev ansat. Han skulle flyve fra Søborg Mose, og der var mange tilskuere. Farfars debut som testpilot er beskrevet i et interview med avisen Jydske Tidende 15. september 1956 – i anledning af Ellehammers jubilæum:

Maskinens tank var fyldt helt op med benzin. Jeg håbede, at den nok kunne lette med så meget

Georg Herman Born i 1956 med plakaten for vandrestillingen i Esbjerg. Foto: P. Thastum.

Georg Herman Borns miniplan udstillet på Fremad i Låsbygade i 1911.

ombord. Ned kunne jeg jo altid komme, vidste jeg. Så blev motoren startet med håndkraft, jeg gav gas, og maskinen for hen over mosen. Det påstås, at maskinen gjorde et stort hop, inden den løb ned i en grøft og blev fuldstændig knust. Selv slap jeg uskadt fra nedstyrningen“.

Men der skulle ske meget mere. Han fik i 1913 en 1-årig læreplads hos en cykel- og våbensmed. Rejste derefter til Norge for at tjene penge. Blev indkaldt som værnepligtig 1915-1916. Først i artilleriet, men blev p.g.a. flyinteressen, uddannelse og erfaring overflyttet til Hærens Flyveskole som mekaniker.

Fregatten Jylland blev også min farfars arbejdsplads. Fregatten blev efter 25 år i aktiv tjeneste lagt op, og anvendtes som kaserne-skib indtil 1908, hvor marinen satte det på auktion for at skaffe midler til en ny kasernebygning og en ubåd. Salget blev dramatisk, idet et tysk ophugningsfirma bød højest, hvilket blev for meget for en skare dansksindede mænd, som måtte købe det tilbage til overpris. Isat korvetten Dagmars rigning blev fregatten herefter anvendt som udstillings-skib og bugseret rundt til 16 forskellige provinshavne. Udstillingerne spændte lige fra søfarts- og havforskningsudstilling over udstilling af dansk håndværk og industri til udstilling om luftfart. Det var vel det sidste, der var årsag til min farfars liv som sømand. I alt gik der gennem de tre år, det varede, 150.000 besøgende gennem tælleapparaterne.

Skudsmål fra de forskellige lærepladser og ansættelsesforhold fortæller, at Farfar var trofast, pålidelig, en værdsat og respekteret person.

Ønsket om at producere en motor var der stadig, og det lykkedes ham at lave en motor, der minder om nutidens jetmotor, men den

var ikke kraftig nok. Motoren blev bevaret i mange år, men jeg ved ikke, om den stadig eksisterer. Herefter ophørte eksperimenterne, men interessen for flyvemaskiner varede ved hele livet.

VOKSENLIVET SOM INSTALLATØR OG EL-GROSSIST

Georg Herman Borns voksenliv startede i Vonsild, hvor han nedsatte sig som el-installatør. Det er formentlig samtidig, ca. 1916, med giftermålet med min farmor, Dorthea

Georg Herman og Dorothea Born med sønnen Georg Mathias Born i 1919. Foto: Peter Nissen.

Iversen, som var hans kusine. Hun var født 27. juli 1889, havde samme efternavn som hans mor og var ligeledes fra Egtved.

Ved ægteskabet kom min farmor til at hedde Dorthea Born, altså det samme som min farfars søster. De fik 3 børn: Carlo (født ca. 1917), som døde som 5-årig af engelsk syge, Georg Mathias Born (min far) født 9. april 1919 og Edith Born født 27. oktober 1920.

Også Farfar måtte løse borgerskabsbrev, da han nedsatte sig som selvstændig forretningsmand. Først til installatør og siden til købmand. Udskrift af Borgerskabsprotokol-

len for Kolding Købstad m.v. fortæller, at Aar 1923 den 1. Maj forandredes det Georg Herman Born under 3. Oktober 1921 meddelte Borgerskab som Installatør i Kolding Købstad, til Borgerskab som Købmand i Kolding Købstad uden adgang til Forhandling af stærke Drikke.

Efter nogen tid i Vonsild købte Georg Herman og Dorthea Born hus på Sønder Vang i Kolding og boede her til 1929, hvorefter de købte Låsbygården, nu kaldet Borns Gård. Her faldt der ro over feltet, og forretningen blomstrede. Ved forretningens 25 års jubilæum 1. maj 1948 var der en artikel i Jydske Tidende, hvor Farfar bliver rost som

Låsbygården, nu kaldet Borns Gård, i 1956.

en af byens fremmeste forretningsfolk og en af flyvningens pionerer.

Min Farfars interesse for alt det nye varede livet igennem. Alt skulle prøves. Familiens første radio var et krystal-apparat, som Farfar selv lavede. Krystalskålen eksisterer stadig, ligesom den senere radio. Ligeså med telefonen, en fin vægtefon i trækasse er stadig bevaret.

LÅSBYGÅRDEN, NU BORNES GÅRD

Jeg husker Låsbygården meget tydeligt. I længen ud mod Zahmsgade havde forretningen til huse. Der var adgang fra gården. Lidt upraktisk lå ekspeditionen på første sal, og man skulle op ad en stejl trappe. Heroppe lå også kontorerne. I det store kontor mod gården sad min Far og „Sofus“. Sofus var en kontordame, altid klædt i skjorte og armygrøn, glat nederdel og snørresko. Sådan husker jeg hende. Siden var det min faster Edith, der havde den plads.

Farfar havde kontor mod gården. Der kom jeg sjældent. Lageret var et eldorado for legesyge børn. Det var opdelt i flere afdelinger. I området ved disken var der en kabeltromle ligesom en karrusel. Herpå lagde man kabelrullen, og så trak man så mange meter ud, som kunden havde købt. I gulvet var der metermærker. Man kunne godt være heldig at få en tur på karrusellen. Under pakkebordet lå der træuld. Her på første sal var der et hejseværk, så store ting kunne komme henholdsvis op og ned fra gården. Det hejseværk havde en vis tiltrækningskraft på os børn. Og så kunne man jo lege „tag-fat“ langs reolerne.

Et par trin op var der endnu et lager. Her

husker jeg specielt, at mange gamle ting blev opbevaret. Feks. lå der ruller med metervis af perleborter til petroleumslamper, flotte gamle glas-lampeskærme og lampeglass med slibninger. Jeg er så heldig at eje et par af dem. Det var det hyggeligste sted i hele forretningen, syntes jeg. Her kunne man mere end fornemme, hvad der gennem tiden var gået over disken.

Bag kontorerne lå „det ny lager“. Jeg husker ikke, hvad det specielt blev brugt til, men det er stedet, hvor der i dag er teatersal. Stueetagen kom i de senere år til at rumme mere moderne husholdningsting såsom gryder, strygejern osv. Tiden løb fra den slags grossistvirksomheder, og forretningen er forlængst lukket.

„Privaten“ lå ud mod Låsbygade. Fra gården var der indgang til køkkenet, der altid duftede af mad eller bagværk. Jeg kan se min farmor for mig – i den hvide kittel syltede og henkogte hun sammen med hushjælpen og bagte småkager. Der var altid småkager. Trappen ned til kælderen under køkkenet, som jeg syntes, var uhyggelig. Ved siden af køkkenet var der en lille dagligstue. Det var her de daglige måltider blev indtaget, og der hun spillede kort med mig – og der Farfar fik en middagslur på divanen. Bagved lå der et soveværelse og allerbagest den store hall, med hoveddøren fra porten.

Trappen førte til første sal med et stort soveværelse og det store badeværelse med badekar på løvefødder. I stueetagen mod Låsbygade lå 3 stuer en suite: den fine spise-stue med de polerede møbler og det fine tapet, den fine dagligstue med plydsmøbler med fint mahogni træværk ved armlænene og endelig herreværelset med sortbejdsede

møbler, reol og skrivebord. Overalt fine hvide gardiner, vaser, blomster og billeder og malerier på væggene.

Bagved gården lå en have omkranset af høje mure fra de andre virksomheder, men det var en oase i en travl købmandsgård, hvor mange firmaer havde til huse. I et hjørne af haven lå lysthuset, der var stauder, bærbuske og frugttræer. Efeu kravlede op ad murene og dækkede de massive flader. Der var hyggeligt. Det er en meget underlig fornemmelse at gå en tur i det område i dag.

Min far, Georg Mathias Born, var under krigen med i en modstandsgruppe, som holdt til på min farfars lager. Det vidste han dog ikke noget om, og en aften fornemmede han, at der var noget galt i lagerbygningen. Han gik over for at undersøge det, og da han trådte ind ad døren, blev han ramt af et skud i

benet. Vagtposten troede, at det var Gestapo – og så, nå-ja: Bang! Derefter blev Farfar indviet i, hvad der foregik og accepterede det.

Farfar var medlem af Frimurerlogen gennem mange år, men ellers kender jeg ikke meget til hans voksenliv. Han var ikke en farfar, man sad på skødet hos. Jeg husker ham tydeligt som en lille, rund mand, altid med en cigarstump mellem læberne, ofte med alpehue på hovedet og altid med stok. Når jeg mødte ham i Låsbygården, fik jeg et venligt klap på hovedet og et „goddag-lille-ven“. Og det var så det. Billeder fra familiebegivenheder viser ham som en munter mand, men ellers var han vist ikke en mand af mange ord. Det var min farmor, jeg havde kontakt med, og hun var en meget varm og favnende dame, altid god for en småkage og en 25-øre til en is. Hun døde som 89-årig i 1978 og

Låsbygården, nu Borns Gård, set fra gården 1972. Foto: Arnold Hansen.

Georg Herman Born på 65-årsdagen i 1956.

var enke i 19 år. Men det er en anden historie.

Historien om min farfar har jeg samlet dels ved samtale med min onkel John (min fasters mand), dels gennem de mange papirer, der er bevaret og ved besøg på Stadsarkivet i Kolding. Jeg tror, at Farfar kunne have fortalt nogle meget spændende historier, og jeg ærgrer mig over, at jeg ikke lærte ham rigtigt at kende. Men samtidig er jeg taknemmelig og glad over, at så mange papirer er bevaret, at det har været muligt at stykke

historien om en Kolding-profil – min farfar – sammen.

Tak til Stadsarkivet for stor hjælp under slægtsforskningen og for opfordringen til at skrive denne historie, som ellers ikke var blevet til.

LILLE-PIGE HOS KONSUL EFF

AF HELGE LORENZEN

Den næsten 90-årige Gudrun Jensen, der fra 1920 til 1922 var „lillepige“ i hjemmet hos konsul Eff i Søgade 10, var i juli 1997 inviteret hjem hos undertegnede, der dengang boede i Søgade 10, for at gense sin gamle arbejdsplads. Under besøget fik jeg hende til at fortælle om dagligdagen i Søgade 10 i 1920'erne:

Gudrun Jensen boede som barn lige over for i Søgade 11. Her boede 6 familier, og der var 30 børn i ejendommen. Gudruns familie havde 9 børn. Drengene og pigerne lå i den samme seng og sov. Da Gudrun blev konfirmeret, så fru konsulinde Eff hende i den hvide kjole og hyrede hende som „lille-pige“. Da var Gudrun 14 år. Der var kokkepige og stuepige i huset foruden „lille-pigen“. Og hver dag kom en mand ved navn Gustav og passede haven og alt det grove.

Bogstaverne HEVEA på facaden til Søgade 10 står for forbogstaverne i konsul Effs fem børns navne : Hother, Ella, Valentin, Elisabeth og Adolf.

Når man kom ind i hallen, stod der en stor udstoppet krokodille lige ved indgangen, fortalte Gudrun Jensen. Trapperne var belagt med røde løbere.

I storstuen stod flyglet, som datteren Elisabeth sommetider øvede sig på. Herreværelset kaldte de for den blå stue, fordi møblerne var betrukket med dueblåt stof. På

kontoret havde konsulen bl.a. en samling gamle skibsmodeller. I storstuen lå et stort orientalsk tæppe, som var knyttet af „Gud ved hvor mange tusind knuder“.

MORGENBAKKE TIL HERSKABET

Gudrun passede som „lille-pigen“ etagerne ovenpå. Hun boede hjemme, men mødte kl. 7.00 om morgenen. Så sørgede hun for at bringe morgenbakken ind til herskabet i soveværelset og til børnene. Hun havde forinden været hos bageren og hentet rundstykker. Selv måtte hun kun få ét rundstykke. Så kunne hun spise rugbrød for resten. Hun fik 25 kr. om måneden i løn og kost. Hun fik fri kl. 14.00 hver dag og kunne så gå hjem.

Søgade 10. Foto: J.E. Friis, 1985.

Soveværelset som det så ud efter datteren Ella Effs død i 1985. Det blev sagt, at intet var ændret siden forældrenes død. Foto: J.E. Friis, 1985.

Hun stod hver morgen i vinduet øverst ved personaletrappen og kiggede ud mod Søgade. Hun ventede på, at der blev ringet. Så snart, der blev ringet, skulle hun være klar til at servere for herskabet eller børnene eller gøre rent på deres værelser.

Fru Eff sad hver dag meget længe ved et chatol i soveværelset og lagde makeup. Hver dag skulle „lille-pigen“ vaske fruens fødder og smøre dem ind i cremer og olie. Sønnen (Ole Henrik, der var efternøler) stod sommetider og råbte efter Gudrun Jensen, hvornår badekaret var klar til, at han kunne

komme i bad. For øvrigt medførte Ole Henriks fødsel, at fru Eff blev syg og siden havde et stift ben.

Døtrene skulle selv rede deres senge, men de kunne ikke selv „tæppe af“ om aftenen. Det blev gjort af personalet. Døtrene blev af personalet tiltalt: frk. Lis (for Elisabeth) og frk. Ella.

RINGEKNAPPER

Som „lille-pige“ skulle Gudrun holde hallen og trapperne ren. En dag så hun, hvorledes

Storstuen med flyglet som Elisabeth Eff spillede på. Foto: J. E. Friis, 1985.

konsulinden smuttede fra badeværelset og ind i soveværelset, og på vejen kørte en finger hen ad panelet for at checke om der var støv. „Nå“, tænkte Gudrun, „det er sådan, du vil ha' det. Så skal du aldrig kunne sætte en finger på mig.“ Og så blev der hver dag tørret støv af på panelerne!

Der var ringeklokker i alle værelserne, så herskabet kunne kalde på personalet. Blev der ringet 2 klemt, var det „lille-pigen“, der skulle komme. Blev der ringet 3 klemt, gjaldt det stuepigen. Kokkepigen blev der aldrig kaldt på. På ringeskabet i køkkentrappen på

første sal kunne man se fra hvilket rum i huset, der blev ringet. Så var det med at skynde sig derhen. Kokkepigen kom kun op, når der skulle diskuteres madplan.

Det var også „lille-pigens“ opgave at fyre op i de 5 kakkelovne, der var på 1. sal. Det skete med koks, som skulle slæbes op fra kul-kælderen.

Ved siden af soveværelset lå „kabinettet“, hvor familien somme tider sad og snakkede. I værelset ved siden af boede Ella. I den anden ende af 1. salen boede Elisabeth og drenge.

Den østlige ende af storstuen med den store kamin. Foto: J.E. Friis, 1985.

RENGØRING

Rengøringen foregik med en tæppebørste. Vinduerne skulle vaskes rene. Når der var hovedrengøring, lånte man en støvsuger hos en overmontør i Jernbanegade. Tænk, den velhavende konsulfamilie havde ikke selv en støvsuger!

Når der skulle være storvask, kom der en vaskekone. Bagefter blev der tændt op i en stor ovn, som stod midt i strygestuen i kælderen. Herfra blev der taget briketter og lagt i strygejernene. Så stod pigerne omkring ved borde langs væggene og strøg tøjet. På så-

danne dage var det bl. a. „lille-pigens“ opgave at vaske op. Ellers havde hun ikke nogle opgaver i køkkenet. Spisekammeret i køkkenet var der ingen andre end kokkepigen, der havde adgang til. Vinkælderen var Gudrun meget imponeret af

Gudrun skulle også pudse familiens sko. Det måtte ikke foregå inde i huset. Hun skulle stå uden for på kældeutrappen i husets østlige ende og pudse skoene.

Konsulen og konsulinden var uenige om rengøringsniveauet i huset. Fruen var meget pertentlig, mens konsulen ofte knurrede over

støjen og uroen ved den megen rengøring og knaldede sin dør i. Han var en meget bestemt herre. Gudrun har aldrig haft kontroverser med fru, men hun havde ry for at være hård mod sit personale, der ofte rendte af pladsen i utide.

Oppe på loftet stod der en stor dragkiste. Der skulle to mand til at løfte låget. I den lå der bl. a. en masse tøj, bl.a. matrostøj, som de nu voksne sønner havde brugt. Det fik „lillepigen“ lov til at tage med hjem til sine brødre, som så brugte det. Engang sagde fru Eff til Gudrun: „Hvis din mor mangler duge, så har de mange gode duge i Damaskvæveriet“.

I Damaskvæveriet, tænkte Gudrun. Hvordan skulle min mor dog få råd til sådan nogle duge. De skulle se den voksdug, vi har på bordet derhjemme!

SPARTANSK LEVEVIS

Konsulens levede meget spartansk, hvad kosten angik. I nabohuset (den grund, hvor nu nr. 12 ligger) havde konsulen sin virksomhed. På samme grund var der urtehave og en stor hønsegård. Det gav ca. 30 æg hver dag. De blev båret ned til en margarinefabrik i Låsbygade og solgt. Familien spiste ikke smør, men margarine.

Konsulen, der var kaffegrosserer, fik kaffen leveret fra kafferister Andersen i Låsbygade, der var gift med konsulens søster. Fru Eff sagde ofte: „Har vi allerede drukket det pund kaffe“!

Gudrun var meget imponeret af det fine tøj og pelsene, der hang i klædeskabene. Senere i livet så hun de gamle frøkener Eff gå i det samme gamle tøj og i nedtrådte sko gennem byen!

Konsul Chr. Eff.

Sønnen Valentin havde ikke det bedste forhold til faderen. Han sneg sig ofte ad bagdøren ned til køkkenet. I første skuffe i skabet lige indenfor døren til køkkenet var der en beskeden pengekasse, som blev brugt ved småindkøb. Den kunne Valentin godt finde på at benytte sig af.

Spisestuen som den så ud i 1985. Foto: J.E. Friis.

NÅR DER KOM GÆSTER

Fra vinduerne i Søgade 11 kunne beboerne følge med, når der var selskabelighed i Søgade 10. Så kom gæsterne kørende i hestedrosche, og der var rullet en rød løber ud for at tage imod dem. Indenfor blev herrernes overtøj anbragt på knager i toilettet i den østlige ende. Damernes overtøj blev anbragt i garderoben mod vest.

Når der var gæster, blev der sat et stort „overflødheshorn“ frem på spisebordet, men personalet fik aldrig noget af indholdet!

Når der var mange gæster hyrede konsulens en kogekone og nogle tjenere. Der skulle én tjener til for hver syv personer, der var inviteret som gæst.

Da kronprins Frederik (den senere Frederik IX) gæstede Kolding, var der fest for ham i riddersalen på Koldinghus. Her dansede frk. Elisabeth med ham. Senere hed det sig i byen, at kronprinsen den nat blev far til et barn i Kolding. Da frk. Elisabeth fik forelagt det rygte, sagde hun: „Det passer i hvert fald ikke, for jeg var sammen med ham hele aften“.

Gudrun Jensen som 90-årig ved den skuffe i køkkenet, hvorfra sønnen Valentin huggede mønter fra husholdningskassen.

ET STRENGT LIV

Konsul Eff var søn af købmand Hansen i Låsbygade. Han var faktisk staldkarl hos sin far. Når der kom kunder, skulle han spænde hestene fra og føre dem til stalden, mens kunderne gik ind i butikken for at handle. Hans mor førte sig meget „fornemt“ frem. Konsulen selv var en streng herre, selv om det var konen, der havde ført pengene ind i familien. Fru Eff stammede fra Tyskland, og der-

for holdt familien ofte ferie i Wassersleben. Fru Eff var endda bange for sin svigermor!

Gudrun har tit tænkt på, at hendes eget liv var rigere end konsulfamiliens. Der var ikke megen glæde i Søgade 10. Fruen og døtrene bestilte ingenting, men deres tilværelse forekom meget streng.

Da Gudrun sagde op efter to år, var især sønnen Hother ked af, at hun rejste. „Men hun kommer snart igen“, sagde fru Eff. Men du kan tro nej, tænkte Gudrun. Her kommer jeg ikke tilbage. Det varede altså også 76 år, før hun igen satte sine ben i Søgade 10.

Gudrun Jensen var meget blufærdig, da hun fik forelagt denne beretning til gennemlæsning. Hun bad om, at den ikke blev offentliggjort, før hun var gået bort. Hun døde i sommeren 2003 i en alder af 96 år.

Søgade 10 set fra Slotssøen, ca. 1920.

FRA ET HJØRNE AF KOLDING I KRIGENS TID

AF PAUL FREDERIKSEN

Fra gaden går man op ad fire trin. Klostergade 28, en virkelig grim ejendom fra begyndelsen af 1900-tallet. En afskallet trappe med mørtel mellem stenene – det kan kradses ud med en gammel skruetrækker, og vi har kun gamle skruetrækkere hjemme hos os. En ikke mindre grim og dårlig proportioneret gadedør, en tredjedel optaget af matteret glas og et spangardin. En ret køn forgang, som mor holder ren, med en snoet trappe til førstesalslejligheden, hvor slagtermester Peter Bonde bor med sin epileptiske husbestyrerinde, frøken Laura Riis, som har en næsten voksne søn, der bor i Ålborg – men hun er ikke gift.

Til venstre i forgangen indgangen til mit hjem indtil mit fjortende år. Først en lille entré, gangen kaldet, som senere bliver endnu mindre, fordi vi langt senere får indlagt toilet der. Hattehylden med knage under, blomsterbord under det korsformede vindue. Grønne planter, som fryser om vinteren, fordi gangen ikke kan opvarmes. På væggen en installation til elektricitetsmåler, intet skab, men endnu et af mors spangardiner til at skjule måleren med. Dør indtil stuen. Højt til loftet overalt – og det skal ikke forstås i overført betydning. To korsformede store vinduer mod gaden, alt træværk flødefarvet, blomstret tapet og sorte lister rundt langs med loftet.

I det inderste af stuens hjørner en meget vigtig og dominerende ting, kakkelovnen! Der er nu ingen synlige kakler, den er sort, sort og altid pudset med ovnsvæerte og avis-papir. Den er eneste varmekilde i lejligheden – næsten alt lander her og fortæres i et gløende helvede. Træ, koks, avisbriketter, på et tidspunkt tørv og brunkul som lugter fælt af prut. Der er jo krig i verden, og vi er ikke kræsne med hensyn til, hvad vi putter i maven på jerndyret i hjørnet. Et par gange om året skal den renses indvendigt, det klarer en af fars bekendte, han er en flink mand, men lider af hyppige anfald af noget, der hedder sanktvejtsdans, en nervelidelse, der giver ansigtstrækninger og urolige bevægelser, så det er en underholdende affære, når han besigtiger en af køkkentabureterne for at rense rørene med sine forskellige børster og redskaber.

Til venstre under et af vinduerne „fars ottoman“. Jeg kalder den fars, for jeg tror ikke, jeg nogensinde har set mor hvile på den. Den er et liggeapparat, meget slidt og en torn i øjet på mor. Brokadebetrukket, men nu er den slidt – op! Midt på gulvet og tæppet dette mærkelige spisebord, mærkeligt, fordi det ikke har fire ben som andre spiseborde, men i stedet to sokler, én i hver ende. Fire stole omkring. En skænk, et skab. De nævnte møbler fik vi i min „husketid“ – som nye,

Forfatterens tegning af ejendommen Klostergade 28.

hvordan det så ellers er gået til, og mor og far havde dem i al deres tid. Men der var også et gammelt avisbord med hylde under, en lænestol under det andet vindue og så nogle malerier, som far har købt. Jeg kan godt li' at kigge på de billeder og husker dem stadig hver for sig. De er et kig ind i verden uden for nummer 28. Vi har en gammel radio på det lille avisbord.

Modsat døren til entreen, fløjdøren, dobbeltdøren til soveværelset. Mere flødefarve med fyldninger, faktisk flot. Mon ikke her har været stue før, jeg tror det. Mor og fars

store dobbeltseng for endevæggen, klædeskab og kommode – alt fremstillet af min mors onkel Valdemar, Rose til efternavn, som bor i den grønne del af byen på den anden side af Slotssøen og Byparken. Min udtræksseng, som han også har forarbejdet, under et af de to vinduer, stadig store og korsformede. Ved vintertide is på det storblomstrede tapet. Et ikke særligt hyggeligt rum vel nok mest fordi det er uopvarmeligt.

Fra soveværelset en dør til dét, der senere bliver „mit værelse“ – nu roderum, pulterkammer, opmagasinering af mange af de

ting, som far nu slæber hjem, sommetider kan vi næsten ikke få døren op for „effekter“.

Vort blå, blå køkken kommer vi også til fra stuen, og fra køkkenet er der yderligere en dør til mit værelse. Foruden er der en dør til den meget dunkle baggang, som fører til kælderen, første sal og loftet, men ikke mindst til baggården med lokummerne.

Køkkenet er lejlighedens pulserende hjerter, her regerer min mor med potter og pander. Alt er blå, blå, blå! Gasapparater, gasovn, skabe til det høje loft – jeg skal op på en taburet for at nå småkagerne, senere mors store husholdningspung. Underskabe til gryder og fade, frønnet køkkenbord med masser af myrer hver sommer. Vi vasker os her, og far barberer sig med kost og skraber foran det lille opretstående spejl, som han anbringer på køkkenbordet.

Vi kigger ud i en nærmest lukket baggård med de 10-12 retirader og et pissoir. Skraldespande som om sommeren stinker om kap med lokummerne. Her er rotter, men der er jo også mad nok at hente for dem. Ikke alle er lige flinke til at få låget ordentlig på blikskraldespandene, som ofte er overfyldte med køkken- og slagteaffald.

Under stueetagen har vi også et par kælderrum til brændsel, det uheldige er blot, at her står kloakvandet lejlighedsvis op og oversvømmer vores ting. I kælderen og baggangen lugter der fælt efter sådan en omgang. Der er rengøring til mange dage, oprydning af brændsel og værktøj – alt sejler. Fænomenet optræder ved højvande i havn og å, som jo er lige i nærheden – at det ikke kun gælder vores ejendom, er en ringe trøst!

Der er mærkt i kælderen, hvor far trækker søm ud af affaldstræ, som han bringer hjem.

Derefter bliver det savet i passende stykker og stablet, og det er noget, jeg kan hjælpe ham med. Sømmene retter han selv ud på en sten eller på det støbte cementgulv, de kan jo bruges igen! Det var der mange ting, der kunne under krigen.

Ejendommen, vi bor i, er en lidt rodet affære, en hjørneejendom i to-tre etager, sammenflicket i flere omgange. To beboede etager plus loft i den ene gade, tre beboede etager i den anden. Fuld kælder med utrolig mange rum under hele komplekset, her er mus og rotter og en gang imellem en død kat, som sikkert har indtaget for meget „ratin“, der ellers kun er beregnet til rotterne. Bagsiden af ejendommen vender direkte ud til

Munketrappen fotograferet af Gudrun Hechmann, 1977.

den jyske længdebane med to hovedspor og et rangérspor, da beliggenheden er tæt ved banegård og godsbane. Togstammer forspændt damplokomotiver, sommetider to, drøner forbi ved dag og nat. Det larmer og huset ryster – for slet ikke at tale om svineviet med sod og lugt, der er til stor fortrydelse for de koner, der har vasketøj til tørre i baggården.

Værtsparet hedder Holm, hr. og fru Holm. Et par gamle rokkehoveder. Han altid med bowler og stok, fru Holm husker jeg kun siddende i en stol. De bor herskabeligt tilbage trukket i en stor 1. sals lejlighed, passer sig selv og blander sig ikke, altså når bare huslejen falder præcis, så det gør den! Der er ni lejemål i ejendommen, lejligheder altså, der til to butikker – en slagterforretning og en marskandiserbutik. Loftetagerne er optaget af en række udlejningsværelser af højst varierende beskaffenhed, de er simpelthen brandfælder, opdelt som de er med brædder og pap, direkte under et sort skifertag med brøstfældige tagvinduer, hvoraf nogle ikke engang kan åbnes. Opvarmningen foregår ved hjælp af primus eller små brændeovne, og der er overhovedet ikke isoleret. Hvem, der bor her, har jeg ikke styr på, men jeg har en klar fornemmelse af, at de ikke kommer fra de højere sociale lag. Dog véd jeg, at slagterens skiftende svende har et værelse direkte over slagterens lejlighed.

Derimod husker jeg udmærket familierne i lejlighederne, for der er jo børn på min egen alder, mine legekammerater: Finn og Bjarne, Helle og Hanne, Joan, Ole og Birte, deres lillesøster Dorthe og flere med dem. Senere kommer Lis og Grethe til, men de er større end os, og leger med nogle længere

henne i gaden. Legepladsen er for det meste den brolagte gård med retiraderne og skraldespandene, altid lugter her af lort, men det er et helt herligt sted for vor fantasi. Her er kælderhalse med farlige trapper, opgange, slagterens store ildelugtende kødkasser til hulebyggeri, et skrummel af et cykelskur, som blev klasket op i krigens tid – og så naturligvis vilde katte „en masse“!

Men ellers er den nære verden gaderne – to blinde gader, der løber langs hjørneejendommens facader, de stopper begge ved det røde tremmestakit, som afgrænser banen. Men der er også en „smedens sti“, som fører til verden. Den er ikke forbudt, men vi kommer der sjældent, i de år i hvert fald, måske vi kommer virkelig tæt på togene her, selv om det røde stakit fortsætter i hele stiens længde.

Der er en „Munketrappe“, som sammen med en gangbro krydser jernbanen. Her er det helt fornøjeligt at opholde sig, når togene drøner under broen, og vi indhylles i ildelugtende kulrøg fra de store lokomotiver. Men der er jo også de nærliggende brolagte gader med telefoncentral, butikker og et par hoteller, vaskeri – tidligere var det byens værtshusmiljø – nu er her bare et par enkelte tilbage, og det er vel nærmest en lidt kedelig afkrog af byen.

Far var C.B.-er i disse sidste år af den anden store krig i Europa og verden. C.B. stod for „Civilbefolkningens beskyttelse mod følgerne af luftangreb“. Jeg tror ikke, han kunne lide det, men sådan var det! Far levede allerede dengang ud fra devisen om, at den, der lever skjult, lever godt! Det her var for ham en måde at træde frem på, tage ansvar og give sig til kende, det huede ham

Min far i CB-uniform.

ikke – det var slet ikke ham! Husarblå uniform med påsyet ovalt C.B. skilt i blik, skråhue, stålhjelm, gasmaske i riflet, camouflagerfarvet paphylster, ingen bevæbning ud over en gummiknippel, men det modsatte ville også have været ham imod, for min far var et fredeligt menneske. I bogen „Kolding under Besættelsen“ fra 1946 står: *Byens befolkning bør være i dyb taknemmelighed mod disse mænd, der uegennyttigt og mere eller mindre frivilligt måtte udføre den trættende vagttjeneste ved siden af deres daglige arbejde“.*

Dér er det, mere eller mindre frivilligt! Jeg tror ikke, far havde let ved at indordne sig, og hvad hans daglige arbejde i grunden bestod af i disse år, har jeg ingen idé om, men mor arbejdede en overgang på et muslingekøgeri på havnen, som lå tæt ved, hvor vi boede. Hvordan det hele gik op med verdenskrig på lokalt plan, fars vagttjenester og mors arbejde – ind imellem natarbejde – er lidt uklart, men jeg véd kun om en god og tryk tilværelse i disse år. Mor måtte have et Ausweis med billede, et slags pas, for at komme ind på havneområdet om aftenen, når hun skulle passe sit arbejde. Området var stærkt bevogtet af tysk militær, og den slags kunne måske gøre os lidt utrygge.

Far og mor var så glade for hinanden, de var glade for mig, og de viste det. De dansede til en gammel brugt rejsegrammofon, som far havde hjembragt. Hvor måtte den trækkes op mange gange for at komme igennem „Skamlingsbanken“ og sømandsviserne, som helt klart var de foretrukne. Gamle defekte og ridsede lakplader udgjorde et forunderligt

Min mors Ausweis.

paradis for os. Skulle man endelig købe en ny plade i „Polyphon“ i Østergade, skulle der afleveres en gammel i stedet, og det var jo ikke altid let at afgøre, hvad det skulle være for en – men krig var krig! Jeg havde en bror, men vidste det ikke!

Når vi kigger ud af vinduerne mod gaden, ser vi over på en to-etagers ejendom. Her er smedje, maskinfabrik og beslagsmedje. Hestene fra byens mejerier og vognmænd bliver skoet her, så dagen igennem sker der en masse, der absolut er værd at kigge på. En spændende verden for vi drenge, blot må vi jo ikke komme for tæt på de store krikker. Det sker mere end én gang, at en hest, som åbenbart ikke er interesseret i nye sko, stikker af hen ad brolægningen, og det vækker altid jubel, når den skal indfanges igen.

Rundt om hjørnet til én af de gader, som fører til byens centrum, ligger den lokale café eller værtshus, om man vil. Den hed Munkecaféen og værtsparret hed Fallesen. Et estimeret sted, hvor de lokale handlende mødes formiddag og eftermiddag. Fulde mennesker tolereres ikke. Der diskuteres, rafles og spilles kort. Værten hedder Harald og har træben. Han har et par søstre, sommetider tre, til hjælp ved serveringen og køkkenet, alle nogle virkelig voluminøse damer. Der er også en datter, som tilhører det lettere kavalieri, hvad det så betyder. Ingen fortæller mig det, men det går op for mig, at det ikke har noget med heste at gøre. Men hvor er hun dog dejlig!

En langagtig gård med have skilles fra smedens gård af en høj mur, og den fjerneste ende af haven vender direkte ud til smedens sti. Æbler og blommer trives fint her, så det er om at holde sig gode venner med caféfa-

milien, der om sommeren opholder sig utrolig meget i den lille have. Naboen til den anden side er en temmelig stor ligkistefabrik, hvor der altid dufter af høvlspåner og maling, og de folk, som arbejder her, er lige så blege som de produkter, de fremstiller.

Men her er også et par børn, som jeg leger med og på et tidspunkt, da jeg er blevet noget større, får de mig med i en søndags-skole. Jeg var glad for det og tilbragte mange søndagseftermiddage med at synge og høre det glade budskab.

Men krigen går på hæld, vi hører BBC, og far inviterer et par tyske menige indenfor for at lytte med, det tør vi nu! De dejlige befrielsesdage med sol og fest, dalere til børnene og glade ansigter overalt, men også de triste tyske kolonner på vej mod syd, en forarmet armé helt til hælene. Et par uger efter freden holdt der uden for vore vinduer et tysk lazarettog i mindst en uge med sårede tyske soldater fra det norske felttog. Hvor var det sørgeligt at overvære – skrigene fra de sårede, lugten og griseriet. Heldigvis bar venlige selvtænkende kvinder fra ejendommen ekstraforplejning til de sårede i toget, men dagligt kunne vi overvære, at der blev kørt lig og hårdt sårede væk i sygebiler – og svine-riet, da toget kørte til endnu værre forhold i Tyskland, var ubeskriveligt. Godt nok blev der spillet, sunget og spillet kort i lazarettogget, men lidelsen var til at føle på! En ny og anderledes tid skal tage sin begyndelse – min første „fredstid“!

I vort kvarter havde der været rigelig med sabotage og schalburtag, sågar jernbanesabotage på „blokposten“ lige uden for køkkenvinduet, det var virkelig tæt på. Alle vore vinduer havde været blæst ud mere end

Situationen efter sabotagen mod blokposten i vestenden af Kolding Station 10. marts 1945.

én gang i løbet af de fem år, krigen varede, det var et lidt „belastet“ kvarter, vi boede i, altså, tæt på bane og havn, telefoncentral, tyske indkvarteringer på hoteller, to dagblade i nærheden, alt sammen oplagte mål for sabotørerne og deres modpart.

Midt i det hele var min mor så syg, at hun måtte til Århus for at behandles. Ak, hvor jeg dog savnede hende! Mors moster Thea fra den grønne del af byen lavede mad til os i den periode, hvor mor var indlagt, jeg kunne godt lide hende, men far var ikke god til

Thea. „Hør nu, Frederiksen, synger den mand dog ikke pragtfuldt?“ – det var en italiensk sanger Caruso, men far var absolut ikke vild med ham. Det var han heller ikke med fløjlsgrøden, som moster frembragte, alt mens hun sang duet med Caruso. Mon de i grunden ingen radio havde i den del af byen, hvor hun boede? Far besøgte mor i Århus, men jeg fik aldrig lov at komme med. Det var besværligt og dyrt. Vort hjem var ikke „helt“ uden mor, og både far og jeg var triste i den periode.

Et par år efter krigen begyndte skolegangen. Mor fulgte mig til den røde bygning Blæsbjergskolen i Blæsbjerggade. Jeg tror, jeg glædede mig til at komme i skole, og jeg blev også virkelig glad for at gå der. En lidt ældre dame, eller var hun nu det, frk. Krogh blev min klasselærerinde fra 1. til 5. klasse. Hun var dominerende og kontant, religiøst indstillet. Fadervor og morgensang hver dag og megen vægt på religionsundervisningen. Set på afstand har det præget en meget stor del af mit liv, og jeg har vist aldrig helt kunne frigøre mig for den religiøsitet, hun indgav mig.

Vi lærte alfabetet via små kulørte tegninger øverst på tavlen – de var flotte og så kulørt kridt! A for abe, E for elefant, S for sol og så videre. Jeg havde let ved det. Jeg fik mine tæv i skolegården og gav da også selv nogen. Jeg nåede også at få smadret et dejligt lommeur, som jeg havde fået af slagter Bonde, men det kunne da heldigvis repareres.

Efter befrielsen, men også i de sidste krigsår, var her mange tyske flygtninge. Kvinder, børn og ældre på flugt fra bombekraften i de tyske storbyer, senere for russerne, som de virkelig frygtede. Store flygtningelejre var hurtigt blevet indrettet, og de skulle bevogtes – det var tildels også C.B., som stod for det. Det var meget velorganiseret, men hvilken tragedie var det dog ikke at se alle disse fattige mennesker bragt fjernt fra deres vante omgivelser og ejendele, hvis der da var nogen tilbage, buret inde bag hegn og pigtråd. Far fortalte mange triste historier herfra, men der var da også mange muntre episoder.

Vi besøgte ham på nogle af hans vagter, muntert var det ikke. Jeg husker et særligt

besøg i Tvedvejlejen. Far og hans kammerater pillede et projektil ud af en skarp patron, vrikkede projektilet forsigtigt ud og lod så mig affyre geværet med det løse skud i – hvor var jeg stolt, da braget rullede gennem lejr-gaderne, men mon ikke lejrbeboerne har tænkt deres?

Der var også et „Parkkompagni“ med al tyskernes efterladte isenkram, som jo skulle destrueres. Det flotte navn dækkede over nogle store camouflagede haller på nordhavnen samt nogle pladser med tyskernes biler, tanks og våben. Hvad her gik til af „værdier“, var ikke småting. Alt blev skåret i stykker med skærebrændere, og far havde arbejde her i et par år. Jeg kan tydeligt se for mig, hvordan geværer i rækker blev anbragt på et tipvognsspor – og så kørt over i tusindvis. Det gik der som sagt nogle år med, mon alt i grunden nogensinde blev normalt efter denne store krig? Vort familieforhold var vist nok lykkeligst i de krigsår og årene lige efter. Vi havde så meget sammen. Til jeg var tolv år havde jeg en dejlig barndom, omgivet af rare mennesker, intet truede mig, jeg var tryk – intet senere blev så godt som de år.

Min elskede slagtermester Christian Bonde døde i slutningen af fyrrerne, og det var en virkelig stor sorg for mig, måske den første. Nu var det slut med at se dette „store“ menneske, i begge betydninger. Jeg, vi, mine forældre holdt også meget af ham, skulle ikke mere høre hans dunkende stok i gulvet, når han sad i sin røde, smukke plydsstue og hørte „gammeldags dansemusik“ – åh, hvor han nød det! Det var også slut med at bage julekager sammen med frk. Riis i det store køkken, ture i skoven med hende, en enkelt tur til København for at besøge hendes klep-

Slagtermester Bonde.

tomaniske søster var det også blevet til – ak, alt det ville sikkert være slut og borte nu, for frk. Riis skulle vel ikke blive boende i den meget store lejlighed?

Bonde blev begravet fra den store, smukke kirke Sct. Nicolai Kirke, og jeg måtte op og se hans blomstersmykkede kiste – den var flot, og jeg var ked af det – helt uden forståelse for, at livet hører op. Jeg fik et par ting efter ham, som jeg havde været glad for – far fik hans stok med navnepladen på – den har jeg i dag. Jeg har også hans salmebog med et

billede af ham. Han var en dejlig ven for et barn, men også for de „små“ i samfundet.

Inden jeg helt forlader besættelsen og afslutningen af krigen, skal Bølles historie fortælles her: Hendes rigtige navn var Doris, men hun blev aldrig kaldt andet end Bølle, hvorfor véd jeg ikke. Hendes far var svensker, hvis det da var hendes far. Han var en stor højtalende og lidt grov person, men han var egentlig meget flink over for os børn. Langt senere blev han vicevært i ejendommen – og det gik lidt ud over det gode forhold, for vi var jo ikke for gode til at rydde op i gården og den slags ting. Hans profession var flyttemand, det blev sagt, at han var god til flygler og klaverer, han havde jo også størrelsen til det. Han var også god til bajere, og når først han og sadelmageren, som også boede i ejendommen med sin lille visne kone, havde pisset af på pissoiret, ja så duftede der virkelig lifligt i hele gården. Den nye slagter havde forøvrigt heller ikke noget imod at være med i „koret“

Fru „svensker“ var en flittig madamme og absolut med et udseende som en sådan. Hun tilbragte megen tid i vaskekælderens blandt fyldte træbaljer og en hvæsende gruekedel. Mon hun i grunden ikke vaskede for andre?

Bølle var ca. 25 år gammel, da jeg først husker hende. Hun var et yndigt, sart væsen, som boede hjemme hos forældrene. Hun ekspederede i et parfumeri i byen og strikkede meget i sin fritid, trøjer og sweatere til venner og bekendte. Også bestillinger tog hun imod. Disse var ofte af optrevlede ting, for det var jo lidt småt med den rigtige vare i disse år. Men hendes rolige og regelmæssige tilværelse faldt på, at hun forelskede sig i en

tysk soldat, rigtig forelskede sig! Det var jo ikke forbudt, hvem kan da også bestemme over følelser, men det skulle hun åbenbart ikke have gjort, og i befrielsesdagene faldt hammeren. Af mere eller mindre selvbestaltede „frihedskæmpere“ – jeg kan sagtens så tvivl om et par stykker, blev hun hentet ned fra lejligheden og gennet op på ladet af en lastvogn sammen med flere andre, som jeg ikke kendte. Her blev de klippet fuldstændig skaldede foran en stor, jublende flok mennesker. Jeg husker, jeg græd, jeg holdt meget af Bølle og forstod ikke rigtigt, hvad der gik for sig. Hvordan kunne det forøvrigt gå til, at jeg overværede denne episode? For mig var det ingen forlystelse, og Bølle var i hvert fald ingen „tyskertøs“! Jeg husker ikke, at der var nogen, der blev klippede, da englænderne år efter tog hjem igen!

Bølle gik i måneder med tørklæde om hovedet, men viste sig ikke meget ude. Det var utroligt hårdt for forældrene, fru „svensker“ skammede sig og græmmede sig, men vi holdt heldigvis ikke op med at komme hos familien, hvor jeg havde mange gode stunder. Langt senere gik Bølle og jeg meget i byens to biografer sammen, hun betalte, jeg stod i kø, og vi sad altid i „loge“, hvis det var muligt. Jeg tror, Bølle følte, hun kunne gemme sig lidt der. Hun skiftede af samme årsag job fra en butik i bymidten til én lidt uden for den egentlige by. I en temmelig sen alder blev hun gift med en landmand, og hun var lykkelig for at flytte på landet, væk fra byen med de dårlige minder.

Ikke trods alt, for sådan var det ikke – men på godt og vel halvtreds års afstand var Kolding en spændende by, og det var en spændende tid at være nærværende i.

Paul Frederiksen og frk. Riis.

KVARTERLØFT I SYDVEST KVARTERET

AF KAREN SOMMER MØLLER

KAN MAN „LØFTE“ ET KVARTER PÅ 7 ÅR?

I årene 1997 til 2001 fik Sydvest Kvarteret den unikke mulighed at være omdrejningspunkt for et spændende forsøg, der har involveret tusindvis af beboere, de fleste forvaltninger i kommunen, politikere og besøg af ikke mindre end 4 ministre.

By- og Boligministeriet iværksatte 7 kvarterløftprojekter i forskellige bydele i Danmark med det formål at „løfte“ bydelene ved en samlet indsats. Sydvest Kvarteret blev udvalgt som et typisk byområde for en provinsby, dvs. et blandet kvarter med en stor bredde i beboersammensætningen, hvor ca. halvdelen var ejerboliger og halvdelen lejeboliger.

Sammenlignet med de københavnske kvarterløftområder stod Sydvest Kvarteret ikke over for problemer i samme målestok. Ikke desto mindre havde kvarteret et lidt dårligt omdømme i den imageundersøgelse, der blev lavet som begyndelsen til projektet. 39% betragtede kvarteret som socialt belastet, 5% som fysisk nedslidt og 2% som belastet af trafik. Samtidig var kvarteret dog også kendt for dets attraktive villaer og grønne områder (9%).

Udover imageundersøgelsen blev projektet indledt med en storstilet spørgeskemaun-

dersøgelse, der blev iværksat i 1997 blandt samtlige beboere i kvarteret. Beboerne blev spurgt om, hvad de så som problemer i deres område, og hvad de så som kvaliteterne i området. Resultatet af undersøgelsen blev fremlagt på en konference for fremmødte beboere, politikere og embedsmænd, og begejstringen var stor for at være med i projektet.

Der blev nedsat tværgående arbejdsgrupper, og i de kommende måneder blev der arbejdet intenst med udarbejdelse af Kvarterplanen – en helhedsplan for de kommende års indsats, der både beskrev fysiske, sociale, miljømæssige og kulturelle succeskriterier.

Det overordnede mål var at opnå bæredygtighed i bredeste forstand ved at skabe en styrket identitetsfølelse med området og inddrage beboerne aktivt i hele processen. Inspirationen til denne såkaldte „bottom-up“ metode kom fra Skotland, hvor man havde gode erfaringer med at inddrage beboerne i kvarterløft og etablere tværgående partnerskaber mellem offentlige og private parter til at løse problemer.

Jeg blev ansat som projektkoordinator i november 1998, hvor den første begejstring var blegnet en smule. Mange aktive var faldet fra siden den første konference. Nogle fordi rammerne for de bevilgede 105 mio. kr.

ikke havde været fremlagt tydelige nok – 75 mio. kr. til byfornyelse, 20 mio. kr. til helhedsprojekter, grønne områder og kvarterhus og 10 mio. kr. til selve processen – til nye ideer undervejs. Mange beboere havde fået opfattelsen af, at man selv kunne fordele de bevilgede 105 mio. kr i kvarteret. Andre var skuffede, fordi resultaterne ikke viste sig hurtigt nok. Fra beslutningen om at opføre Kvarterhuset til den fysiske igangsættelse af byggeriet gik eksempelvis ca. 3 år. Og endelig var der nogle, der faldt fra, fordi det bare gik op for dem, at det at løfte et kvarter kræver et langt sejt træk. „Det ta’r tid“ sagde skotterne til os igen og igen. Men så længe...

RENOVERING AF STEJLBJERGANLÆGGET OG GRUNDLOVSARRANGEMENT

Det første større projekt, som blev gennemført, var renoveringen af Stejlbjerganlægget, der officielt blev genindviet den 5. juni 1999 – på 150 årsdagen for Grundloven og 2 år efter, at kvarterløftprojektet var sat i gang.

Forud havde en tværgående arbejdsgruppe med beboere, en repræsentant fra kommunens driftsafdeling og en anlægsgartner været på besigtigelsesture til andre parker og legepladser, ønsker til anlægget var diskuteret – fra belægning til lamper, projektet blevet fremlagt for Styregruppen for Kvarterløft og var endelig nået frem til anlægsfasen, som kommunens driftsafdeling stod for.

Selve indvielsen druknede i regn – det nysåede græs led hårdt under gummistøvlerne, afviklingen af taler, de musiske indslag, plantningen af grundlovsegen ved borgme-

steren og hoppeborgen kunne godt have tiltrukket mange flere – men alligevel blev dagen symbolsk et vendepunkt for kvarterløftprojektet.

Det var beboerne i gruppen bag renoveringen samt gruppen „Kultur & Fritid“ der havde stået for hele arrangementet.

I 2003 er grundlovsarrangementet i Stejlbjerg vokset til Koldings største med flere tusinde deltagere – stadig udelukkende med beboerne i Sydvestkvarteret som drivkræfter i samarbejde med kirken, partiforeninger og andre foreninger i en skøn blanding af folk, der ellers ikke ville have noget til fælles at mødes om. Det er lidt morsomt at tænke på, at beslutningen om at etablere kraft til scenen i anlægget blev truffet i sidste øjeblik.

UGE 30 – FERIE I EGET KVARTER OG GADEMIX

Arbejdsgruppen bag „Socialt forhold“ havde også en langsom begyndelse. Det var svært som beboer at finde ud af, hvad og hvordan der kunne tages fat, selvom man nok kunne se, hvilke problemer der var, blandt andet at der manglede et sted af samle de unge, der ikke i forvejen deltog i det etablerede fritidsliv.

Kickstarten blev en „Social konference“ i 1999 mellem fagfolk fra Socialforvaltningen og beboere, der ved en samlet „brainstorm“ fik defineret en række ideer til sociale initiativer.

En af dem var „At holde ferie i sit eget kvarter“, der senere blev en realitet i samarbejde mellem tre familiekonsulenter og arbejdsgruppen. Planen var at opstille et cirkustelt i 5 dage i uge 30 på plænen foran blokke-

Aktivitetstien på „Den Grønne Linie“, 2001. Foto: Peter Kjær.

ne på Junghansvej/Knud Hansensvej – hvor der skulle være aktiviteter og mulighed for overnatning, idet man vidste, at mange børn i området ikke kom på ferie. Selve samarbejdet i planlægningsfasen mellem beboere og forvaltning var spændende, idet kvarteret var kendt som et område, der var „svært at komme ind i“ som familiekonsulent. Beboerne kunne – set udefra – nok have problemer, men til gengæld var der også et tæt netværk og tendens til „at holde tæt“ og ikke be' om hjælp – især ikke fra en Socialforvaltning. Det fælles ønske om at lave noget godt for børnene overvandt imidlertid tendensen til at holde afstand, så projektet blev en succes.

I 2003 har „Uge 30“ holdt 5 års jubilæum. En dag blev 200 børn og voksne sendt med bus til Sommerland Syd. Der er etableret en forening bag „Uge 30“, så beboerne selv driver projektet, men stadig er familiekonsulenterne velkomne på besøg. En af familiekonsulenterne er nu leder af Gademix og har på denne måde bygget videre på den værdifulde tillid fra „Uge 30“.

KVARTERHUSET

Et stort ønske i spørgeskemaundersøgelsen fra 1997 var ønsket om et fælles samlingspunkt i kvarteret – et hvor man kunne mødes over en kop kaffe, have mødelokaler og

værksteder samt et sted, som man kunne leje til større begivenheder. En arbejdsgruppe bestående af beboere og embedsmænd fik, på baggrund af besøg i andre huse, beskrevet et programoplæg til, hvad Kvarterhuset, som gruppen kaldte stedet, skulle indeholde.

1998-1999 gennemlevede gruppen imidlertid en turbulent periode, hvor placeringer for huset blev drøftet, og gruppen arbejdede hårdt på at sikre den fremtidige drift i Kolding Kommune. Der var tale om to mulige placeringer: I tilknytning til KFUM-hallen eller på en tom plads ved hjørnet af Enevold Sørensens Vej og Junghansvej. Ved KFUM var der i forvejen tilknyttet personale, og der fandtes mange aktiviteter. På den anden side var der blandt beboerne et stort ønske om et selvstændigt hus – et sted for personer, der ikke nødvendigvis var til sport. Diskussionen for og imod gik højt. Både blandt beboere, i KFUM og i Styregruppen.

På et borgermøde i januar 1999, hvor placeringen af huset skulle afgøres, kom der imidlertid et tredje forslag frem – CF-kaseren på Lykkegårdsvej, der var på vej til at blive rømmet. Det var et forslag, der vandt gehør blandt beboerne. Placeringen på Junghansvej blev 2. prioriteret. 6 måneder senere viste det sig dog, at købet var umuligt. Interessen havde fået prisen til at stige udover den pris, Kolding Kommune var villig til at betale.

Byrådet havde fra begyndelsen ikke afsat penge til drift af Kvarterhuset. Det skulle være de frivilliges hus. Erfaringer fra andre huse fik dog kommunen til at gå med til et driftstilskud på op til kr. 625.000 – nok til også at ansætte en husleder. 18. december 2001 – 12 dage før ministeriets tilskud til

kvarterløft ophørte, stod huset klart. Indvielsen skete et par måneder efter – med frivillig bespisning af godt 200 gæster!

LØFTET!

Nu hvor jeg kan se tilbage på de seneste 5 år i projektet med helikopter-perspektiv, er det tydeligt at både op- og nedture undervejs i processen har virket som tandhjul, der faktisk bidrog til at bringe os videre til det næste trin. De 3 nævnte eksempler er blot nogle af de tandhjul, der har været i gang. Hele den fysiske del af projektet – Byfornyelse, Den Grønne linie, lokalbladet „Sydvesten“ er lige så vigtige elementer som de nævnte. At bruge de fysiske projekter som løftestang for en social proces har i høj grad været nyttig.

Selvom mange faldt fra i arbejdsgrupperne, siden de blev etableret i 1997, har grupperne alligevel vist sig levedygtige, og de er nu omdannet til partnerskaber, der har skabt målbare resultater. Styregruppen for kvarterløft med den tværgående sammensætning af beboere, politikere og ledende embedsmænd blev fra 2002 omdannet til Udvalget for Sydvest Kvarteret, der arbejder for en fortsat helhedsorienteret indsats i kvarteret og understøtter de etablerede partnerskaber.

„Kvarteret har i høj grad nået sin målsætning mht. at skabe en større stedsidentitet“ hedder det i By og Bygs evaluering fra 2002, og kvarteret har fået et bedre omdømme. Færre betragter kvarteret som socialt belastet og nedslidt, og mange af kvarterløftinitiativerne som Kvarterhuset, renovering af Stejlberghusene og Grundlovsarrangementet er blevet kendte.

Kvarterhuset, 2001. Foto: Peter Kjær.

Man siger jo, at alle menneskets celler ændres på 7 år – man kan jo næppe sige det samme om et boligområde, men tankevækkende er det dog, at kvarterløftet har virket. På 7 år er der opnået et løft – både fysisk og mentalt.

KILDER:

Baun og Partners: Imageundersøgelse 1997.

Sydvest Kvarteret. Kvarterplanen 1998.

By og Byg: Kvarterløft i DK – sammenfattende evaluering 2002.

NIRAS konsulenterne: Imageundersøgelse 2003.

NOGET OM KOLDINGS KLOAKKER

AF H. C. ERVALD

Skjult for vore øjne under vore fødder i Koldings gader og veje, er der et virvar af forskellige ledninger. Vi kan kun se dem, når vi graver os ned til dem. Ældre ledninger ligger ikke altid, hvor vi forventer at finde dem. Og graves der for at finde en ledning eller for at etablere en ny ledning, sker det ofte, at man støder på ledninger, som man ingen anelse havde om, eller man finder f.eks. fundamentrester, gamle brønde eller noget helt tredje, som fortæller om tidligere tider i Kolding bys historie. Alle disse usynlige ledninger, enten de nu er til vand, gas, el, tele eller andet, er alle sammen etableret i tidernes løb som et resultat af menneskers opfindsomhed, udvikling og fremskridt, og de hører i dag helt naturligt til i vort moderne velfærdssamfund.

Ved kloakledninger forstås rør til bortledning af spildevand og overfladevand fra både private og virksomheder. Uden et vel planlagt kloaknet ville hverken vi eller naturen have det særligt godt.

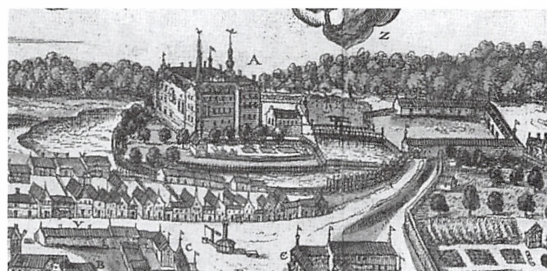
KLOAKKER OMKRING ÅR 1600

På det ældste kort over Kolding, Rantzaus kort fra ca. 1585 kan man tælle 225 huse svarende til ca. 2500 indbyggere. Man må beundre tegneren for hans fine streg og de mange detaljer. Man får et godt indtryk af

slottet, kirken og husene i byen. Og selv om målestoksforhold og perspektiv langt fra er korrekt, er det nemt at genkende Koldings byplan. Smuk og indbydende ser byen ud.

Hvad man ikke kan se, er, at nogen ren og hygiejnisk by har den ikke været. Gaderne havde ikke dengang en fast belægning, kun lidt brolægning ud for enkelte huse. Der var mange gårde med dyrehold inde i byen. Det har flydt med gødning, skarn og skidt. Beboerne smed deres affald ud på gaderne. Byens svin løb rundt og rodede overalt, selv på kirkegårdene oprodede de gravene.

På Koldinghus ville det heller ikke have været behageligt for os at færdes med vore sarte næser. Der har lugtet fælt af latrin. Et toilet kaldtes dengang en hemmelighed, det var de små karnapper, som man kan se på tegningen på slottets vestmur. Her kunne

Detalje af Rantzaus kort, der viser Koldinghus. Vestmuren med hemmelighederne ses til venstre.

Rantzau's prospect af Kolding fra ca. 1585. Prospektet er fra Braun og Hogenbergs værk *Civitatis orbis terrarum*, bd.5. Det er lavet på foranledning af Henrik Rantzau, der var statholder i Slesvig-Holsten.

man så gå ud og lette sig. Ekskrementer og urin faldt så herfra på jorden nedenfor. Andre „hemmeligheder“ var murede udvendige latrinskakter. Når skakten var fyldt op, kunne der åbnes en dør forneden, og skakten kunne tømmes. Nogle skakter gik kun halvt ned og var åbne forneden, så latrinen og andet affald faldt direkte på jorden. Dette kunne så sammen med andet affald, der lå på

terrænet, ved passende lejlighed læsses på vogne og køres væk. Sandsynligvis blev affaldet kørt ned til åen og smidt ud i vandet.

På Chr. IV's tid blev der i Koldinghus' nordfløjs ydermur bygget nogle særlig fine hemmeligheder. I alle 3 etager blev udhugget to små rum til hemmeligheder. Mellem rummene var der en lodret skakt, der førte ned under kældergulvet. Her dumpede latri-

Udgravning af kloakledning på slotsbanken ved Koldinghus 1900.

nen ned. Fra springvandet i gården var der under terræn og kældergulv udført en kanal til skaktens bund. Fra springvandets bassin har man kunnet åbne for vand til kanalen og således skylle latrinen ned i Slotssøen. De var således Danmarks ældste vandskyllede toiletter!

På slotsbankens sydside kan stadig ses en muret kanal af munkesten. Den kommer frem inde fra bankens dyb. Det er en afløbskanal, måske kun for at kunne bortlede vandet fra slottets tage og gårdsplads, men måske også spildevand fra slottets køkken. Det er altsammen løbet ud i voldgraven og er dermed Koldings ældste kloakledning!

Afledning af regn og spildevand har man fra gammel tid ledt til de af naturen dannede grøfter. Der har været flere grøfter i Låsbygadeområdet, som fører ned til det, vi i dag kalder Slotssøen, men som oprindeligt var et lavt, ufremkommeligt sumpområde. Vedr. Slotssøen se s. 104.

Man har ledt spildevandet gennem både naturlige og gravede grøfter ned til Kolding å. Hvor grøfterne har skullet krydse gader eller veje, har man lavet gennemløb som eksemplet med kloakledningen ved Koldinghus, eller man har lavet kanaler muret op med lodrette sider af mursten eller almindelige marksten, som herefter er afdækket med flade natursten. Stenkister bliver en sådan underføring kaldt.

I 1585 var Kolding en forholdsvis stor by, og frem til 1627 trivedes alt i Kolding, men så var det forbi med Koldings storhedstid. Krige og ulykker væltede ind over landet. I 1628 blev Jylland besat af Wallensteins tropper, og Kolding blev plyndret. I 1644-45 var det Torstenssons svenske soldater, der røvede og plyndrede. I 1657 blev Jylland igen besat af svenske tropper, og plyndringer og elendighed blev igen befolkningens hårde skæbne. Den 30. januar 1658 marcherede svenskerne på isen over det tilfrosne Lillebælt. I september 1658 rykkede en hær af brandenburgere og polakker os til hjælp. Men disse vore „venner“, især polakkerne plyndrede og plagede befolkningen værre end vore værste fjender, og endvidere bragte polakkerne pest, „plettyfus“ med sig, som i forbindelse med voldshandlingerne kostede næsten to tredjedele af den jyske befolkning livet. I 1660 var der igen fred, men da er Jylland nærmest som en ødemark.

Kolding, som var i centrum i disse ulykker, var nu en by, hvor intet mere fungerede. Huse og gårde var ødelagte og halvdelen afbrændte og jævnet med jorden. Der var kun ca. 500 indbyggere tilbage, hvoraf en stor del var flygtninge fra omegnssognene. Langsomt kom byen til sig selv, men der skulle gå mere end 220 år, før Kolding igen havde et befolkningstal som i 1627.

KATSUND

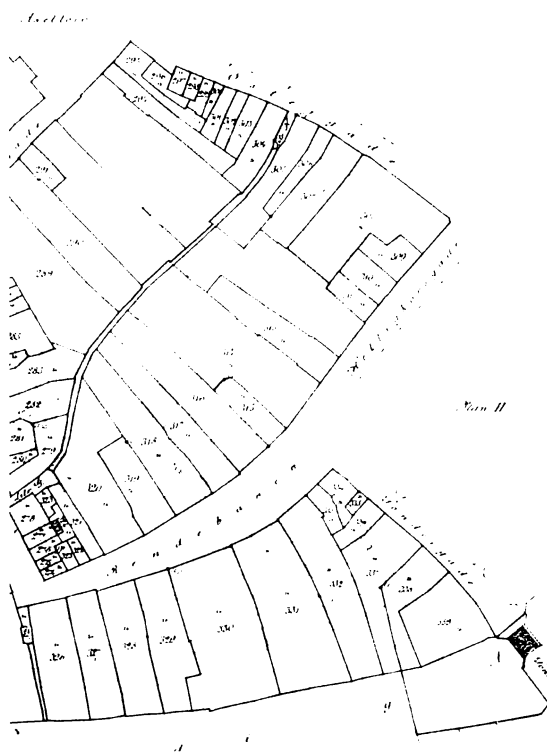
Vi har i dag et lille stræde som hedder Katsund. Det fører fra Østergade til P-pladsen i Borchs gård. Her har der tidligere været en grøft. Fra naturens hånd var det en lavning i terrænet, strækkende sig både mod øst og vest, fra Divels Hul ved åen og mod øst til fjorden ud for Klostergade/Toldbodgade. Dalen kan kaldes en „mini-tunneldal“ dannet af smeltevandet under isen i den sidste periode af istiden.

Ved et gravearbejde til en kloakledning i 1930erne observerede man i dalens bund et gammelt vadested ældre end selve Østergade. I tidernes løb er dalen blevet fladet ud med en grøft i bunden, som har udløb både mod øst og vest.

I 1666 fortælles om Katsund, at der er gangstier på begge sider af grøften, men at anlægget trues af undergang, idet lodsejerne har flyttet deres gærder så langt ud, at passagen vanskeliggøres. Man byggede også „små huse“ ud til strædet. Der omtales, at uhumskheder (latrin) opfyldtes i grøften. Efter kraftige regnskyl kunne en del af uhumskhederne skylles ud i åen eller fjorden, men almindeligvis må der have været en fæl stank fra grøften. Grøften har været ret dyb. Det om-

tales, at i 1777 var der, hvor Østergade krydser grøften, en ret betydelig bro af egeplanke. Ligeledes var der en bro, hvor Vestergade krydsede grøften.

Mon ikke grøften har eksisteret i sin fulde udstrækning helt frem til det tidspunkt, hvor Dronning Dorothea anlagde slotshaven. Grøftens højeste punkt har formentlig været, hvor vi i dag har Slotsgade. Her har man sikkert fyldt grøften op, således at gaden har kunnet føres igennem uden bro, og samtidig har man fået et jævnt terræn for opførelse af en mur eller plankeværk langs

Det ældste matrikelkort over Kolding by fra 1869 med Katsund og grøften ved Divels Hul.

Slotshavens vestside. Fra Slotsgade har der herefter været fald på grøften mod vest til åen ved Divels Hul og fra Slotshaven et fald på grøften til fjorden. Begge strækninger kan ses på matrikelkortet fra 1869.

Efter forhandling mellem kommunen og lodsejerne blev Katsund i 1879 rørlagt med en 9" glaseret ledning. Samme år blev der lagt kloakledninger i Østergade og Helligkorsgade. Hvordan eller om disse ledninger er ført til ledningen i Katsund, kan man ikke se nogen steder, men det har udmærket kunnet lade sig gøre at lede vandet fra rendestene gennem rendestensbrønde til kloakledningerne og videre til udløbet i åen ved Divels Hul.

GADERNES BROLÆGNING

P. Eliassen omtaler, at så sent som i 1820 var der ikke nogen egentlig belægning i gaderne, men at der midt i gaderne var anbragt en række brede utilhugne stene, således at man ved at gå fra sten til sten kunne komme rimelig tørskoet gennem byen.

I Låsbygade var der tre rækker sten, borgmestersten blev de kaldt. På begge sider af stenene var der dybe hjulspor. Ofte var der et slemt pløre, og man kunne endnu helt frem til 1850 træffe på løsgående svin, som gik og rodede i snavset. Så var der de mange kreaturer, der morgen og aften skulle drives til og fra markerne uden for byen. Den årlige udførsel af stude, som skulle fortoldes i Ribe og Kolding, har også i mere end en forstand sat sit præg på byens gader.

Kolding omtales i 1820 som værende en lille elendig og fattig by med ca. 2000 indbyggere. Fremskridt var det småt med, men i

1824 påbegyndes brolægningen af byens gader. Det ser ud til, at i 1845 er alle de vigtigste gader i byen brolagte. På de ældste fotografier fra 1860'erne kan man se, at brostene ikke alle er af samme kvalitet. I hovedgaderne er anvendt de bedste sten, flade rektangulære brosten, og i sidegaderne de mere toppede og runde brosten. I nogle gader er der lagt klinker på fortovene, andre steder bare lidt grus. I mange af gaderne er fortovene nydeligt adskilt fra kørebanen med lange flade granitsten „bordursten“.

Der er anlagt rendestene overalt. Det var rendestene og grøfterne, der var byens kloakker. Hertil ledtes alt regnvand og spildevand, spildevand fra køkkener og vand ofte iblandet blod fra slagterierne og snavset vand fra de mange stalde og møddinger. Spildevand fra brændevinsbrænderierne har der også været, men det har næppe været så ubehageligt. Der har været mange problemer, når grøfterne ikke blev holdt rene eller var fyldt med affald, så vandet ikke kunne løbe frit til åen eller til Slotssøen. Ofte har der været et frygteligt søle i gaderne. Ved vintertide med frost har det været meget svært at holde gaderne rene, måske netop derfor begyndte man at lede vandet til rendestensbrønde tilsluttet kloakker i frostfri dybde for at undgå disse gener.

NYT SYGGEHUS 1880 OG VANDVÆRK 1886

I 1880 blev første afdeling af det nye sygehus med 40 sengepladser for enden af Sankt Jørgens Gade bygget. En statelig bygning, højt til loftet, store vinduer, lyse lokaler, men de sanitære forhold har ikke været efter vores

Klostergade set mod Havnegade, 1860erne.

standard. Der var ikke rindende vand. Et vandværk fik Kolding først i 1886, så man har skullet klare sig med at hente vand op fra brønde ude i terrænet. WC med afløb havde man heller ikke. Bækkener og potter bar man ud, måske til en brønd, hvorfra det har kunnet løbe i en ledning eventuelt en muret kanal med udløb til åen. Men i forhold til det „gamle sygehus“ i Hospitalgade, var det nye sygehus et stort fremskridt.

I 1883 var der ca. 8000 indbyggere i Kolding, i alt 589 ejendomme og ved 362 af ejendommene var der brønde, hvorfra man

hentede vand til de daglige gøremål. Endvidere var der offentlige brønde placeret rundt i byen. Ofte var der omkring brøndene fyldt op med affald, som med regnvandet kunne føre gift ned i jorden og løbe ind gennem utætheder og forgifte vandet. Så var der de „små huse“ eller det „lille hus“, som var den tids WC'er, og som stod over et gravet hul i jorden. Når hullet var fyldt op, gravedes et nyt hul ved siden af, og det „lille hus“ blev flyttet derhen. De offentlige brønde har ikke været meget bedre beskyttede. I Vestergade var således snavset vand fra rendestenen

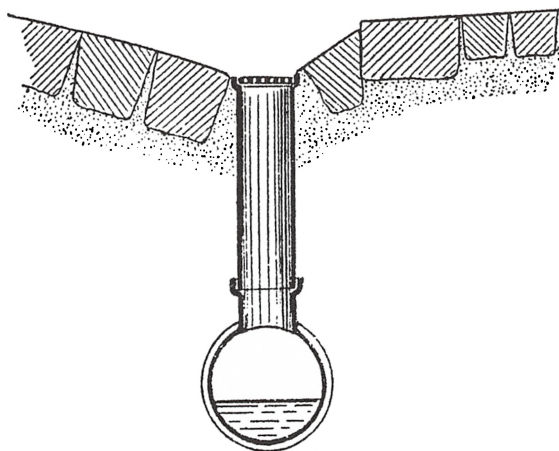
flydt ned i den offentlige brønd og havde forgiftet vandet. 12-15 personer blev syge, flere blev indlagt på sygehuset, og en person døde.

Efter mange års diskussioner blev der endelig i 1886 opført et vandværk på Stadionvej, og fra den 1. oktober 1886 begyndte nu en regelmæssig vandforsyning til byens borgere.

DE FØRSTE KLOAKLEDNINGER

Hvornår der første gang etableres kloakledninger i Kolding, kan man ikke se nogen steder, men det sker sikkert tidligst omkring 1870. Som omtalt blev der lagt kloakledninger i Katsund, Østergade og Helligkorsgade i 1879. Kloakledninger – det gjalt også kommunens egne – har på den tid været af en meget ringe kvalitet, hverken fald eller dimensioner var tilstrækkelige til at lede spildevandet væk, og de var ikke tætte. Der er eksempler på, at man anvendte drænrør. Glaserede lerrør, som var det rigtige at bruge, kunne man allerede fra ca. 1850 importere fra England og Sverige. Rørene har været ca. 60-100 cm lange og med en muffe i den ene ende. Samlingen mellem rørene blev udført ved, at spidsenden blev ført ind i muffen, og for at opnå en god centrering og tæthed var det nødvendigt at stemme pakgarn ind i muffen. Men det var ikke fagfolk, der udførte arbejdet. Endvidere skulle muffen fyldes og pakkes ind i ler.

I 1903 kom „Lov om Berettigelsen til at udføre Arbejder af Kloakledninger i Kommunerne“. Det var en lov, som satte noget i gang i Kolding. Samme år fremsendte borgmesteren et brev til stadsingeniør Stephan Löchte, hvori han spurgte, hvad der fandtes

I bogen Sanitærtekniske Forhold og Anlæg i Danske Provinsbyer af J. Rump fra 1894 illustreres kloakeringen i Kolding med denne tegning. Det er fuldstændig forkert, skriver forfatteren, at der ikke er en brønd, der kan tilbageholde og opsamle de faste stoffer.

af kloakplaner i Kolding. Svaret fra Löchte var meget enkelt – der var ingen planer over byens kloakker.

I 1904 udarbejdede Löchte et foreløbigt kloakprojekt. Projektet lagde op til etablering af kloakker i samtlige gader, i alt 9370 fod (ca. 2,8 km). Anlægsudgiften blev anslået til 140.000 kr. Projektet blev godkendt af Byrådet og derefter fremsendt til vurdering af eksperter i København. Efter enkelte rettelser og supplementer blev projektet i 1907 endelig godkendt og vedtaget til snarlig gennemførelse.

Overslaget indeholdt en gratis stikledning ind til byggelinien til alle grundejere med det formål at opnå det hygiejniske gode, som indførelsen af WC var, og for at undgå, at gaderne skulle graves op igen.

I 1903 blev det også vedtaget, at ingen kloakker måtte udføres, før de var godkendt af kommunen, og ingen ledninger måtte til-dækkes, før de var synet og godkendt. Kloak-arbejdet måtte kun udføres af de i henhold til lov af 1903 bemyndigede kloakmestre.

ØNSKET OM WCER

I slutningen af 1800-tallet begyndte vand-skyllede klosetter (WC) at dukke op i Dan-mark. I Kolding var der indlagt vand fra vandværket i næsten alle boliger, men etab-lering af toiletter måtte man vente på, for der var ingen kloakker. Og dog – kloakkerne var der – der var bare ikke tale om officielle og godkendte ledninger. Og WCer var også installeret i flere ejendomme, men de var heller ikke godkendte.

Efter ordre fra Byrådet blev Kolding Politi beordret til at finde ud af, hvor og hvor mange WCer, der er installeret i byen. Den 24. april 1903 oplyste Politiet i en udfør-lig rapport adresser og ejernes navne og an-tal WCer, der er installeret i alt i 16 ejen-domme i nogle ejendomme 2 og 3 WCer. Ved to af ejendommene var der etableret septik-tank.

Efter en forespørgsel til Vandværksudval-get oplyses derfra, at ingen af disse WCer var anmeldt til Vandværket. Efter begæring fra Vandværket fik Kolding Politi ordre til at meddele ejerne af de 16 ejendomme, der havde WC, om straks at afbryde vandtilslut-ningen til de installerede WCer. På nær 3 af ejerne, som nægtede at godkende lukning af vandtilslutningen til deres WC, afbrød alle de andre vandtilslutningen til deres WCer.

Hotellerne i byen fik dispensation til at

installere WCer i forbindelse med anlæg af en septiktank. Øvrige borgere i byen fik også efterhånden tilladelse til at installere WC med septiktank.

KOLDINGS FØRSTE RENOVATIONSSYSTEM

I 1903 var toiletter stadig det „lille hus“, men nu et mere permanent hus, et lokum med en spand, hvori latrinen blev opsamlet, ofte indrettet i porten eller inde i huset i en trap-pegang eller lignende.

Efter 1885 etableredes et renovationssy-stem. Kommunen sørgede nu for, at latri-nen blev afhentet. Renovationsfolkene, „nat-mændene“, tømte spandene ved at hælde indholdet i en vogn, hvorefter det blev kørt ud på markerne og spredt ud som gødning.

Spandene blev sat tilbage uden at blive gjort rene, ofte var der efterladt spild fra spandene inde i gårdene og på gaderne. Fra 1889 blev det forbudt at grave latrinen ned i jorden.

Omkring 1914 indførtes et bedre system.

Renovationsvogn på Dyrehavegård.

De fyldte spande blev anbragt på vognene, og i lokummet blev der i stedet anbragt en rengjort spand. Rengøringen af vognene og spandene blev i begyndelsen foretaget på en plads på havnen. I 1939 blev der på Dyrehavegård indrettet en remise og vaskeplads for rengøring af vogne og spande. Latrinen blev som tidligere fordelt ud på markerne som gødning.

C. A. LASSEN OVERTAGER KLOAKPROJEKTET

I 1911 fik Kolding en ny stads- og havneingeniør, C. A. Lassen, som kommer til at præge udviklingen i Kolding i 41 år frem til 1952.

Byens kloakforhold var fortsat et stort problem for kommunen. Löchtes kloakprojekt var ikke rigtig kommet i gang, og byens borgere pressede på for at få tilladelse til at installere WC.

I 1910 bliver der installeret nogle WC'er på Kolding Sygehus. Det ser ud til, at sygehuset har haft WC'er allerede fra omkring 1900 med eget kloaknet og septiktank med udløb til åen.

I 1911 blev installeret 5 stk. WC'er på Rådhuset foruden 3 stk. urinaler og håndvask – i forbindelse med septiktank.

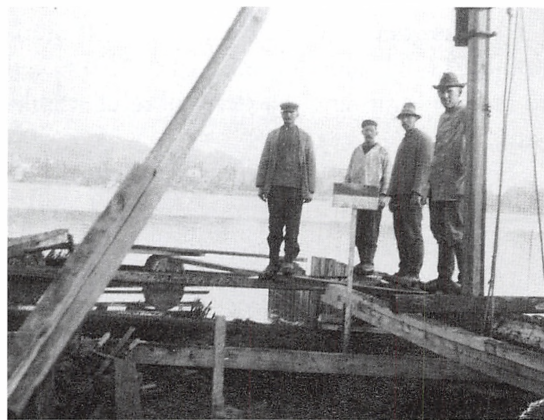
KLOAKSYSTEMETS UDBREDELSE

Men kun langsomt blev der etableret egentlige kloakledninger. I 1910 lægges der kloakledning fra 2 ejendomme i Låsbygade med afløb til Slotssøen. Efterhånden har ca. en tredjedel af byens spildevand haft sit udløb i Slotssøen, hvilket var meget utilfredsstillende,

idet vandet i søen udskiftedes meget langsomt.

Slotssøen modtager nedbør og kildevand fra et opland på ca. 6,7 km², åen derimod fra et opland på ca. 286 km² eller ca. 42 gange Slotssøens opland. Åen kunne modtage byens spildevand helt frem til ca. 1940 uden gener for naturen og mennesker. På det tidspunkt var det endnu muligt at bade på fjordens sydside neden for Kløvervej.

Slotssøen er egentlig ikke en sø, men en mølledam. Oprindeligt var området fra Hospitalsgade og ud til fjorden sump og morads med nogle småsøer indimellem. Søen eller dammen opstod, da Dronning Dorothea i 1570 anlagde Slotsmøllen. En mølle skal bruge vand, og det skal være til rådighed, netop når man har brug for det. Det sker ved, at man opmagasinerer vandet i en mølledam, og der anlagdes derfor en dæmning på det sted, Fredericiagade er i dag. Vandet blev stemmet op til en højde omtrent som Slots-

Kloakanlæg i Låsbygade november 1922. Ramning af fangedæmning i Slotssøen ved kloakudløbet.

søens vandspejl er i dag, og i omfang som vi så søen indtil 1970, hvor Slotssøen og P-pladsen syd for Ejlersvej blev anlagt på opfyldning i Slotssøen. Vand til mølledammen, udover det, der kom fra søens eget opland, skaffede man sig ved at anlægge en kanal fra Borgemøllen (Skovmøllen). En kanal som man gravede ned i den nordlige bakkeskrånings fod lige ovenfor det, vi i dag kalder Byparken. Vandet fra Marielundssøen, som også er en mølledam, løber således efter at det har været igennem Borgemøllens møllehjul videre gennem kanalen til Slotssøen.

I 1921 gav Kolding Kommune tilladelse til, at WC'er kunne installeres uden septiktank i de områder, hvor kloakforholdene var i orden og havde afløb til åen, men i 1921 løb spildevandet fortsat i åbne grøfter fra Vesterbrogade og Sct. Jørgens Gade til åen, og ved Hospitalsgade løb spildevandet stadig i en åben grøft til Slotssøen. Også i den østlige del af byen blev der i disse år nedlagt kloakledninger.

Samme år var der installeret ca. 650 WC'er i byen i forbindelse med ca. 100 større og mindre septiktanke. I 1923 blev der lagt kloakledninger i Låsbygade, Blæsbjerggade, Adelgade, Vestergade, Rendebanen og Søndergade med udløb til åen ved Sønderbro. Det lykkedes herved at afskære en væsentlig del af tilløbet til Slotssøen.

Ved gravearbejdet til kloakkerne stødte man på mange ældre brønde heraf 3 holke, i alt har man fundet 6 stk. holke i Kolding. Holke er brønde udført af en udhulet egestamme med en indvendig diameter på 80 til 100 cm. I Kolding har man ikke fået undersøgt brøndenes alder, men andre steder i landet, hvor man har fundet holke, er de blevet

dendrokronologisk tidsbestemt til at være fra bronzealderen. Ved nedlægning af kloakledning mellem kirken og rådhuset stødte man på mange skeletdele i den gamle kirkegård i 3-4 m dybde.

I 1937 blev der i forbindelse med en udvidelse af Kolding Sygehus givet tilladelse til installation af 46 stk. WC'er på Kolding Sygehus. Afløbet fra Sygehuset til åen blev afskåret og ført ad en ny kloakledning til kloakken i Sct. Jørgens Gade. I 1939 blev der etableret en kloakpumpestation med tilhørende trykledning på Astorias grund (Låsbygade 14) ved Slotssøen. Man opnåede her-

Kloakrør nedlægges på Fremads grund i Låsbygade, november 1922.

*Spandene afhentes i nattens mulm og mørke.
Foto: N. Lisberg, 1956.*

ved med nogle afskærende ledninger at aflaste Slossøen for en del kloakudløb.

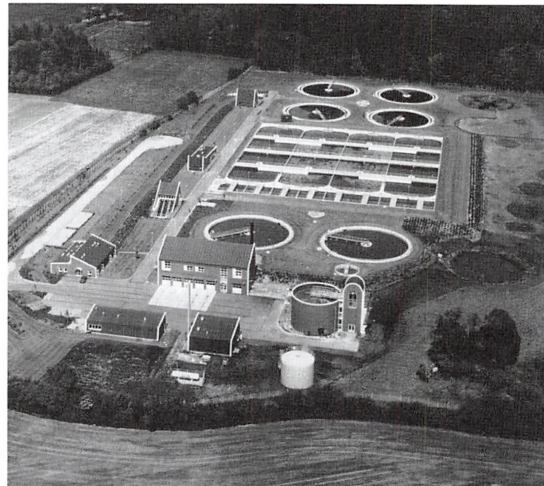
NATRENOVATIONEN OPHØRER

Endnu i begyndelsen af 1950erne var der mange i byen, der ikke havde WC. I 1952 afhentede natrenovationen endnu 1720 latrinspande i Kolding By. I 1953 var antallet af latrinspande faldet til 716 stk., heraf var der i den indre by 80 stk. spande med skrue-låg, som kunne afhentes i dagtimerne.

Nu var det Byrådet, der pressede borgerne for at installere WCer. Der blev sat en tidsfrist, inden 31. marts 1954 skulle de have etableret WC, og samtidig blev taksten for afhentning af latrinspande sat væsentlig op.

Men først i 1958 er det kommunale kloakprojekt så langt fremme, at det kan modtage spildevandet fra samtlige byens ejendomme. Hermed forsvandt de sidste retirader, og afhentning af latrintønder afvikledes endeligt.

Og her stopper min historie. Men færdig er den ikke. I dag samles alt Koldings spildevand og ledes til et stort rensningsanlæg, hvorefter det slutteligt ender som næsten rent vand i Lillebælt. Men det er en helt anden historie.

Koldings centralrenseanlæg i Agtrup åbnet i 1992.

BOGENS FORFATTERE

Inge Thiele Andersen, født 1938, datter af Arnold Thiele Mogensen, bosat i Viborg. Bibliotekar, ansat hos ingeniørfirmaet Kampsax i København 1965-88. ED (erhvervsproglig diplomprøve) i engelsk fra Handelsskolen i København. Oversættelsesvirksomhed i Viborg 1990-98. Pensioneret, bl.a. engageret i gymnastik og lokal- og slægtshistorie.

H.C. Ervald, født 1919. Uddannet ingeniør fra Horsens Bygningsteknikum 1941. Har drevet entreprenørvirksomhed i Kolding 1946-1979, herefter pensionist.

Paul Frederiksen, født 1939. Uddannet som håndsætter (typograf) ved Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i Slotsgade. Har det meste af livet boet i byen og på egnen.

Gurli Kobstrup Jensen, født 1935. Uddannet kontorassistent og ansat på Kolding Bibliotek 1952-1995.

Irma Juhl, født 1933. Arbejdet som husassistent afbrudt af højskoleophold. Gift 1954 og derefter hjemmegående husmor. Frivilligt arbejde i Kolding Selvhjælp og OK-Klubben.

Kirsten Elisabeth Krag, Roskilde, født 1946 i Kolding, sygeplejerske, projektmedarbejder i Sundhedsstyrelsen, barnebarn af Georg Herman Born.

Lillian Vibeke Krag, født 1967. Lærerstuderende ved CVU Sønderjylland, slægtsforsker.

Jørgen Kristensen, født 1933, lærer ved Kolding Kommune. Arbejder med Bramdrups lokalhistorie.

Christian Liebing, født 1917. Cand.mag. i tysk, dansk og latin fra Københavns Universitet. Ansat på Kolding Gymnasium 1944-1984.

Helge Lorenzen, født 1933. Journalist ved en række provinsaviser, bl.a. Tidens Tegn i Kolding, senere ved DR og fra 1987-1996 administrerende direktør for TV Syd.

Karen Sommer Møller, født 1963. Uddannet cand.mag. i samfundsfag, organisationskultur & kommunikation fra Syddansk Universitet i Odense. Projektkoordinator for kvarterløftprojektet i Sydvest Kvarteret i Kolding siden 1998. Fra 2002-2004 ansat som forankringskonsulent i Kolding Kommune mhp. implementering af projekterfaringer.

Jesper Ratjen, født 1944. Adjunkt/lektor på Kolding Gymnasium & HF-kursus siden 1973. Formand for Trekantområdets Slægts-historiske Forening.

Carl Riisgaard, født 1947, uddannet frø- og løgkonsulent og dekoratør. Har boet i Kolding næsten altid. Har arbejdet som freelancejournalist forskellige steder, nu for Kolding Ugeavis.

Torsten Sørensen, født 1943. Overlæge ved Gynækologisk-obstetrisk afdeling på Kolding Sygehus.

Niels Jørgen Østergaard, født 1944. Vice-skoleinspektør på Munkevængets Skole i Kolding. Har skrevet "Kolding Lærerkreds gennem 125 år" (1984), "Besættelse og befrielse. Brikker til en mosaik om livet i Kolding 1940-45" (1995) sammen med Jesper Hansen.

Kolding
Kommune

Stadsarkivet

Kolding